

HOOFSTUK 3: GOD BELOON GETROUHEID

3.1 Inleiding

Daar is eenstemmigheid onder navorsers dat die tweede eeuse skrywer of samesteller van die Daniëlboek Daniël 1 bygevoeg het nadat sy die verhale en visioene reeds saamgevoeg het.¹ Daniël 1 verskil van die ander verhale (Dan 2-6) deurdat dit in Hebreeus geskryf is. Die funksie van die verhaal in Daniël 1 is om as 'n inleiding tot die Daniëlboek te dien.

Die belangrikste rede hoekom ek Daniël 1 as inleiding sien, het te doen met die eie aard en oriëntasie daarvan. Die temas in die volgende hoofstukke draai om die koninklike hof, die soewereiniteit van God, en die optrede van *Diasporajode* teenoor heidense konings. In die eerste hoofstuk word dié temas aan die bod gestel, as die skrywer van die Babiloniese ballingskap en die tempel, en Jode wat uit hul vaderland weggevoer is vertel. As inleiding verbind dié hoofstuk die *Diaspora*figure - die vier Jode, met klem op Daniël - aan die Jerusalemtempel en -kultus (Wills 1990:8). Terselfdertyd stel die skrywer die karakters wat in die res van die verhale die hoofrolle vervul, aan die leser voor. Daar word verduidelik hoe en hoekom hulle in Babel gekom het.

Humphreys (1973:219) meen die eerste hoofstuk beskryf die twee hoofelemente of -kenmerke in die persoonlikhede van Daniël en sy drie vriende. Die eerste kenmerk is die vier Jode se **toewyding aan hul godsdienstige erfenis en God** (1:8-16). Die tweede element is hul **wysheid en insig** (1:17-20). Die skrywer bring dié twee temas elke keer in die volgende vyf verhale weer in verband met die vier Jode. In Daniël 2 en 4 is Daniël die wyse man wat die koning se droom uitlê. In Daniël 3 en 6 bring die toewyding van die drie vriende, en Daniël hulle in die moeilikheid. En in Daniël 5 is die wysheid van Daniël vir die uitleg van die skrif aan die muur verantwoordelik. Ander temas word in die onderskeie verhale bekend gestel, maar die twee elemente wat Daniël 1 in die vier Jode vind, kom regdeur voor. Daarom beklee hoofstuk 1 'n inleidende funksie.

Aanvanklik, meen Humphreys (1973:211), het die ses verhale gedien om 'n profiel van Joodwes in die vreemde, in die *Diaspora*, te teken. Die doel daarmee was om as 'n model vir ander Jode wat hulle in soortgelyke omstandighede bevind, te dien. Die Jood word aangemoedig om soos Daniël en sy vriende getrou aan die geloof van hul voorvaders te bly en geen kompromis aan te gaan nie.

¹ Dit is in 2.2.1 bespreek. Die studie aanvaar dat Daniël 1 'n inleidende funksie vervul. Daniël 1 stel die karakters aan die leser voor en skets die agtergrond vir die res van die verhale. Dat Daniël 1 inleidend is, kan die duidelikste gesien word as Daniël 2 los van Daniël 1 gelees word. Daniël 2 maak sin omdat dit 'n eenheid vorm. Daniël 1 verskaf egter ontbrekende inligting wat nie in Daniël 2 herhaal word nie, en waarsonder Daniël 2 arm is.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die geloof van die Jode in die tweede eeu, vir wie die verhale bygebring is, word deur Antiochus IV se hellenisasiebeleid bedreig. Hulle word deur die verhaal van Daniël I aangemoedig om hulle nie te verontreinig deur ongehoorsaam aan die *Tora*-bepalings te wees nie. Antiochus het volgens I Makkabeërs 1:47-51 die offerandes in die tempel en die viering van alle feeste, voorbidding en die besnydenis verbied. Die besit van die Wetboek is verbied (1 Makk 1:50). Onrein offers is oral in dorpe op altare gebring (1 Makk 1:58).² “Wie ookal die woord van koning Antiochus verontagsaam het, hy moes sterwe” (1 Makk 1:52).³

Die verhale wat aan ‘n heidense koningshof afspeel, gee vir die leser van die tweede eeu v. C. die versekering dat God ook in Babel leef en werk, en nie slegs tot die dampkring van Jerusalem of die tempel beperk is nie. God se volk in Babel sal oorleef omdat Sy saam met haar kinders is. Sy verwag van haar volk om hul getuienis in Babilon uit te leef ondanks die lyding wat dit inhou, en ongcag die prys wat dit kos.⁴

Collins (1977:30) meen dit is van belang dat Daniël en sy vriende koninklike raadgevers word. Op dié wyse aanvaar hulle verantwoordelikheid vir hul situasie en geloof. Deur verantwoordelikheid vir hul Joodwees in ballingskap te aanvaar, is ‘n belangrike manier waarop Jode hul getuienis uitleef.

3.2 Struktuur-analitiese bespreking

Wanneer iemand ‘n verhaal vertel, word sy met talke moontlikhede wat die taal bied gekonfronteer. Sy moet keuses ten opsigte van dié moontlikhede uitoefen. Die moontlikhede sluit in: die gebruik van woorde, sinskonstruksies, volgorde, herhaling, ensovoorts. Dieselfde gebeure kan op verskeie maniere beskryf word. Die keuse wat die verteller uit die verhaalmateriaal maak, is van kardinale belang omdat elke keuse ‘n ander nuanse beklemtoon. Elke mens wat taal gebruik, orden of rangskik wat sy te sê het. Sy kies die semantiese eienskappe wat sy meen haar doel die beste sal dien. Van die kleinste taaleenheid tot die netwerk van eenhede bevat die potensiaal om betekenis oor te dra. Wanneer die navorser die betekenis van ‘n teks probeer ontsluit, moet sy noodwendig hieraan aandag gee. Die onderskeie gedagtes staan in ‘n bepaalde

² Vergelyk 2.2.8 vir ‘n volledige bespreking van die tweede eeuse *Sitz im Leben* van die Daniëlboek.

³ Die Makkabeërboek is deur Mijnhardt (1996) in Afrikaans vertaal.

⁴ Psalm 137 vra: hoe kan ons die Here se lied in ‘n vreemde land sing? Jeremia 29:7 gee dieselfde antwoord as wat die Daniëlboek doen: bevorder die belange van die stad waar julle oplaand. Bid vir die stad se belange, want sy belange is ook jul belange. “There is for Israel no ‘seperate peace’, no private ‘welfare’ by withdrawal from the world of international reality ... It is an insistence that Israel is a member of a larger community of nations over which Yahweh rules” (Brueggemann 1997:90). Dieselfde gebeur in die Brief aan Diognetus (V, 12-17), wat beskryf hoe Christene in die wêreld vervolgt sal word, maar sal oorleef. Dit is belangrik dat hulle verantwoordelikheid vir die uitlewing van hul geloof sal aanvaar. Joubert (1979) som die Daniëlboek op met dié twee elemente: mag en verantwoordelikheid.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

patroon tot mekaar. Dit is hierdie patroon wat semanties bepalend is. Dit beteken dat die bedoeling van die skrywer tot 'n groot mate in die patroon weergegee word.⁵

Struktuuranalise begin by die groter geheel, wat in dié verband die Daniëlboek is. Ek handhaaf die onderskeid tussen die verhale en visioene, wat in hy- en ek-modus vertel word.⁶ Ek maak ook die onderskeid tussen ses verhale, soos deur die hoofstukindeling gedoen word.⁷

Die ses verhale word deur die herhaling van temas aan mekaar verbind: die verkryging en benutting van wysheid, paleisdienste en geloof in die Joodse God is van die belangrikste temas.

Die verhale bestaan uit twee verhaaltipes, naamlik uitreddings- en uitlegverhale.⁸ Dit veroorsaak dat herhalings ook ten opsigte van die tipe verhaal onderling voorkom. In die verhale-uitleg sal daaraan aandag gegee word.

Daniël 1 vorm 'n inleiding tot die Daniëlboek. Dié inleiding is doelbewus aan die begin gekomponeer, en die verskillende episodes binne die verhaal dien om die temas wat in die boek 'n rol speel, toe te lig.⁹ Voorbeelde van dié temas is die ballingskapsituasie van die Jood. Latere Joodse lesers sou hul onmiddellik met die situasie wat in die boek geskets word, kon identifiseer.¹⁰ 'n Heidense koning wat oor die lotgevallen van 'n Jood en die Joodse volk besluit en strenge wetsonderhouding, soos die weerhouding van kos van die

⁵ Vir 'n volledige bespreking, vergelyk 1.5.1.

⁶ Ander indelings van die materiaal is in 1.4 bespreek.

⁷ Daar is verskille tussen die Hebreëuse teksindeling, en die vertalings. Jenni & Westermann (1997a:xxx) dui die verskille aan as:

Hebreëuse Bybel	New Revised Standard Version
3:31-33	4:1-3
4:1-34	4:4-37
6:1	5:31
6:2-29	6:1-28

⁸ Vergelyk die bespreking van die *genre*bepaling in 2.2.6. Ek het as my werkshiptese gestel dat daar twee verhaaltipes binne die groter *genre* is.

⁹ Alhoewel dit as inleidend beskou word, in navolging van Driver (1900:1); Heaton (1956:17, 114); Collins (1977:29); Hartman & DiLella (1978:131) en Porteous (1979:24), sal hoofstuk 1 hier as 'n verhaal in die reël bespreek word. Collins (1975b:224-227) het dit ook eers so gedoen, en die eerste saam met die derde en sesde verhale gelees. Maar in 'n verdere studie (1977:29) het hy die eerste verhaal bloot as inleidend beskou. Hy meen die Daniël 1 ontvou die basiese buitelyste van ideale wysheid soos dit in Daniël 2-6 aangebied word. Ek meen die verhaal bevat ekstra inligting wat te doen het met die inleidende funksie daarvan, maar tog vorm die kern van die verhaal 'n uitreddingsverhaal wat met ander uitreddingsverhale ooreenkomstig vertoon. In een navorsers se woorde, "At the same time, though, Daniel 1 seems to make sense as a story on its own when it is read separately, apart from its present context" (Milne 1988:206). Dit word bevestig deur die struktuuranalise.

¹⁰ Brueggemann (1993:63) maak die belangrike opmerking dat daar geen bybelse teks voor die ballingskap was nie. Die ballingskap was die evokatiewe mag wat die teks gegenerer het. "Exile is the decisive event in the Old Testament for faith as for history" (Brueggemann 1997:115). Hy sien in dié feit groot metaforiese belang. Die bybelse teks het 'n besondere geskiktheid vir die ballingskapsituasie. Die teks ontstaan in 'n groot sosiale verplasing. Dit ontstaan in en spreek die noodsituasie van die ballingskap aan, as die politieke en godsdienstige ondersteuningsbasis van Jerusalem in duie gestort het. Net so bied die ineenstorting van moderniteit, met die verlies van sy wit, manlike, Westerse, koloniale hegemonie, die gelcentheid om verbeeldingryk die teks te hoor. Die teks is juis onaanvaarbaar in stabiele, gevestigde situasies. Daarom spreek die teks van chaos, barheid, gebondenheid en verdrukking, en wildernis. Brueggemann (1993:64) redeneer vanuit die Pentateug, alhoewel sy redenasie *mutatus mutandis* van toepassing op die res van die Ou Testament is.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

koning se tafel, vorm nog temas. Ook die onderwerp van wysheid vorm 'n belangrike komponent in die Daniëlverhale.

Die temas van wetsonderhoud en van wysheid dui op die twee tipes verhale wat in die res van die verhalboek voorkom: uitredding van die Jood uit 'n situasie waarin haar gehoorsaamheid aan God haar laat beland, en uitleg van drome en visioene gebaseer op wysheid. Die wysheidstema vorm 'n oorgang na die tweede deel van die boek.

DANIËL 1

Vers 1

1 בשנת שלושו למלכות יהויקים מלך יהודה 2 בא 3 בא 4 נבוכדנאצר
מלך בבל 4 ירושלים
ויצר עליה:

Vers 2

15 ויתן 6 אדני 6 בידו 2 את יהויקים מלך יהודה 2 ומקצת כלי בית האלהים
13 ויביאם 8 ארץ שער 8 9 בבית אלהיו
17 ואת הכלים 7 3 הביא 3 9 בבית אוצר אלהיו 9:

Vers 3

1 ויאמר המלך 10 לאשפני רב סריסיו 10 3 להביא 3 18 מבני 11 ישראל 11-18
ומזרע המלוכה ומן הפרחמים:

Vers 4

12 ומשכילים 12
13 בכל חקמה 13 וידעי 14 דעת 14 31 ומבני 31 32 מדע 32 ואשר כח בהם 15
עמד בהיכל המלך 15 וללמדם ספר ולשון 16 כשדים 16:

Vers 5

1 וימן להם המלך דבר יום ביומו 17 מפתח בן המלך ו
מין משתיו 17 ולגדלם ושנים שלוש 15 ומקצתם יעמדו לפני
המלך 15:

Vers 6

19 ויהי בהם 18 מבני יהודה 18, 19 הניאל תנניה מישאל ועזריה 19

Vers 7

10 ושם להם 10 שר הסריסים 10 שמות
19-20 ולתנניה שרף ולמישאל מישר ולעזריה עבד נגו 19-20:

Vers 8

17 ובפתח המלך
17 ובין משתיו 17
10 ובקש 10 משר הסריסים 10 אשר 21 ללא יתנאל 21:

Vers 9

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

וניתן הַאֱלֹהִים אֶת־דְּנִיָּאל לְחֹסֶד וּלְרַחֲמִים לְפָנָיו 10 שָׁר
הַסְּרִיסִים 10:

Vers 10

וַיֹּאמֶר 10 שָׁר הַסְּרִיסִים 10 לְדְנִיָּאל ,
יֵרָא אֲנִי אֶת־אֲדַנְיָ 6 הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מָנָה 17 אֶת־מֵאֲכַלְכֶם
וְאֶת־מִשְׁתִּיכֶם 17 אֲשֶׁר לָמָּה יֵרָאֶה 22 אֶת־
פְּנֵיכֶם 22 23 וְעִפְיִם 23 28 מִן־הַיְלָדִים 28 אֲשֶׁר כָּגִילְכֶם וְחִיבְתֶּם אֶת־רֵאשֵׁי
לְמֶלֶךְ:

Vers 11

וַיֹּאמֶר דְּנִיָּאל 24 אֶל־הַמֶּלְצָר 24 אֲשֶׁר מָנָה 10 שָׁר הַסְּרִיסִים 10 עַל־
19 הַדְּנִיָּאל חֲנֻנְיָה מִשְׁאֵל וְעִנְיָה 19:

Vers 12

נִסְדָּא אֶת־עֲבָדֶיךָ 25 יָמִים עֲשָׂה 25 וְחִנְרָלְנוּ 26 מִן־הַזֹּרְעִים
וְנֹאכְלָה וּמַיִם וְנִשְׁתַּחֲוֶה 26:

Vers 13

וַיִּרְאוּ לְפָנָיִךְ 27 מִרְאִינוּ וּמִרְאֵה 27 הַיְלָדִים 28 הָאֲכָלִים אֶת 17 פֶּתַח־בַּיִת
הַמֶּלֶךְ 17 וְכֹאֲשֶׁר תִּרְאֶה עֲשֵׂה עִם־עֲבָדֶיךָ:

Vers 14

וַיִּשְׁמַע לָהֶם לְדָבָר הַזֶּה וַיִּנְסֶם 25 יָמִים עֲשָׂה 25:

Vers 15

וּמִקְצַת 25 יָמִים עֲשָׂה 25 נִרְאָה 27 מִרְאֵה 27 טוֹב וּבְרִיאֵי בָשָׂר 28 מִן־
כָּל־הַיְלָדִים 28 הָאֲכָלִים אֶת פֶּתַח־הַמֶּלֶךְ 17:

Vers 16

וַיְהִי 24 הַמֶּלְצָר 24 נָשָׂא 17 אֶת־פֶּתַח־בַּיִת וַיִּין מִשְׁתִּיחֶם 17 וַנְּתַן
לָהֶם 26 זֹרְעִים 26:

Vers 17

28 וְהַיְלָדִים 28 הָאֵלֶּה אֲרַבְעָתָם 25 נִתְּנָם לָהֶם 29 הָאֵלֶּה 29 14 מִדַּע 14
12 וְהַשְּׂכֵל 12 בְּכָל־סֵפֶר 13 וְחֻכְמָה 13 וְדְנִיָּאל הַבֵּיין 30 בְּכָל־חֻזֵּן וְחַלְמוֹת 30:

Vers 18

וּלְמִקְצַת הַיָּמִים אֲשֶׁר־אָמַר הַמֶּלֶךְ לְהַבִּיאֵם וַיָּבִיִּים
10 שָׁר הַסְּרִיסִים 10 לְפָנָיו 4 בְּכַדְנֻצָּר 4:

Vers 19

וַיִּדְבֵּר אִתָּם הַמֶּלֶךְ וְלֹא נִמְצָא מִכֶּלֶם 19 כְּדְנִיָּאל חֲנֻנְיָה
מִשְׁאֵל וְעִנְיָה 19 וַיַּעֲמֵדוּ לְפָנָיו הַמֶּלֶךְ 15:

Vers 20

וְכָל דְּבַר 13 חֻכְמָתוֹ 13 31 בִּינְיָה 31 אֲשֶׁר־בִּקֶּשׂ מֵהֶם הַמֶּלֶךְ וַיִּמְצָאֵם
וְרֵשׁ הַמֶּלֶךְ: פ 33 עֲשָׂר יוֹדוֹת 33 עַל 34 כָּל־הַחֲרָשִׁים 34 35 הָאֲשִׁפִּים 35 אֲשֶׁר בְּכָל־מְלָכוֹתוֹ

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Vers 21

וַיְהִי כִּנְיָאֵל עַד־שֶׁנֶּחַ אָחָז לְכוֹרֶשׁ דְּמַלְכָּ: פ¹¹

3.2.1 Funksionele ontleding

Eerstens ontleed ek die grammatikale struktuur van Daniël.¹²

3.2.1.1 Ontleding aan die hand van Aarne-Thompson-tipes

Niditch & Doran (1977:190) het in hul navorsing gevind dat die verhaal in Daniël 2 van die Aarne-Thompson Tipe 922 verskil deurdat dit drie belangrike motiewe bevat, wat vreemd aan tradisionele wysheidsverhale is.¹³ Dit is die twee aksiemotiewe van gebed en die beantwoording van gebed, en die karaktermotief van 'n goddelike helper. Dié drie motiewe is eerder kenmerkend van die Aarne-Thompson Tipes 300-749, behalwe vir die feit dat die helpende aksie en die helper in die Aarne-Thompson-volksverhale magies is, eerder as goddelik. Niditch & Doran (1977:11) stel voor dat die goddelike kwaliteit van die helper en hulp in die bybelse verhaal as kulturele nuanserings beskou kan word van die motiewe wat oorspronklik tot Tipes 300-749 behoort het.

Die motief van 'n goddelike helper as hulp wat die skrywer in Daniël 1 geïdentifiseer het, kom ook in die ander Daniëlverhale voor. Dit lei tot die gevolgtrekking dat al die verhale onder Tipe 300-749 sou ressorteer. 'n Moontlike verbintenis met Tipe 300-749 is belangrik omdat dit dié verhale teen die groter agtergrond van internasionale volksverhale plaas. Dit geld ook van Daniël 1.

Daniël 1 is insidient tot die Daniëlboek in die sin dat dit die tyd, plek en omstandighede skets waarbinne die gebeure van die boek plaasvind (en dit sluit die visioene in). Die hoofstuk stel die leser aan die belangrikste karakters voor. Deur die Babiloniese koning te noem, word 'n kategorie geskep wat in die volgende verhale dieselfde funksie vervul. Ongesag watter koning ter sprake is (en ongesag sy beste bedoelings), is hy teenstaander van JHWH en haar verbondsvolk. Die heidense koning hoef in dié sin nie eens werklik 'n naam te hê nie, omdat hy 'n sekere funksie vervul: as antagonist van die vier Jode.

¹¹ *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, (Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart) 1990.

¹² Fohrer et al (1983:79) verwys na dié ondersoek as die analise van die uiterlike struktuur. "Die äussere Struktur eines Textes ergibt sich aus den in der syntaktischen Analyse erhobenen Bezügen von Wortgruppen, Sätzen und Satzreihen. Sie führen zu einer mehr oder weniger starken Gliederung des Textes in Abschnitte und Unterabschnitte bzw. Lassen erkennen, dass ein Text nicht gegliedert ist".

¹³ Vir 'n bespreking van Aarne-Thompson se Tipes, vergelyk addendum 1.1.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die vier Jode kan weer gelees word as prototipe van die Joodse volk in ballingskap.¹⁴ Dit is die assosiasie waarmee die Jood die verhale gelees het (en waarskynlik steeds lees – vgl Ish-Kishor 1948:64).

Die openingsverse (vv 1-7) van die eerste hoofstuk verskaf feitlik alle agtergrond-inligting wat die leser nodig het om die res van die boek, asook die res van die hoofstuk te verstaan. Dié inligting is belangrik omdat dit die tyd (die derde jaar van die regering van Jojakim, koning van Juda), die plek (Jerusalem) en die omstandighede van die verhaal (Nebukadnesar beleër Jerusalem, verower dit, plunder die tempel en voer sommige van die burgers in ballingskap weg) weergee.

In die volgende verse (vv 8-16) ontwikkel die verhaal in 'n nuwe rigting. Die koning verskaf kos en drank aan die Joodse ballinge wat opgelei word vir diens aan sy hof. Daniël, een van dié ballinge, weier om homself met die kos en wyn te verontreinig. Dié weiering veroorsaak 'n komplisering van die verhaal, en dra by tot die spanning wat die intrige opwek.¹⁵

Die komplisering van die verhaal funksioneer teen twee agtergronde: die opleiding van 'n geselekteerde groep jongmense vir koninklike diens aan die een kant, en die aanstelling van die Jode in koninklike diens aan die ander kant. Ooglopend lyk dit asof die verhaal wil sê: die Joodse jongmense is suksesvol in hul opleiding en word met eervolle vermelding in koninklike diens aangestel. En die rede daarvoor is dat hulle in beginselsake getrou aan hul God gebly het.¹⁶

Die vraagstuk waarvoor Daniël te staan kom, is die gebrek aan aanvaarbare voedsel. Dit is die koning wat dié onaanvaarbare voedsel verskaf, al mag die koning dink dat hy die ballinge 'n groot guns bewys. Hy kon hulle immers op gevangenisrantsoene gehou het. Die koning se opsiener oor die jongmense is medepligtig aan die skepping van 'n gebrek by die jongmense. Hy is egter simpatiek teenoor die jongmense en weier slegs vir een rede om aan hul versoek te voldoen om ander kos te verskaf: ter wille van hul gesondheid en voorkoms.

Die goeie bedoelings van die koning en sy verteenwoordigers is egter van sekondêre belang omdat hul aksies, vanuit die oogpunt van die verhaal, die held in gevaar bring. Daarom is dié verhaal 'n uitreddingsverhaal – Daniël beland in die gevaarlike posisie dat hy weier om die kos te eet. Dié situasie kon selfs lewensgevaarlik word as hy sou aanhou om botweg te weier.

Daniël se reaksie op die problematiese situasie is in die vorm van 'n geskil of wedstryd.¹⁷ In dié wedstryd of uitdaging word die effek van die kos wat die koning verskaf op die ander jongmense, vergelyk

¹⁴ Daniël is van sy vriende te onderskei deurdat die verhale oor hom anders ontwikkel het. In die struktuuranalitiese ondersoek word met die boek as 'n eenheid, en die voorhande teks gewerk. Daarom word van die vier vriende in terme van die verhale gepraat.

¹⁵ Die feit dat Daniël in 'n intrige het, oortuig my om die verhaal op sy eie te verklaar. Dit is nie net 'n inleidende paragraaf tot die Daniëlboek nie.

¹⁶ Die argument word later gevoer of die weiering om die koning se kos en wyn te gebruik 'n Joodse godsdienstige beginselsaak is, en of dit slegs die koppigheid van een Jood weerspieël.

¹⁷ Dit lyk of dié inligting die eerste verhaal eerder in die kategorie van geskilverhale (*tales of contest*) plaas. Dit vorm egter slegs 'n klein onderafdeling van die groter verhaal, wat op uitredding berus.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

met die effek van die spesiale dieet van groente en water wat deur Daniël en sy vriende genuttig word. Daniël stel voor dat die toets vir tien dae volgehou word. Aan die einde is die vergelyking tussen die twee groepe duidelik: die gesondheid en voorkoms van die Joodse ballinge is merkbaar beter as die ander manne.

Die resultaat van die toets is dat Daniël en sy vriende toegang tot die kos van hul keuse verkry. Alhoewel dit nie deur die koning gelegitimeer word nie, maar slegs deur die opsiener, is die gevolg dieselfde: die oorspronklike probleem, die gebrek aan aanvaarbare voedsel, word opgelos. Die Joodse gelowige lees waarskynlik hierin 'n goddelike ingryping. Dit is in alle geval onmoontlik dat die resultate in gesondheid en voorkoms binne tien dae sigbaar sou wees.

Die laaste verse van die hoofstuk (vv 17-21) verskaf weer inligting. Daniël en sy vriende verkry die gawes van kennis en begrip in literatuur en wetenskap. God gee dit aan hulle. Daniël kry nog ook die addisionele gawe van uitleg van visioene en drome. Nog inligting word verskaf: die periode van opleiding is voltooi, die jongmanne word deur die koning getoets en die vier Joodse ballinge kom in diens aan die koninklike hof.

Verse 17-21 voltooi die inligting wat die leser in verse 3-6 gekry het. Volgens die verse het die jongmanne wel die toets geslaag het, en word hulle aangestel. Aan die ander kant herinner die laaste verse dat die helde steeds in ballingskap is en so gaan bly (tot die eerste regeringjaar van Kores – v 21). Daar word besondere gawes aan hulle gegee wat hulle toerus om die ballingskapskonings te dien. In dié sin dien verse 17-21 om die eerste hoofstuk aan die verhaal in die volgende hoofstuk, en aan die res van die boek te koppel.

Skematies kan die verhaal in drie elemente uiteengesit word:

Verse 1-7 Agtergrond; aspirant-wyse manne gesoek

Verse 8-16 Intrige van Daniël se weiering van kos

Verse 17-21 God gee wysheid; toets en afloop

'n Opmerking is nodig rondom die duur van die ballingskap waarin die Joodse jongmanne hul bevind. Daniël en sy vriende is vir die volle duur van die ballingskap in die vreemde. Hoekom vertel die boek nie eerder van totale uitredding uit ballingskap nie? God kon mos haar getroue kinders verlos het, en Daniël en sy vriende kon hul dae in Jerusalem geslyt het? Daar moet onthou word dat daar nie 'n wesenlike verskil tussen gevangenskap en ballingskap bestaan het nie. Veral as die balling in koninklike diens was, was daar van bevryding min sprake.¹⁸

¹⁸ Vergelyk die stres wat Nehemia belof as hy verlos van die koning vra om vir 'n tydperk van sy hofpligte losgemaak te word, sodat hy sy volk kan besoek wat al na hul eie land teruggekeer het. En dit terwyl die Persiese koning alreeds die ballingskap opgehef het – Nehemia 2:1-3.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die Daniëlskrywer verskaf nie die rede hoekom sy nie die opheffing van die ballingskap as 'n moontlikheid oorweeg nie. Die boek funksioneer egter teen die agtergrond van die ballingskapsteologie wat in die Joodse denke heersend was. Die profete het verduidelik: die volk het in ballingskap beland vanweë hul korporatiewe skuld. Alle Jode deel in dié skuld, selfs al het die individu geen persoonlike deelname daarin gehad nie. Daniël word immers as die enigste Ou Testamentiese figuur geskets wat geen foute en tekortkominge vertoon nie. Hy is die volmaakte gelowige. Uitredding uit ballingskap is derhalwe in die Daniëlverhale nie 'n oorweging nie, omdat Daniël en sy vriende aan die Joodse volk behoort. Joodse lesers sou dit onmiddellik verstaan het.

3.2.1.2 Ontleding aan die hand van Propp se tipering

Wanneer Vladimir Propp se analiseringsmetode van feëverhale gebruik word om die eerste hoofstuk te analiseer, vorm die eerste sewe verse inleidende materiaal, wat in Propiaanse terme die inisiële situasie (α) heet. Propp vind een en dertig funksies binne feëverhale.¹⁹ Inleidende materiaal is egter nie een van die Propiaanse funksies nie. Dit beteken nie dat die inleidende materiaal onbelangrik is nie. Dit verskaf noodsaaklike inligting.

Milne (1988:207) meen egter dat die eerste sewe verse nie inleidende materiaal verskaf nie. Dié verse beskryf eerder twee Propiaanse funksies. Nebukadnesar se beleg van en oorwinning oor Jerusalem kan beskryf word as *villainy* of boewery, funksie 8(A). Die deportasie van burgers, wat Daniël en sy vriende insluit, kan funksie 11 (†), vertrek, beskryf. Dit sou dan beteken dat Nebukadnesar se vyandige optrede aanleiding tot die Daniëlverhale sou gee. Daniël en sy vriende raak betrokke in die gebeure van die verhale omdat Nebukadnesar hulle uit hul tuisland wegvoer. Dit sou beteken dat die gebeure in die eerste sewe verse belangrik vir die ontwikkeling van die verhaal is (Milne 1988:206-211). Enige aksie wat bepalend in die ontwikkeling van die verhaal is, word deur Propp as 'n funksie beskryf.

Die verhalte is egter nie afhanklik van die eerste sewe verse in die sin dat dit bepalend vir die ontwikkeling van die eerste verhaal, of die verhale wat daarop volg (Dan 2-6), se intriges is nie. Vir dié rede maak dit vir my meer sin om dit as inleidend te beskou.

'n Duidelike wending in die verhaal kom in vers 8 voor. Daniël se besluit om nie die koning se kos en wyn te gebruik nie, kan as Propiaanse funksie 10(C), die toestemming deur die held tot teenaksie, beskryf word. 'n Probleem is egter dat in Propp se verhale slegs helde wat soekers is, toestem tot teenaksie. Dit gebeur nooit dat die held 'n slagoffer is nie. Daniël is hier slagoffer in die sin dat hy van aanvaarbare voedsel ontnem word. Dit kan dan beskryf word as dat Daniël se teenaksie genoodsaak is deur die gebrek

¹⁹ Propp se analiseringsmetode is onder 1.5.1. bespreek. Vergelyk addendum 1.2 vir 'n volledige lys van die funksies asook die rolspelers.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

aan wat hy as aanvaarbare voedsel beskou. Die aksie wat hom die kos ontnem, kan as funksie 8(A), gemeenheid (*villainy*), beskryf word.

As dit so is, vorm vers 8 die komplot-inisiërende funksie. Wat behels dié funksie? Is dit gemeenheid (A) of gebrek (a)? Die saak waarvoor Daniël te staan kom, is die gebrek aan aanvaarbare voedsel. Dié gebrek word teweeg gebring deur die koning wat wel kos verskaf. Die koning tree gemeen op. Daar is egter reeds gewys op die goeie bedoelings waarmee die koning dit doen. Alhoewel sy bedoelings selfsugtig is – hy wil goeie amptenare vir sy hof kry – tree hy ten gunste van die gesondheid en welvaart van die kweklinge op. As die optrede van die koning as gemeenheid (funksie A) beskryf word, word dit met 'n slegte of bose bedoeling geassosieer. Dié term. gemeenheid, is problematies as dit op die eerste verhaal toegepas word. Milne (1988:209) stel voor dat die inisiële funksie eerder as "problematiese situasie" beskryf word, en dat die inisiëerder van die aksie as "opponent" eerder as booswig (*villain*) beskryf word. Ek stem met haar saam.

Daniël se versoek dat 'n toets gedoen word, kan beskryf word as die opeenvolging van funksies 16(H), stryd met die opponent, en 18(I), oorwinning. Tog is daar geen direkte kontak tussen die held en die opponent (Nebukadnesar) nie. Die stryd word uitgevoer deur die dieet wat elke party aanbied, eerder as deur 'n fisiese geveg. Daniël is suksesvol omdat sy dieet daarin slaag om 'n beter voorkoms as die koning se dieet teweeg te bring.

Die gevolg is dat die Joodse ballinge hul eie kos mag eet. In Proppiaanse terme kan dit beskryf word as funksie 19(K), die likwidasië van die problematiese situasie.

Die laaste verse (vv 17-21) bevat soos die eerste sewe verse (vv 1-7) geen Proppiaanse funksies nie (Milne 1988:210). Dit wil slegs inligting kommunikeer. Dit is soos die eerste sewe verse 'n konnektief. 'n skakeling met wat daarop volg. Een van die funksies van konnektiewe materiaal is om in te lig of inligting oor die karakters en hul situasie te verskaf, wat in die res van die verhaal of verhaalkorpus gebruik word (Propp 1968:25, 71-78).²⁰

Milne (1988:211) meen die feit dat Daniël 1.17-21 'n konnektiewe funksie het, is 'n bewys dat die eerste en tweede verhale as een verhaal saam gelees en geanaliseer behoort te word. 'n Ander rede vir haar samevoeging van die twee verhale is die gebrek aan inleidende inligting aan die begin van die tweede hoofstuk. Ek meen dat dié gebrek aan die begin van die tweede hoofstuk eerder aan redaksionele werk van die samesteller toegeskryf moet word. Ek vind geen oortuigende rede hoekom die twee verhale nie apart

²⁰ Vanuit 'n histories-kritiese oogpunt is dié konnektiewe materiaal 'n latere byvoeging wat deur die samesteller van die boek gebruik is om 'n groep ouer verhale aan mekaar te verbind. Dié verhale het vroeër volgens Hartman & DiLella (1978:132) onafhanklik gefunksioneer. Trouens, binne dié korpus is dit hoogs waarskynlik dat die eerste hoofstuk, as inleiding, baie laat ontstaan het (Hartman & DiLella 1978:131). Vanuit 'n sinchroniese perspektief is die relatiewe datum van die materiaal nie so belangrik vir die analise as die materiaal in die huidige teks nie.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

funksioneer nie. Dit beteken nie dat daar nie 'n noue verband tussen die twee verhale bestaan nie. Dit is egter dieselfde verband as wat tussen al ses verhale bestaan.²¹

Die analise van volksvertellinge volgens Propp se analiseringsmetode vir feëverhale het nut om die oppervlakte-struktuur van die vertelling te ontsluit in terme van die funksies wat daarin vervat is. Die identifisering van funksies stel die navorsers in staat om die intrige(s) binne die vertelling te identifiseer, asook die karakterrolle wat daarmee saamhang.

Om die bespreking van die grammatiese analise af te sluit, word op repetisie of herhaling gewys. Dit speel in enige stuk literatuur 'n rol, maar in Daniël is dit moontlik dat dit selfs 'n meer oorwegende rol vervul.²²

Herhaling wil onder andere die hoofemas in 'n verhaal aan die bod stel. So speel die werkwoord **בא** (woordnr 3) 'n belangrike funksie in die eerste drie verse, waar dit vier maal gebruik word.²³ Dit verwys na Nebukadnesar wat na Jerusalem kom. Hy voer (dra) koning Jojakim en sommige van die tempelgereedskap weg, en neem dit in die huis van sy god (v 2). Die werkwoord hou ook verband met die koning se opdrag in vers 3, dat jongmanne uit die ballinge na sy tempel gebring moet word vir opleiding. Deur dieselfde werkwoord in die derde vers te gebruik as in die vorige twee verse, word verskeie motiewe aan mekaar verbind. Dit is die koning wat subjek in alle gevalle is. Dieselfde koning wat Jerusalem beleër, die tempelgereedskap asook jongmanne wegvoer, en die tempelgereedskap in die huis van sy god plaas, stel nou die jongmanne in sy diens.

Jojakim as koning van Juda, **יְהוֹאָכִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה** (woordnr 2, v 1) word slegs in die eerste twee verse genoem, voordat hy van die toneel verdwyn.²⁴ Nebukadnesar, daarenteen, speel 'n baie belangriker rol, al word sy naam slegs twee maal genoem (vv 1 en 18). Sy invloed word regstreeks of onregstreeks (deur middel van sy verteenwoordigers) in die verhaal gevind. Sy verteenwoordigers is **לְאִשְׁפָּז רַב קְרִיסָו** (woordnr 10, vv 3, 7, 8, 9, 10, 11, 18 - "hoofpaleisbeampte") en **הַמְלִיצָר** (woordnr 24, vv 11, 14, 16 - "amptenaar").²⁵ Die amptenaar word beskryf as die een wat deur die hoofpaleisbeampte oor die Joodse ballinge aangestel is. Verse 11 en 16 maak van die amptenaar melding.

²¹ Sy gee toe: "The story in Daniel 2 is, nonetheless, capable of standing on its own ...", maar voeg dan by: "... but much of the why's and how's of what takes place in the story is lost without a reading of Daniel 1" (Milne 1988:211). Ek stem daarmee saam; dit wys op die belangrike inleidende funksie van die eerste verhaal. Dit is egter, myns insiens, nie genoeg rede om die twee verhale as een te lees nie. Daar sal weer aandag aan dié saak gegee word as die tweede verhaal se inleiding bespreek word (4.2).

²² Die woorde en frases wat herhaal word, of 'n belangrike rol vervul, is tussen twee nommers vervat in die Hebreeuse teks, byvoorbeeld 1 – 1.

²³ Die nommer agter die term verwys na die getalle wat in die Hebreeuse teks gebruik is om herhaling aan te dui. Ek voeg ter wille van duidelikheid ook die versnommer by.

²⁴ Die historiese probleme rondom Jojakim en Nebukadnesar se beleg van Jerusalem word verder onder 3.1 bespreek. Vergelyk ook die bespreking in 2.2.2.

²⁵ Ek gebruik die Nuwe Afrikaanse Bybel (NAB) se vertaling van frases en woorde.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Nog 'n werkwoord wat 'n belangrike funksie vervul, kom voor in die tweede, negende en sewentiende verse: נתן (woordnr 5 - "gee"). God is hier die handelende agent. Teenoor Nebukadnesar wat kom en vat, staan God wat gee.

Ander belangrike begrippe word vir die eerste keer in die vierde vers gevind: wysheid, kennis en insig. מְבִיט (woordnr 12) verwys na begrip, חִכְמָה (woordnr 13) na wysheid, דַּעַת (woordnr 14) na kennis. מְבִיט (woordnr 31) na begrip en מִדַּע (woordnr 32) na geleerdheid. Die lang lys van denkvaardighede is nie om dowe neut ingevoeg nie. Die klem val op vereistes. Die ander vereistes word in dieselfde vers genoem: sonder liggaamsgebrek en mooi, en bekend met die Chaldeërs se skrif en taal. Dit is vereistes wat nodig is om in die koning se diens te staan. Dié vereistes kom weer in verse 17 en 20 ter sprake. In vers 17 is dit God wat in dié vereistes voorsien deur dit as gawes aan die jongmanne te gee. In vers 20 word vertel hoe die koning die vier Jode tien maal beter bevind as die ander jongmanne, in soverre as wat hulle voldoen aan dié vereistes.

מְקַצֵּם יַעֲמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ (woordnr 15, v 4) is die tegniese term vir "om aan die koninklike hof diens te doen". Die term word weer in vers 19 gevind, as die uiteinde van die opleiding. Dit kom ook in vers 5 voor. Dit beskryf die doel van die koning se opdrag. Hy is op soek na geskikte hofamptenare of diplomate.

Nog 'n motief word in die woorde מִפְּחָדֵי הַמֶּלֶךְ וּמִיַּן מִסָּתֵי (woordnr 17, vv 5, 8, 10, 17) gevind. "die koning se kos en wyn".²⁶ Die middelste deel, verse 8-16, word hierdeur bepaal. Hierteenoor staan Daniël se verlangde dieet, מִן הַצֹּמֵה וּמִן הַיַּיִן (woordnr 26 - "groente om te eet en water om te drink"). Daar word hiervan melding gemaak in verse 12 en 16, alhoewel daar in die laaste geval slegs van groente gepraat word. Wanneer Daniël sy versoek rig om 'n dieet van groente en water te volg, maak die teks geen melding van "wyn" nie. Sy versoek is om van die verpligting van die kos ontslae te raak. Eers wanneer hy suksesvol in sy versoek is, word weer in vers 16 van die wyn melding gemaak, terwyl die verteller hier niks oor die water sê nie (die verwysing is slegs na groente). Dit lei tot die kontras:

vers 5	koning bepaal 'n daaglikse porsie van kos en wyn
vers 8	Daniël neem voor om hom nie met kos en wyn te verontreinig nie
vers 12	gee ons net groente en water
vers 13	vergelyk ons met dié wat die koning se kos eet

²⁶ Ek gebruik Fohrer et al (1983:105-111) se definisie van "motief". Motief verwys na kenmerkende beelde of kenmerkende eienskappe wat as temas funksioneer deurdat dit deur die geïmpliseerde leser as gelade beskou word. Dit is woorde wat 'n historiese betekenis verkry het, deur die gebruik daarvan in verskeie literêre werke. Die beeld of eienskap word op minstens twee plekke gebruik, as die twee bronne onafhanklik van mekaar bestaan (Fohrer et al 1983:107, 109). Die frase wat gebruik word, roep assosiasies op (Fohrer et al 1983:107). Kos vorm 'n kenmerkende tema wat as beeld in Daniël 1 gebruik word, terwyl die droom van Nebukadnesar en die uitleg daarvan 'n tema in Daniël 2 vorm wat "ein geprägter Zug" vorm. Hierteenoor staan "tradisies", wat na "eine

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

vers 15	na tien dae lyk hulle beter as dié wat die koning se kos geëet het
vers 16	amptenaar neem koning se kos en wyn weg amptenaar gee vir hulle slegs groente

Skematies lyk dit so: $a a b a' a' a b'$.²⁷ Die verteller wend die verwisseling van terme effektief vir retoriese effek aan.

Hiermee saam gaan לֹא יִחַיֶּנּוּ (woordnr 21 – “om hom nie te verontreinig nie”), Daniël se besluit oor die kos. Dit word ter wille van beklemtoning twee maal in vers 8 gebruik, aan die begin en einde van die sin.

Die getal “tien”, עֶשְׂרֵה (woordnr 25) vervul 'n belangrike funksie. Daniël vra dat die proefneming vir tien dae gedoen word (vv 12, 14 en 15). Die Joodse jongmense is tien maal beter as die ander howelinge (v 20). Die skrywer gebruik die getal, omdat “tien” die assosiasie van volledigheid het. Sy gebruik die getal “tien” om na die lengte van die proefneming te verwys asook om te verwys na die verhouding waarin die koning die Jode se wysheid in terme van die ander kwekelinge meet. Die leser koppel onmiddellik die lengte van die proefneming aan die Jode se sukses. So beklemtoon die skrywer wat sy wil sê: Daniël se sukses is aan sy versoek tot die eksperiment toe te skryf. En Daniël versoek dat die eksperiment gedoen word omdat hy aan sy God getrou is. Die gevolgtrekking is dat getrouheid aan God tot sukses lei.

3.2.2 Semiotiese ontleding²⁸

Vervolgens word die teks ontleed met die doel om die waardes en oortuigings wat daardeur oorgedra word, te identifiseer.

3.2.2.1 Verdelling in leeseenhede

Wanneer Daniël 1 in leeseenhede ingedeel word, gee dit die volgende resultaat:²⁹

²⁷ bestimmte Tradentenkreise” verwys (Fohrer et al 1983:111). Bekende tradisies wat in die Ou Testament benut word, is die Eksodus-, aartsvaders-, Sions- en koningstradisie.

²⁷ Waar a = kos en wyn
 b = groente en water
 a' = kos
 b' = groente.

²⁸ Met “semioties” word bedoel: die studie van die struktuur van tekens, sowel as van die verskynsel van kommunikasie in terme van 'n teorie oor die aard van tekens. Met “semiotiese ontleding” word bedoel: die studie van die formele netwerke van verhoudings van die tekens binne 'n verhaal, wat universeel is. Dit beteken dat die skrywer sowel as leser dit herken en begryp. Dit is dieselfde as wat Fohrer et al (1983:79) as volg beskryf: “Die Analyse der inneren Struktur wendet sich unter Heranziehung der syntaktisch-stilistischen Analyse und der Analyse der äusseren Struktur namentlich der Funktion der einzelnen Glieder des Textes (Wortebene und Satzebene)

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

- Die verhaal word omraam deur 'n verwysing na 'n datum, wat die volle lengte van Daniël se dienstermyn aan vreemde koningshowe aandui. Dit omsluit die ses verhale (Dan 1-6). Die gebruik van die datum om die vertelling in te lui en af te sluit is 'n stylelement wat as *inclusio* bekend staan.
30
- Die een en twintig verse kan in twee en veertig perikopeenhede geanaliseer word.
- Die verdeling in leesenhede stel die navorser in staat om die teks te hervertaal in terme van subjekte en objekte se funksies (wat hulle doen) en kwalifikasies (wat hulle is of het), wat die volgende stap in die struktuur-analise is.

3.2.2.2 Funksies en kwalifikasies

Die analisering van die perikopeenhede stel die navorser in staat om die teks in terme van funksies (wat gebeur) en kwalifikasies (wat is) te analiseer. Hieruit vloei die volgende gevolgtrekkings:

- Die agente aan wie kwalifikasies toegeskryf word, is die **jongmanne** (leesenhede 4a en 6a), die **beampte** (leesenhede 10b en 10e) en die **Jode** (leesenhede 15a en 20a). Leesenhede 10d se kwalifikasie is ook op die jongmanne van toepassing. Die jongmanne moet aan twee vereistes voldoen, waaraan die vier Jode by uitstek voldoen. En die beampte is bang dit gebeur nie. Die ongekompliseerdheid van kwalifikasies dui op die eenvoud van die verhaal. Slegs een saak kom daarin te berde.
- Die handelende agente is ook beperk. Daar word tien maal na die koning se aktiwiteite verwys, agt maal na die opsiener en vyf maal na die hoofpaleisbeampte, ses maal na Daniël, vyf maal na die jongmanne en drie maal na die Jode se God. Verwysings na die vier Jode kom slegs drie maal voor (leesenhede 7b-e, 19c en 20a). Daar is min komplikasies in die verhaal. Die intrige verloop redelik reglynig, met 'n konstante stygende spanningslyn.
- Die grootste klem in die verhaal val op "doen". Dit is 'n kort kortverhaal. Min ruimte word aan die beskrywing van toestande afgestaan. Dit gaan om transformasies. Daar is nie veel ruimte oor vir beskrywing nie.
- Dié analise stel die navorser in staat om die transformasies, wat in die verhaal voorkom, te ondersoek.

und der Funktion zu, die sich aus ihrer Anordnung im Text ergibt. Dabei kommt die Bedeutungsseite der Elemente etwas stärker in den Blick".

²⁹ Calloud (1976:12) definier leesenhede of lekseme as 'n "unit of reading, the best possible space in which one can comprehend meaning". Om dit reg te kry, word die passiewe in aktiewe, en pronominale in nominale vorm oorgeskryf. Die verdeling in leesenhede kom in addendum 3.1 voor.

³⁰ Dit kom ooreen met die benutting van antifone in liturgiese poësie. Psalm 8:1 en 10 is 'n bekende voorbeeld hiervan.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

3.2.2.3 Pertinente transformasies

Die vraag is: watter transformasies is pertinent? ³¹ Die volgende blyk sewe pertinente transformasies te wees, omdat dit op binêre opposisies gebaseer is: ³²

7	koning roep jongmanne voor hom	beampte bring jongmanne
6	God gee insig en wysheid aan Jode	koning vind niemand soos Jode
5	amptenaar weier dieet	opsiener laat eksperiment toe
4	Daniël vra vergunning van amptenaar	God maak beampte gunstig
3	koning gee aan kwekelinge kos en wyn	Daniël neem voor om nie kos te gebruik
2	koning beveel Aspenas tot seleksie	Aspenas bring vier Jode
1	die koning beleër Jerusalem	God gee stad en volk in sy hand

Die pertinente transformasies verteenwoordig die binêre opposisies wat binne die verhaal se intrige 'n rol speel. Die eerste twee (1-2) en die laaste transaksie (7) het te doen met die agtergrond van die verhaal, en dra nie tot die intrige by nie. Die middelste vier transaksies of transformasies vorm die intrige. Om dié rede val die soeklig verder op dié vier transformasies.

3.2.2.4 Rolspelers

Die rolspelers in die intrige is belangrik: die **koning** gee en **Daniël** weier om te neem, **Daniël** vra en **God** maak gunstig, die **amptenaar** weier en die **opsiener** laat toe, **God** gee en die **koning** vind.

Die verband tussen die twee stellings is baie belangrik. Dit kan soos volg opgesom word:

koning - voorsiening	Daniël – weiering (vv 5, 8)
Daniël - versoek	God – gunstigmaking (vv 8, 9)

³¹ Met die term “transformasie” binne 'n vertelling word bedoel: die komponent van 'n narratiewe program wat verwys na die toekenning van 'n objek aan 'n ontvanger. Dit word deur die formule (O → R) voorgestel.

³² Pertinente transformasies word gevind as die groot getal funksies herskryf word om die funksies te reduseer tot slegs dié wat 'n opposisie vertoon. Die doel is om die verhaal in terme van binêre opposisie te vertaal. Die veronderstelling is dat betekenis van binêre opposisies afgelei word. In 'n gegewe vertelling verwys die stelsel van pertinente transformasies na die pare van opponerende narratiewe transformasies. Elke paar bestaan uit 'n prinsipiële en 'n polemieëse narratiewe transformasie. Die pare is rondom die as van die narratiewe logika georganiseer, wat die narratiewe ontwikkeling beheers (Patte & Patte 1978:133).

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

amptenaar - weiering	opsiener - toelating (vv 10, 14)
God - skenking	koning - toe-eiening (vv 17, 19)

Wanneer die aksies van die aktante met Calloud (1976:24) se klassifikasie van aksies vergelyk word, gee dit die volgende resultate:

- voorsiening = somatiese daad;
- weiering = oortuigende daad;
- versoek = kommunikatiewe daad;
- goddelike gunstigmaking = oortuigende daad;
- weiering = interpretatiewe daad;
- toelating = interpretatiewe daad;
- skenking = somatiese daad;
- toe-eiening = interpretatiewe daad.

Die gevolgtrekking is dat die aksies wat in Daniël 1 beskryf word, alle aksies omvat wat Calloud vir vertellings voorstel. Die verhaal van Daniël 1 bevat baie aksies, en min beskrywings.

3.2.2.5 Intrige³³

Die beskrywing van aksies in Daniël 1 kan ook volgens Calloud se klassifikasiestelsel in terme van die ontwikkeling van die intrige gedefinieer word. Die intrige begin met die koning wat kos vir die kwekelyng-wyses gee (somaticse daad), terwyl Daniël hom voorneem om die kos nie te gebruik nie (interpretatiewe daad). Die oplossing van die intrige bestaan daarin dat God aan die vier Jode wysheid gee, wat daartoe lei dat die koning niemand soos die Jode vind nie (oortuigende daad). Struktureel suggereer die verhaal dat daar 'n direkte verband tussen Daniël se voorneme en die waarneming van die koning is dat niemand so goed soos die vier Jode is nie. Die leser sien dié verband wanneer sy let op die wyse waarop die verhaal saamgestel is.

Twee stellings wat paradoksaal langs mekaar staan, is dat God die hoofpaleisbeampte gunstig gesind maak (v 9), maar dat die beampte nogtans weier om Daniël se versoek toe te staan. Historiese kritiek wys die duidelike weerspreking uit as die produk van 'n latere redakteur, wat verskeie tradisies byeenbring het. Die redakteur het nie die soom wat in die verhaal bestaan het, tydens die redaksionele proses uitgestryk nie.

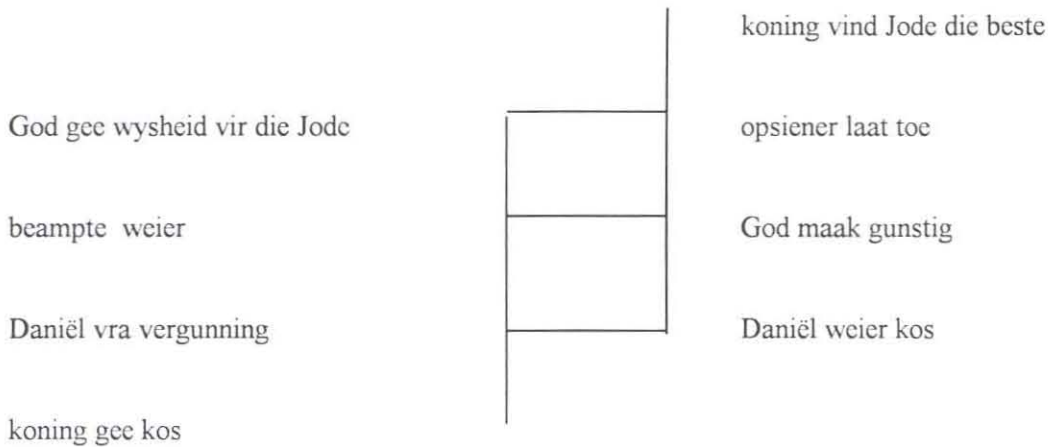
³³ Struktuur-analise en narratologiese kritiek gebruik dieselfde terminologie, met dieselfde betekenis. Die verskil kom voor by die invalshoek wat die onderskeie benaderings gebruik. Struktuur-analise beskryf die karakters.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

(Aichele et al 1995:21).³⁴ Die weerspreking tussen God wat die hoofpaleisbeampte gunstig gesind maak, en die beampte wat nie gunstig na Daniël se versoek luister nie, kan egter as 'n stylelement verklaar word. Die verteller benut die weerspreking doelbewus om die spanning te laat opbou. Net sodra die leser meen Daniël se probleem is opgelos (God het immers ingegryp), lees sy dat die beampte redes verskaf hoekom hy nie die dieet kan verander nie.

3.2.2.6 Semiotiese vierkante

Wanneer die transformasies as semiotiese vierkante voorgestel word volgens Greimas (1983:25) se model, lyk dit soos volg:³⁵

Dit is opvallend dat al die aksies in verse 8-16 voorkom. Die gegewens in verse 5, 17 en 19 lig slegs die transformasies in verse 8-16 toe. Dit bevestig die bevindinge van die grammatiese ondersoek na die struktuur (2.1). Daar is bevind dat verse 8-16 die beskrywing van die intrige bevat. Verse 1-7 asook 17-21 verskaf die agtergrond-inligting (wat te doen het met die eerste hoofstuk se inleidende funksie).

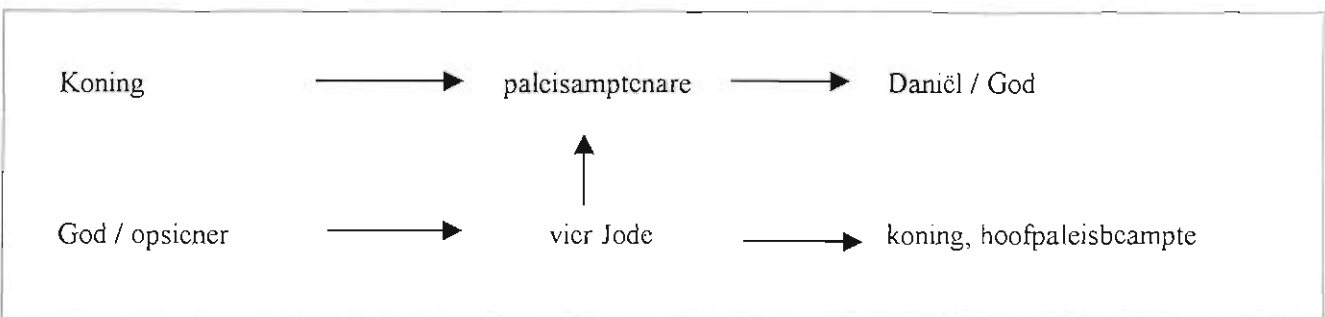
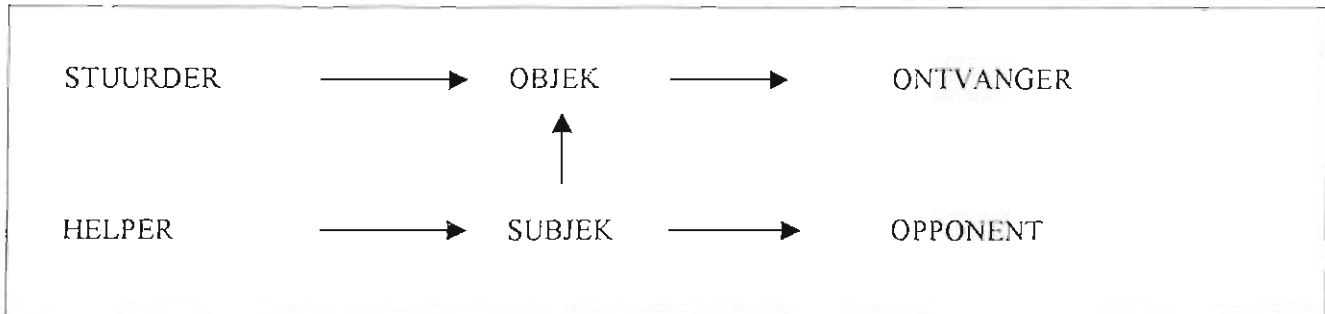
Wanneer die intrige of komplot in so 'n aktansiële skema vervat word, speel die koning en sy verteenwoordigers die aktansiële rol van **opponente**. Die verteenwoordigers is die hoofpaleisbeampte en opsiener. Dit is so, ten spyte van die koning se goeie bedoeling om aan die kwekelinge net die beste sorg te verskaf. Die aktant van **subjek** word deur Daniël en sy vriende vervul, en die **objek** is "manne wat voor die

agtergrond, intrige en so meer aan die hand van die teksstruktuur. Narratologie beskryf dieselfde temas aan die hand van die organisering en aanbieding van die verhaal.

³⁴ Dit is moontlik rolle van die hoofpaleisbeampte en die amptenaar het vroeër na een persoon verwys. Daar was dan net een beampte wat weier dat die held sy eie dieet volg. Dié persoon het in 'n vroeër oorlewering die proefneming voorwaardelik toegelaat. As die proefneming slaag, tree hy soos die amptenaar in Daniël 1 op.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

koning kan staan”, of paleisamptnare. Die *helper* is die amptenaar, maar ook God. Die skema lyk soos volg:

3.2.2.7 Oordrag van waardes of oortuigings

Die volgende vraag wat die semiotiese ontleding aan verhaal stel, het te doen met die waardes of oortuigings (kodes of isotope)³⁶ wat die teks voorstaan, en aan die eerste lesers mededel.³⁷ Dit is essensieel aan die filosofie van struktuur-analise dat dié waardes ook deur latere lesers herken sal word, omdat struktuur onderliggend aan mens-wees is.³⁸

³⁵ Die semiotiese vierkant is 'n komponent van die semiotiese struktuur. Dit bestaan uit drie verhoudings: die verhoudings van teenoorgesteldes, van weersprekings en van implikasies. In Greimas se terme verwys die verhoudings van implikasie na “*deixes*”, en die verhoudings van weerspreking na “*schemas*”.

³⁶ Met “waardes” of “oortuigings” (of “kodes” en “isotope”) word bedoel: die deel van die semantiese univers wat bestaan uit 'n ononderbroke reeks van semiotiese vierkante, wat aan mekaar verbind is omdat dit aan dieselfde breë semantiese kategorie behoort. 'n Simboliese stelsel kan verskeie isotope bevat wat onderling verband met mekaar hou in metaforiese sin. Dit beteken dat die isotope paradigmaties deur hul konnotasies aan mekaar verwant is. Met “paradigmatics” word bedoel: 'n stelsel van waardes of oortuigings wat deur verskeie elemente in die teks bekend gestel word, en regdeur die teks voorkom.

³⁷ Clines (1992:35) haal Helen Gardner instemmend aan: “The beginning of literary criticism lies in the recognition that a work of art exists not to be used but to be understood and enjoyed”. Dit is waar. Dit beteken egter nie dat die kunswerk nie iets kommunikeer nie. Die feit dat die Daniëlverhale deel van 'n korpus met religieuse betekenis is, wil beklemtoon dat daar kommunikasie van waardes en oortuigings voorkom.

³⁸ “By elucidating the system of values presupposed by a text, we will therefore determine the basis (or framework) upon which (in which) the various legitimate hermeneutical discourses of this text should unfold. In brief, the

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die belangrike waardes draai om soewereiniteit en verantwoordelikheid.³⁹ Aan die een kant word die Jode se **verantwoordelikheid** in die nuwe situasie van 'n heidense hof beskryf. Hier aanvaar hulle verantwoordelikheid vir hul bestemming, en by implikasie vir die van hul volk. Hul verantwoordelikheid hou egter nie hier op nie. Hulle is deur God aan 'n vreemde hof geplaas, en word geroep om getrou aan die God van hul voorvaders te wees.

Hul getrouheid is 'n voorwaarde dat God se seën op hulle rus. Dit is ook 'n voorwaarde dat die vreemde koning en sy hof hul God se soewereiniteit sal ervaar en erken (vgl in Dan 2:47; 3:28-29; 4:2-3, 34-35 asook 6:27-28).

Die tweede waarde het met die **soewereiniteit** van God te make. Sy is die Een wat gee – Sy gee haar stad, en haar tempel se voorwerpe in die hand van die vreemde koning. En Sy gee wysheid aan dié mense wat aan Haar getrou bly, deur hulle nie met die koning se kos en wyn te verontreinig nie.

Alhoewel Daniël 1 nie met 'n indrukwekkende koninklike verklaring en belydenis van God se soewereiniteit eindig (of begin, soos in Dan 4) nie, weet die eerste lesers daarvan. Die hele verhaal staan in die teken daarvan. God is die Een wat die aksie bepaal. Die Jode sou nie in ballingskap wees as God hulle nie weggee het nie. Die hoofpaleisbeampte sou nie gunstig gesind teenoor die Jode gewees het as God nie die gunstigheid gegee het nie. Die Jode sou nie aan die hof aangestel word as God nie wysheid gegee het nie. God is die Een wat die gang van gebeure bepaal. Sy is soewerein.

3.2.2.8 Narratiewe programme

Die verhaal kan ook op 'n ander manier in terme van sy opposisies beskryf word. Dan kan die primêre narratiewe vertelling daaruit gedemonstreer word. Die verhaal word in terme van narratiewe programme opgesom.⁴⁰ Die transaksies waaruit die verhaal bestaan, is:

believers for whom this text is "Scripture" or "canon" should have discourses and lives presupposing and manifesting the same convictions as the text" (Patte & Patte 1978:viii).

³⁹ Joubert (1979:21) stel dit as die twee hoofemas van die Daniëlverhale.

⁴⁰ "Narratiewe program" (NP) word soms "narratiewe opeenvolging" genoem. 'n Narratiewe program is 'n sintagmatiese eenheid. 'n Vertelling word uit sintagmatiese eenhede opgebou wat 'n logiese ketting vorm en die gang van die verhaal bevat. 'n Narratiewe program bestaan uit 'n opeenvolging van narratiewe stellings, wat uit drie narratiewe sintagmes kan bestaan: die kontraksintagme, die disjunksie/konjunksie-sintagme en die uitvoering-sintagme. Die narratiewe sintagmes vloei uit die interaksie van aktante binne die raamwerk van die aktansiële model. Die kontraksintagme vestig die verhoudings tussen SUBJEK, STUURDER en HELPER. Die disjunksie/konjunksie-sintagme vestig die verhoudings tussen SUBJEK, OPPONENT en ander HELPERS. Die verrigting-sintagme vestig die verhoudings tussen SUBJEK, OBJEK en ONTVANGER. 'n Narratiewe program (NP) kan opgesom word met die formule S (O => R). 'n NP word pertinent genoem wanneer dit 'n pertinente transformasie bevat.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Tussen Daniël en die hoofpaleisbeampte, met versoek om kwytskelding van voedsel

Tussen God en die hoofpaleisbeampte, as God die beampte gunstig gesind maak, maar die beampte steeds nie Daniël se versoek toestaan nie

=> Die gevolg van dié twee transaksies is negatief

Tussen Daniël en die opsieners, met versoek om proefneming

=> Die gevolg is positief

Proefneming is geslaag

=> Die gevolg is positief

Die transaksies gaan dus om:

Koning gee kos	=>	Daniël besluit om hom nie te verontreinig nie
Daniël vra toestemming	=>	Hoofpaleisbeampte weier toestemming
God maak gunstig	=>	Hoofpaleisbeampte weier
Daniël vra toestemming	=>	Opsieners gee toestemming
Joodse ballinge eet groente	=>	Ander jongmense eet koning se kos

Wanneer dit in terme van narratiewe programme vertaal word, lyk dit soos volg:

- NP1 koning beleër en verower Jerusalem, onderwerp dit en voer ballinge en tempelgeroedskap weg na Babel (v 1)
- NP2 Here gee Jerusalem in koning se hand (v 2)
- NP3 koning beveel dat jongmense opgelei om aan sy hof diens te doen (vv 3-5)
- NP4 vier Joodse jongmense word gewerf en opgelei (vv 6-7)
- NP5 koning bepaal wat kwekelinge eet en drink (v 5)
- NP6 Daniël onderneem om nie die koning se kos en wyn te eet en te drink nie (v 8)
- NP7 Daniël onderhandel met opsieners, sonder sukses (vv 9-10)
- NP8 Daniël onderhandel met beampte, suksesvol (v 11)
- NP9 Daniël vra dat proefneming gedoen word (vv 12-13)
- NP10 eksperiment word gedoen, en is geslaagd (vv 14-15)
- NP11 beampte neem koning se kos weg (v 16)

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

- NP12 beampte gee net groente (en water) (v 16)
- NP13 God gee aan vier Jode wysheid en insig (v 17)
- NP14 God gee aan Daniël uitlegvermoë (v 17)
- NP15 koning toets jongmanne (vv 18-19)
- NP16 koning bevind niemand so goed soos Joodse jongmanne (v 19-20)
- NP17 Jode dien koning (v 21)
- NP18 Daniël dien vir baie lank onderskeie konings (v 21)

Om op te som, die primêre narratiewe program is:

Die koning bepaal wat die kwekelinge eet en drink, en Daniël weier om dit te doen.

Die feit dat Daniël weier om die koning se kos te eet (of: om hom te verontreinig), lei tot die volgende program:

God gee aan die Jode wysheid en insig.

Die implikasie is duidelik: omdat die Jode getrou bly, gee God aan hulle die gawes wat nodig is om aan die vereistes te voldoen wat nodig is om aan die hof aangestel te word.

Dat God wysheid en insig aan die Jode gee, voltooi die primêre narratiewe program:

Die koning sien hul uitsonderlike vaardighede raak en ste! hulle aan.

Die intrige speel binne die primêre narratiewe program af. Die intrige bestaan uit Daniël se versoek aan die hoofpaleisbeampte asook opsiner, en die proefneming wat daarop lei dat die Jode hul eie diens mag volg.

3.2.2.9 Verskillende narratiewe binne die vertelling

Nou is dit moontlik om die ineengewefde narratiewe binne die vertelling te identifiseer.⁴¹

Die inligting in die eerste vers bevat 'n divergerende narratief deurdat dit 'n interpretasie bevat van die verhaal wat daarop volg. Deur die omstandighede te skets waarbinne die verhaal afspeel, dra dit nie direk tot die aksie by nie.⁴²

⁴¹ Die primêre narratief is die oorspronklike verhaal. Parallele narratiewe bevat gebeure wat gelyktydig met die oorspronklike verhaal plaasvind en wat vertel word al is dit nie verwant aan die vertelling nie. Konvergerende narratiewe word gevind as die formele patroon van 'n elementêre narratief onderbreek word deur 'n vertelling wat 'n bydrae daartoe lewer. In die interseksie van twee narratiewe konvergeer die een in die ander. 'n Divergerende narratief onderbreek ook die formele patroon, maar sonder om die logiese narratiewe ontwikkeling te onderbreek. Dit gebeur as die nuwe narratiewe ontwikkeling gebaseer is op 'n interpretasie van die waarde van die

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die primêre narratief van Daniël 1 word gevind in:

- verse 3-4 wat vertel van die soektog na geskikte jongmense uit die ballinge wat tempeldiens kan verrig;
- verse 5b en c wat vertel van die opleiding;⁴²
- vers 6 wat vertel dat daar drie Joodse jongmense gewerf is;
- verse 18 tot 20 wat vertel hoe die vier jongmense deur die koning getoets, en geskik bevind is vir tempeldiens.

Die vertelling in verse 8-16 vorm 'n konvergerende narratief deurdat dit gebeure bevat wat gelyktydig met die oorspronklike verhaal plaasvind. Dit lewer 'n bydrae tot die hoofnarratief. Waaruit bestaan die bydrae tot die hoofnarratief? Die vertelling van Daniël se besluit om hom nie met die koning se kos te verontreinig nie, mag lyk of dit nie veel met die verhaal oor die aanstelling van hofamptenare te doen het nie. Dan vorm die vertelling oor Daniël se besluit oor die kos nie 'n essensiële deel van die verhaal oor die aanstelling van hofamptenare vorm nie. As dit so is, vorm verse 8-16 'n parallelle narratief. Ek meen egter dat dit 'n belangrike bydrae tot die hoofnarratief lewer, al word die verband tussen die aanstelling van hofamptenare en Daniël se besluit oor die koning se kos nie duidelik uitgespel nie. Daniël word as die beginselvaste persoon voorgestel. Die implikasie bestaan dat hy ter wille van sy godsdienstige oortuigings die besluit neem – hy besluit immers om hom nie met die kos te verontreinig nie. Die term *לְטַהַר* beteken "om kulties onrein te maak".⁴³

Nog 'n konvergerende narratief kom in vers 5a voor. Die skrywer vertel dat die koning die kos en wyn vir die kweklinge verskaf het. Die mededeling word gemaak wanneer die skrywer die opleidingsgebeure skets. Vers 5a se mededeling is belangrik vir die gang van die verhaal en vorm soos verse 8-16 'n konvergerende, en nie 'n parallelle narratief nie.

Konvergerende narratiewe kom ook in verse 2 en 17 voor. In vers 2 word 'n teologiese uitspraak gemaak dat dit God was wat Jojakim en 'n deel van die tempelgereedskap in die Babiloniese koning se hand oorgegee het. Nebukadnesar het die tempelgereedskap na sy eie land weggevoer en in die tempel van sy god geplaas. Vers 17 bevat weer eens 'n teologiese uitspraak: dit is God wat aan die Joodse ballinge wysheid en insig gegee het, sodat hulle baie slimmer as die ander howelinge was.

Parallelle narratiewe kom in vers 7 voor, wat verwys na die vernoeming van die vier Jode, asook in vers 21, wat aandui dat Daniël vir baie jare in koninklike diens gebly het, tot die begin van die regering van

vooraangaande vertelling. Die primêre narratief word verleng maar op 'n ander narratiewe vlak. Vergelyk die bespreking in 1.5.1.

⁴² Vergelyk die bespreking aan die hand van Propp se kategorieë waar bevind is dat dit nie enige funksies bevat nie.

⁴³ Die versindeling, 5b en 5c, verwys na die indeling wat van perikoopeenhede gemaak is. Vergelyk addenduum 3.1.

⁴⁴ Kochler & Baumgartner (1958:163) en Holladay (1971:53) gee dit weer as *hitpa'el imperfektum* van *g'l*: *sich (kultisch) unrein machen*. So ook Stamm (1997a:288): "g'l 'to be made (cultically) unclean'". Vergelyk die bespreking onder 3.3.3 hier onder.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Kores. Dié mededeling is parallel aan die hoofnarratief omdat dit gebeurte beskryf wat gelyktydig met die oorspronklike vertelling plaasvind. Dit word vertel al is dit nie aan die hoofnarratief verwant nie.⁴⁵

Die parallelle narratief bestaan uit twee elemente: die hoofpaleisbeampte gee vir die vier Joodse jongmanne nuwe name (vv 6-7), en Daniël se diens aan die paleis word temporeel beskryf (v 21). Die waarde van die eerste mededeling is simbolies van aard. Dit dra die betekenis van lojaliteit en trou wat verskuif moet word na iets of iemand anders. Die waarde van die tweede mededeling is om aan te dui dat die Jood wel aan diens gebly het. Hierteenoor sal die konvergerende narratief aandui hoe die Joodse jongmanne hul trou nie verskuif het van hul eie godsdiens en kultuur na die Babiloniese nie. Dit word met die hoofnarratief gebalansier wat vertel hoe die Jode met onderskeiding in tempeldiens aangestel is, en presteer het.

Die hoof-, konvergerende en divergerende narratiewe staan in noue verwantskap deurdat dit bydra tot die narratiewe ontwikkeling van die elementêre narratief.

Die konvergerende narratief kan beskryf word in terme van:

- SUBJEK: Daniël (en sekondêr, sy drie vriende, omdat hulle nie die versoek rig nie);
- OPPONENT: koning en sy verteenwoordiger, die hoofpaleisbeampte;
- HELPER: hoofpaleisbeampte (tot sekere mate) en opsiner.

Die helpers van die held is in beide gevalle aanvanklik onwillig. Dat hulle helpers is, word toegeskryf aan die feit dat God die helper goedgesind en gunstig teenoor Daniël maak (v 9).⁴⁶

'n Element wat spanning in die verhaal skep, is die kos wat die koning verskaf, teenoor die kos wat die Joodse ballinge wil eet. Waar pas dié element in by die res van die verhaal? Om dié vraag te beantwoord, moet die primêre narratief vervolgens ondersoek word.

In die hoofnarratief word vertel hoe die koning, soos skynbaar gebruik was wanneer hy volke aan sy mag onderwerp het, onder die Joodse volk jongmanne soek wat in sy diens kan staan. Die koning stel verskeie vereistes waaraan die jongmanne moes voldoen. Onder die jongmanne wat gewerf word, was daar vier vriende. Wanneer hul opleiding voltooi is, slaag die vier jongmanne met vlieënde vaandels. Hulle is baie beter as die ander amptenare aan die hof vir sover dit wysheid en insig betref.

Die enigste pertinente transformasie wat hier voorkom, bestaan tussen die vlak van wysheid wat die vier Joodse kwekelinge voor en na hul opleiding vertoon. Die skrywer gee egter geen inligting oor die vlak van

⁴⁵ Die verskille met die resultate van die ondersoek na die oppervlakte-struktuur is duidelik: daar is bevind dat die verhaal in drie verdeel – verse 1-7, 8-16 en 17-21. Die waarde om die verskillende benaderings langs mekaar te benut lê daarin dat dit onderskeie aspekte van die vertelling belig.

⁴⁶ Let op die paradoks, wat 'n paradoks (of disgruensie) in die verhaal vorm: God maak die hoofpaleisbeampte gunstig gesind, en tog weier hy. Die opsiner gee toe, alhoewel daar in sy geval niks van God se handeling gesê word nie. Die moontlikheid bestaan dat as die feit dat God die beampte se hart goedgesind maak, saam gelees word met die beampte wat direk oor Daniël aangestel is se toestemming tot die proefneming, die verteller 'n verband wou lê: God maak die een beampte se hart sag, wat die weg vir die ander beampte open om gehoor aan die versoek te gee.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

wysheid of insig wat die jongmanne vóór hul opleiding gehad het nie. Sy sê wel dat hul vlak van wysheid en insig aan die einde van die opleiding baie hoër was as hul tydgenote. Om dit te verduidelik, word daar van 'n konvergerende narratief gebruik gemaak: vers 17 noem dat God die wysheid en insig aan hulle gegee het. Die opmerking dat God aan Daniël ook die vermoë gegee het om drome en gesigte uit te lê, is nie onmiddellik relevant nie. Dit het met die verhaal se inleidende funksie tot die res van die verhalekorpus te doen.

Die binêre opposisie in die primêre narratief bestaan tussen die Joodse jongmanne en die ander (heidense) howelinge. Dit is die opposisie tussen die mens wat God se guns geniet en die mens wat sonder Haar leef. Die aansluiting in waarde met die konvergerende narratief oor die voedsel is duidelik: dit gaan om trou en lojaliteit aan God. In die konvergerende narratief word die eis om lojaliteit deur die aanbidding van voedsel gestel. Die vier Joodse jongmanne slaag die toets deur getrou aan hul God te bly.⁴⁷ In die hoofnarratief word verduidelik dat die vier jongmanne aan die hof aangestel word. As die verteller nie die konvergerende narratief byvertel het nie, sou die leser alle rede gehad het om te meen dat die Joodse manne hul lojaliteit aan Nebukadnesar toegesê het.

Dat die jongmanne se besluit oor die kos, en die hele kwessie van hul aanstelling aan die hof 'n godsdienstige dimensie het, word deur die ander twee konvergerende narratiewe bevestig (vv 2 en 17). Dit het te doen met die funksie van twee belangrike werkwoorde wat elke keer aan 'n spesifieke persoon gekoppel is: om te gee en om te neem.⁴⁸ Die een wat neem is Nebukadnesar, terwyl die Joodse God die een is wat gee. Sy gee die Jood in Nebukadnesar se hand, en Sy gee aan Daniël en sy vriende wysheid.⁴⁹

Die plasing van God in die verhaal, net voor die hoofnarratief begin en net voor die hoofnarratief ten einde loop (vv 1 en 17), laat die leser vermoed dat die skrywer doelbewus wou beklemtoon dat dit die beslissende gebeurtenis in haar verhaal is. Die verhaal sou nie kon gebeur as dit nie vir dié twee opmerkings was nie: God gee die Jood weg (v 1), en Sy gee vir vier Joodse jongmanne wysheid en insig (v 17).

Die waardes wat deur dié narratiewe onderstreep word, is dat nóg Nebukadnesar nóg die vier Jode enigiets sou kon bereik as dit nie was dat God gegee het nie. So stel die vertelling die tema van God se soewereiniteit aan die orde. Dit word gedoen deur die verhaal te plaas teen die agtergrond van die soewereiniteit van die grootste koning van die dag, Nebukadnesar neem besluite en gee opdragte. Hy

⁴⁷ Hier word van die veronderstelling uitgegaan dat die jongmanne die kos woer vir geen ander rede as dat dit met hul gewete bots nie. Dit word nie in Daniël 1 uitgespel nie, maar dit is hoe die geïmpliseerde lesers, tweede eeuse Jode, die verhaal sou lees: hulle sou die koning se aanbod om kos onmiddellik in godsdienstige terme verstaan, dat die kos onrein is omdat dit van 'n heidense koning se tafel kom, en waarskynlik aan die heidense gode geoffer is. Maar hulle sou dit ook in politieke terme verstaan: die koning bied die kos aan omdat hy verstaan dat jy jouself en jou lojaliteit aan hom verbind as jy van sy tafel eet. Soos dit in die Nederlands-Afrikaanse spreekwoord uitgedruk word: "wiens brood men eet, diens woord men spreekt".

⁴⁸ Vergelyk die bespreking van herhaling onder die grammatiese analise wat hierbo (3.2.1) gedoen is.

⁴⁹ Dat God die tempelgereedskap in Nebukadnesar se hand plaas, het ook 'n inleidende funksie. Dit speel geen verdere rol in die eerste verhaal nie, maar dek die tafel vir Daniël 5.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

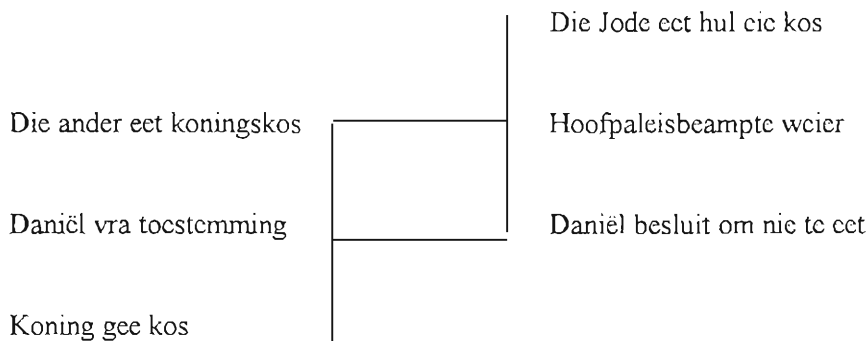
oorwin volke en voer hulle in ballingskap weg. Sy mag raak ook die Joodse volk. Daniël 1 beklemtoon dat die Jode se God gee, en dat Sy die Een is wat werklik soewerein regeer. Dié tema sal in die volgende hoofstuk selfs meer eksplisiet gestel word as dieselfde koning sy belydenis oor die Jode se God uitspreek (Dan 2:47).

Die pertinente transformasies vind in die konvergerende narratiewe plaas en verduidelik die belang daarvan vir die hoofnarratief.

Die eerste konvergerende narratief, in vers 2, kan soos volg opgesom word:

Nebukadnesar vat God gee

Die tweede konvergerende narratief (in vv 8-16) kan soos volg opgesom word:

Die narratief verduidelik hoe die transformasie in die verhaal verloop: van die koning wat voedsel gee tot by die Jode wat hul eie voedsel nuttig.

Die waarde van die voedsel lê daarin dat dit die simboliese betekenis het dat die Jode hul lojaliteit aan hul God en eie kultuur behou. Hulle verkoop nie hul siele aan die vreemde oorheersers in wie se diens hulle nou staan nie.

3.2.2.10 Temas

Uit die analise van die narratief het dit duidelik geword dat die verhaal uit die volgende temas opgebou is:

Nebukadnesar verower Jerusalem, en voer die tempelskatte weg – verse 1-2
 Die koning soek jongmanne wat in sy hof kan dien – verse 3-7
 Daniël neem hom voor om hom nie te verontreinig nie – verse 8-16
 God beloon Daniël se getrouheid – vers 17

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die Jode slaag die toets – tien maal beter! – verse 18-20

Daniël dien die konings tot Kores aan bewind kom – vers 21

Die eerste en laaste verse van Daniël 1 dui verskillende konings se regeringstye aan. Daniël kom in Babel aan in die derde **regeringsjaar** van Nebukadnesar. Hy staan in **regeringsdiens** tot in die eerste jaar van Kores.⁵⁰ Dit twee datums het simboliese betekenis. Dit dui die begin en einde van die ballingskap aan. Dit beteken dat Daniël vir die volle lengte van die ballingskap weggevoer was. Daniël word 'n simbool van die volk in ballingskap.⁵¹

Ná die inleiding (vv 1-2) gee die koning opdrag dat jongmanne vir opleiding gesoek moet word. Die kwalifikasies waaraan hulle moet voldoen, word beskryf. Hierna stel die skrywer die leser aan die vier Jode voor. Na die deel wat oor die verskaffing en weiering van kos handel (vv 8-16), vertel die skrywer wat die uitslag van die opleiding is, en hoe die koning die vier Jode in die hof aanstel.

Sentraal in die gebeure staan Daniël se besluit om hom nie met die kos te verontreinig nie. asoek sy onderhandelings om dit nie te eet nie. Hierna word beskryf hoe God die Jode vir hul getrouheid beloon.

Die verhaal bevat dus 'n ringskomposisie:

A1	tydsaanduiding: begin van ballingskap
B1	jongmanne uitgesoek vir paleisdiens
C1	Daniël se besluit oor kos, proefneming en uitslag
C2	God gee wysheid
B2	toets voor koning, jongmanne in paleisdiens
A2	tydsaanduiding: einde van ballingskap

Die fokuspunt van die verhaal lê in die middelste vertelling (C1 en C2). Dit vertel van Jode wat in ballingskap voor die versocking kom om aan die koning se tafel te eet. Ter wille van hul geloof weier hulle.⁵² God beloon hulle.

Daniël 1 se vertelling sentreer om twee fokuspunte: wysheid en voedsel. Vers 4 gebruik vyf begrippe om **wysheid** te omskryf. En in die sewentiende vers kom vier begrippe voor. In die twintigste vers kom twee begrippe voor.

Die sewentiende vers skryf die vierde begrip ("uitleg van drome en visioene") slegs aan Daniël toe. Die term kom net hier in die hele hoofstuk voor. **בְּכָל־חֵזֶן וְחִלְמוֹת**. Vir die Babiloniese wyse manne was die uitleg

⁵⁰ Die enigste ander verwysing na Kores is in Daniël 10:1, waar Daniël in sy derde **regeringsjaar** 'n visioen sien.

⁵¹ In dieselfde sin wat die ballingskap vir die Jode deur die eeue 'n simbool van hul eie onderdrukkende situasie geword het.

⁵² Dat die besluit om hom van die kos te weerhou, wel met sy geloof te make het, soos reeds genoem, kom na vore in **לֹא יִתְגַּדֵּל** (v 8).

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

van drome en gesigte deel van hul wysheidstradisie. Die tweede hoofstuk sal egter verduidelik dat menslike wysheid nie sover strek nie. Die toekoms is slegs aan God bekend. En Sy maak dit bekend aan wie Sy wil. Die term "uitleg van gesigte en drome" dien 'n inleidende funksie. Dit bied 'n belangrike sleutel tot die verstaan van Daniël 2.

Die tweede fokuspunt is voedsel. Die jongmense kry die geleentheid om van die kos en wyn van die koning se tafel te eet (vv 5, 8, 10, 13, 15, 16). Daniël en sy vriende verkies groente en water, en vertoon tien maal beter (vv 12 en 16).

Die twee temas bepaal die gang van die verhaal. Die jongmense word opgelci om as wyses diens te doen. Die vier Jode weier die koning se kos. Hulle word vir hul toewyding aan God met wysheid beloon.

Wanneer Daniël vir die hoofpaleisbeampte sê dat hy nie die koning se kos wil gebruik nie, verskaf die hoofpaleisbeampte redes hoekom dit belangrik is dat Daniël wel die kos eet. Daniël reageer op die weiering deur na die amptenaar te gaan, en 'n ander invalshoek te gebruik. Die hoofpaleisbeampte se argument was dat hy dit nie kan toelaat nie, omdat die Jode se voorkoms swakker as die ander jongmense sal vertoon. Twee woorde word gebruik: פִּינִיס (v 10) en אֲרִיאָה (v 13 en 15). Daniël vra dat 'n eksperiment gedoen word om te bepaal wie die beste gaan lyk na tien dae: die jongmense wat die koning se kos eet of die Jode wat groente eet. Die opsiener laat dit toe. Die uitslag van die toets haak die knoop deur sodat Daniël hom by sy voorneme kan hou. Verse 18 tot 20 beskryf hoe al die jongmense voor die koning kom, en dat die vier Jode die toets met vlieënde vaandels slaag.

3.2.2.11 Karakters

Die karakters wat die grootste rol in die verhaal speel, is die hoofpaleisbeampte wat saam met sy opsiener die koning se opdrag uitvoer. Aan die ander kant staan die vier Jode wat die opdrag nie ten volle gehoorsaam nie. Nog 'n rolspeler is die Here (so in v 2 genoem) of God (vv 9 en 17). Haar rol word beperk tot die subjek van die een werkwoord: הָיָה (om te gee). Sy gee Jerusalem weg. Sy gee guns aan Daniël by die hoofpaleisbeampte en Sy gee aan haar kinders wysheid (verse 2, 9 en 17). Passiewe karakters wat nie optree nie, is Jojakim en Nebukadnesar se gode (2), asook die towenaars en voorspellers (v20).

Die skrywer skep 'n kontras tussen die gode van Nebukadnesar en die God van Daniël, wat struktureel voorgestel soos volg lyk:

v 2 God gee Jerusalem in Nebukadnesar se hand

v 2 verwysing na Nebukadnesar se god, tempel en skatkamer

vv 6, 11, 14 vier Jode se name met die teofore element

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

v 7 die vier se nuwe name met die (vermeende) **verwysing na Babel se gode** ⁵³

Die oneweredigheid tussen die rol wat die Jode se God en Babel se gode speel, is duidelik. Dit is betekenisvol dat die Joodse teofore name vir die vier Jode in vers 19 gebruik word, wanneer die jongmanne voor die koning verskyn. Die saak wat in die hoofstuk onder die loep genceem word, gaan nie om die Babiloniese gode nie. Die gevaar vir die Jode is nie afgodery nie. Die gevaar is dat hulle hul toewyding aan God kan kompromitteer deur nie die bepalinge van haar Wet te onderhou nie.

Die skrywer gebruik die mededeling oor die naamsverandering ironies. Die koning se verteenwoordiger gee aan die ballinge nuwe name om hulle hul identiteit te ontnem. Die ballinge moet in 'n nuwe samelewing 'n nuwe rol vervul. Die gevaar was vir die vier Jode wesenlik dat hulle in die proses van ontkulturering en verinheemsing hul Joodse identiteit kon verloor. Hulle sou dan ook hul lojaliteit aan die God van hul voorvaders inboet. Die verhaal in Daniël 1 wil egter beklemtoon dat Daniël vir 'n godsdienstige beginsel opkom, en sy Joodse naam verdien (in v 19).

3.3 Detail-analise

3.3.1 Nebukadnesar verower Jerusalem, en voer die tempelskatte weg - verse 1-2 ⁵⁴

Daniël 1 begin en eindig met 'n **ruimtelik-temporele oriëntasie**. Twee ruimtes word teenoor mekaar geplaas: Jerusalem en Babel (vv 1-2). Alhoewel Jerusalem nie weer gemeld word nie, staan dit deurgaans afgeëts teenoor Babel. Jerusalem is simbool van die Jood se godsdien. ⁵⁵ Dit is hoe die skrywer dit voorstel. Vir dié rede word "Jerusalem", (יְרוּשָׁלַיִם) en "gercedskap van die huis van God", (מִמְקָצָה כָּלִי בֵּית־הָאֱלֹהִים), in dieselfde asem genoem. ⁵⁶ Babel, daarenteen, is simbool van ongeregtigheid, soos die profete die stad teken (vgl Jer 40 en Jes 13). Nebukadnesar en sy stad het die assosiasie van ballingskap vir die Jood. ⁵⁷ Die tyd-ruimtelike plasing is effektief om aan te dui waar en wanneer die verhaal

⁵³ Die problematiek van die nuwe name wat aan die vier Jode toegeken word, kom in 3.3.2 aan die orde. Die gevolgtrekking is dat die nuwe name waarskynlik elemente van Babiloniese gode se name bevat, en dat dit in kontras met die Joodse teofore name gebruik word. By gebrek aan meer inligting oor die Aramese taal kan die gevolgtrekking slegs as tentatief beskou word.

⁵⁴ Vergelyk 3.2.2.10 vir die indeling van die vertelling van Daniël 1 in temas.

⁵⁵ Wouk (1959:67) skryf oor die rol wat 'n simbool speel: "If its meaning can be neatly exposed like the parts of a machine or the solution of a detective novel, then a symbol lacks the poetry by which symbols live".

⁵⁶ Kochler & Baumgartner (1958:849) sê *miktsat* kom van *ketsat*, die cinde of ekstremiteit, maar wat hier in die betekenis benut word van 'n deel van, sommige (so ook in Neh 7:69).

⁵⁷ Openbaring 17:5 beskryf Babel as "Groot Babilon, die moeder van die sedeloses en van die losbandigheid op die aarde". Die val van Babel word grafies in Openbaring 16:19 beskryf. Openbaring is 250 jaar later as Daniël geskryf, maar die verwysings na Babel dien dieselfde doel as wat dit vir die Daniëlboek se geïmpliseerde lesers gedien het.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

afspeel, en om die kontras tussen die twee te skep. Dit gaan in die verhaal om 'n stryd tussen Nebukadnesar en alles waarvoor hy staan, en die vier Jode en hul God aan wie hulle lojaal wil bly.

Die verteller roep die situasie van 'n ou verhaalwêreld op met haar woorde in die eerste vers, "In die derde regeringsjaar van Jojakim". Daarmee plaas sy die nuwe verhaalwêreld in reliëf. In die verhaal maak vaderland plek vir 'n vreemde land. Die Jode se onafhanklikheid word verruil vir ballingskap (alhoewel Juda nie meer onafhanklik was ten tye van die vermeende wegvoering van Daniël nie, word die indruk geskep asof dit was). 'n Inheemse koning, 'n swakkeling, word opgevolg deur 'n vreemde koning, wat magtig is. Politieke outonomie verander in politieke gevangenskap. Jerusalem as simbool van God se teenwoordigheid in Sion verander in Babel as simbool en ruimte van boosheid. Dit is die wêreld wat deur die skrywer geskep word. Sy skets een van die grootste oorlewingskrisisse wat Jode ooit in die gesig gestaar het: die Babiloniese ballingskap.

So word die sentrale politieke saak in die Daniëlverhale reeds met die eerste woorde aan die bod gestel: wie is soewerein in die menslike wêreld? Wie se wil geld? (Fewell 1991:13). Natuurlik is dit nie bloot 'n politieke vraag nie. Die teologiese dimensie kom in die volgende sin aan die woord.

Die eerste vers bevat 'n stelling wat histories onakkuraat is.⁵⁸ Indien aanvaar word dat die Daniëlverhale nie 'n historiese vertelling is nie, maar verhale wat ingespan word om binne sekere historiese omstandighede 'n retoriese funksie te vervul, skep dit nie probleme vir die leser nie. Wanneer aan 'n letterlike interpretasie van elke Skrifwoord vasgehou word, skep dit byna onoorkomelike probleme. Vir 'n leser wat so 'n interpretasie volg, impliseer dit dat die Skrif nie gesaghebbend is nie.⁵⁹

Jojakim regeer as sewentiende koning van Juda, van ongeveer 608 tot 597.⁶⁰ Sy derde regeringsjaar is dan ongeveer 606/5.⁶¹ Dit is moontlik dieselfde jaar wat Nebukadnesar die neo-Babiloniese troon oorneem

⁵⁸ Dit is moontlik dat afskrywers 'n fout met die datum in Daniël 1:1 gemaak het. Skryffoute met getalle kom dikwels in die Ou Testament voor. Dit het daarmee te doen dat die ou Hebreuse getalle nie deur telwoorde nie, maar deur lettertekens aangedui is. Daar bestaan tussen die letterteken vir drie en ses slegs 'n klein onderskeid. Nebukadnesar se vroegste beleg van Jerusalem is volgens historiese bronne in die sesde regeringsjaar van Jojakim. Die Grieksskrywende Babiloniese historikus, Berossus, vertel van 'n veldtog wat Nebukadnesar na die Weste geleë het tydens die lewe van sy vader Nabopolassar. Dit moes gewees het voor die vierde jaar van Jojakim, wat die eerste regeringsjaar van Nebukadnesar vorm (Jer 25:1). Berossus vertel ook in sy berig dat Nebukadnesar Judese krygsgevangenes weggevoer het. Die inligting weersprek die berigte in Jeremia en 2 Konings 24. Flavius Josefus, wat dié berig van Berossus weerga, stel voor dat die veldtog in die agtste jaar van Jojakim was. Dit pas egter nie in dat Jerusalem voor die slag van Karkemis val nie. Dit sluit egter nie die moontlikheid uit dat Judese gyselaars vir een of ander rede na Babel weggevoer kon word na Karkemis nie (Knight 1971:438). Josefus is nie 'n goeie historikus nie, omdat hy Bybelse gegewens wat mekaar weersprek in talle gevalle probeer synchroniseer. Die oorspronklike werk van Berossus bestaan ook nie meer nie. Die verhale word egter as inspirasie vertel (Porteous 1979:25). Die historiese werklikheid van die kontemporêre situasie wat die skrywer in die oog het, is belangriker as die vraag na die werklike historisiteit van die *dramatis personae* of die gebeure.

⁵⁹ Dié kwessie is meer breedvoerig in die inleidende afdelings, onder 2.1 tot 2.4, bespreek.

⁶⁰ In die 345 jaar van Juda se bestaan, na die skeuring van die ryk tot met die ballingskap, regeer negentien konings, waarvan agt deur die Deuteronomis as goeie konings geteken word en elf as boos. Die Deuteronomistiese kriterium is of hulle die Here gedien het en afgodiese praktyke uitgeroei het.

⁶¹ Die datum is moontlik toe te skryf aan 'n verkeerde kombinasie tussen 2 Konings 24:1-2 en 2 Kronieke 36:6-7.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

ná die dood van sy vader.⁶² Nebukadnesar neem Egipte in tydens sy eerste regeringsjaar as hy die Slag van Karkemis wen (Jer 46:2). So kom die vasalstate van Egipte, Sirië en Judca ook onder neo-Babiloniese regering (Herrmann 1973:275). Kort ná die wapenstilstand gesluit is, kry Nebukadnesar die tyding dat sy pa oorlede is. Die farao gee sy fyn opgevoede dogter, Nitokris, aan Nebukadnesar as tweede vrou, waarskynlik as deel van die vredesvoorwaardes. Na drie jaar kom Jojakim in opstand teen die oorheersing (in ongeveer 600), maar dit neem Nebukadnesar 'n verdere drie jaar voor hy aandag aan die opstand kan gee, omdat sy aandag deur die ander oorloë opgeneem word (Herrmann 1973:278). In dié tyd gebruik hy, volgens die vertelling in 2 Konings 24:1-4, Chaldese, Siriese, Moabitiese en Ammonitiese bendes om die opstandige land lam te lê.⁶³ Nebukadnesar se uiteindelijke optrede volg eers in ongeveer 598/7 (2 Kron 36:5-8). As Jojakim in bronskettings gebind word om na Babel weggevoer te word, volg Jojagin sy pa in 598/7 op. Jojakim sterf voor hy weggevoer kan word.⁶⁴

Die voornaamwoord “hulle” wat in vers 2 saam met die werkwoord “gebring” gebruik word, druk die lydende voorwerp uit. Die voorwerp kan na die tempelgereedskap of na Jojakim verwys. Jojakim is egter nooit na Babel gevoer nie. Die voornaamwoord het slegs betrekking op die tempelgereedskap.⁶⁵

In die vertelling word die karakters teen die historiese agtergrond van 'n beleg van Jerusalem, en die wegvoering van Jode in ballingskap geponcer. So skep die skrywer die indruk as sou Daniël tydens die diepgaande hervormingspogings van Josia geleef het. Sy geboorte val naastenby saam met die opkoms van die neo-Babiloniese ryk. Dit gebeur as die Chaldeërs en Meders kragte saamsnoer om die Assiriese ryk te oorwin en Nincve te vernietig.⁶⁶ Die vermeende Daniël sou dan Jeremia hoor preek het.⁶⁷ Die vier vriende

⁶² Vergelyk die bespreking van die veronderstelde *Sitz im Leben* van die Daniëlverhale, in 2.2.8.

⁶³ Charles (1929:5) meen dit moet eerder lees “Edomitiese” omdat dit beter pas saam met die Ammoniete, Moabiete en Siriërs.

⁶⁴ Die omstandighede waarin hy sterf, word nêrens beskryf nie. As hy vermoor is of in 'n sluipmoordaanval gesterf het, sou dit waarskynlik beskryf word. Die afleiding is dat hy 'n natuurlike dood gesterf het.

⁶⁵ Charles (1929:6) het reeds gemeen vers 2 is korrupt, en dat dit anders in die eerste eeu gelees het toe die Septuaginta se vertaling gemaak is. Hy meen dit het eers so gelees: “En Adonai het Jojakim die koning van Juda in sy hand gegee. En deel van ‘die koninklike saad en van die edeles en deel van’ die gereedskap van die huis van God het hy weggedra na die land van Sinar; maar die gereedskap het hy na die skathuis van sy god gebring.” Die woorde in skuinsskrif is dan weggelaat deur 'n afskrywer as gevolg van *homoioleuton*. Die woorde is egter nodig sodat vers 3 verstaan kan word. Moderne vertalings aanvaar dat die voorwerp na die tempelvoorwerpe verwys. Vergelyk Jerusalem Bible: “He took them away to the land of Shinar. and stored the sacred vessels in the treasury of his own gods”. Die NAB vertaal die voornaamwoord as “dit”.

⁶⁶ Nabopolassar skeur van die Assiriese weermag weg as hy sien hoe swak die seuns as opvolgers van die groot Assurbanipal is na hul pa se dood. Hy stel homself op as die nuwe koning van Babilonië. Later sluit hy 'n alliansie met Cyaxares I, die koning van die Mede. Die alliansie word verseël as Cyaxares sy dogter aan die jong prins Nebukadnesar, Nabopolassar se seun, as vrou gee. Nebukadnesar volg Nabopolassar op. Die groot Assurbanipal se beroemde biblioteek word onder die ruïnes van Nincve begrawe as Nabopolassar Nincve in 612 verwoes. Layard het meer as 'n eeu terug dié biblioteek opgegrawe, met sy duisende werke.

⁶⁷ Anderson (1975:15) gaan so ver as om te beweer dat Daniël en sy vriende studente in Jerusalem se profetesekool was, waar hulle onder leiding van Habakuk, Jeremia, Sefanja en Nahum sou studeer het! Nodeloos om te sê dat hy geen bronne verskaf nie, nie eens vir die bestaan van so 'n profetesekool nie.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

is aan die einde van 605 na Babel gedeporteer, terwyl hul vaderland 'n vasalstaat van Babilonië is (Burden 1993:1223).⁶⁸ Dit is hoe die skrywer haar verhaal histories plaas.⁶⁹

Die doel van die historiese plasing van die verhaal is om te verduidelik hoe dit gekom het dat daar Jode in Babel was, en hoe die tempelgereedskap in die tempel van Marduk beland het. Die skrywer dink anders oor geskiedenis as die moderne mens. Omdat die moderne leser sukkel om aan 'n positivistiese geskiedenisideaal te ontsnap, soek sy na verklarings vir die dateringsfoute en ander historiese onakkuraatheid in die boek. Die skrywer deel nie dieselfde geskiedenisbeeld nie, en benut geskiedenis vir retoriese doeleindes.

Die Daniëlskrywer gebruik die naam "Nebukadnesar" vir die Babiloniese koning. Jeremia (27:6, 8, 20; 28:3, 4, 11, 14; 29:1, 3; 34:1) gebruik ook soms dié benaming.⁷⁰ Esegël (26:7; 29:18,19; 30:10, 11) gebruik egter deurgaans die naam "Nebukadresar", wat in vergelyking met die oorspronklike meer korrek is. Die oorspronklike is die Babiloniese naam, *Nabû-kudurri-usur*. Dit beteken "Nabu (die god Nebo - Jes 46:1) het die suksessieregte beskerm" of "mag hy sy lewe beskerm", met Bel as onderdrukte onderwerp van die werkwoord *usur*⁷¹, of "Nabu beskerm die grens" (so LaCocque 1979:21).⁷² Die Hebreeuse spelling met *n* word ook deur die Griekse vertalings gevolg – Nabochodonosor - *Ναβουχοδονοσορ*. Nebukadnesar was die grootste monarg met die wydste invloed wat ooit die Babiloniese troon beset het. Hy bou Babel op sodat sy naam op nege tiendes van die gebakte kleistene wat in die stad opgegrawe is, gevind is (Albertz 1994:80).⁷³

Die verteller beklemtoon dat dit die Here is wat Juda se koning in die vyand se hand gee.⁷⁴ Van die eerste vers af word die tema van God se soewereiniteit dus beklemtoon.⁷⁵

⁶⁸ Sien Hartwig (s.a.:xiii) se ongestaafde bewering dat Daniël 'n direkte afstammeling van Hiskia is. As Skrifverwysing gebruik hy Jesaja 39:7, wat verwys na jongmense van Judese afkoms wat in die vreemde diens aan die koninklike hof sou dien. Josefus het wel die stelling gemaak, in *Antiquities* X, 10, 1, dat Daniël en sy drie vriende afstammelinge van koning Sedekia was.

⁶⁹ Die probleem wat die datum aan die navorser stel, word soms op teologiese gronde beantwoord. Vergelyk byvoorbeeld wat Anderson (1984:1) sê: wat belangrik is, is nie wie wanneer koning was of in watter jaar wat gebeur het nie, maar wel dat wat gebeur het, deur die Here bepaal is. Dit is wat die skrywer wil sê. Die skrywer bied nie 'n historiese les aan nie, maar wil 'n teologiese blik op die werklikheid bied.

⁷⁰ In die meerderheid van gevalle gebruik Jeremia die term Nebukadresar: op 28 plekke.

⁷¹ Sien so die inskripsie wat deur Duff (s.a.:9) aangehaal word: "Mirodag, die groot heer, het my aangestel oor die ryk van die wêreld; hy het in my sorg al die mense van die aarde geplaas. Mag hy die koning beskerm", wat aan Nebukadnesar toegeskryf word.

⁷² Dit kan indikatief of imperatief wees.

⁷³ Opvallend dat Esra 5:12 na Nebukadnesar as "die Chaldeer" verwys.

⁷⁴ Sien BHS se tekskritiese opmerking by 1:2 dat JHWH nêrens in die boek gebruik word nie, behalwe in hoofstuk 9 (v 2), alhoewel sy Naam dikwels geïmpliseer word. Dit is een van die redes hoekom hoofstuk 9 soms as 'n latere byvoeging beskou word. JHWH is die Verbondsnaam van Israel se God. Bullema (1988:37) noem dat nêrens in die boek die volk van die Here ook Israel genoem word nie; hy kyk egter 1:3 mis.

⁷⁵ Jesaja 25:9 en 27:6 skets Nebukadnesar as die dienskneg van JHWH, terwyl Deuterojesaja (Jes 47:6) sy wreedheid teenoor Israel beklemtoon. In Daniël 2 (asook Dan 4:34, 37) word geskets hoe die koning voor JHWH buig.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die skrywer van die Daniëlboek gebruik verskeie benaminge vir God. In die tweede vers word God beskryf as אֲדֹנָי, 'Adonai (woordnr 6), die Here.⁷⁶ terwyl in die sewentende vers die generiese term, אֱלֹהִים, 'Elohim (woordnr 29), gebruik word.⁷⁷

Die "land van Sinar" is 'n argaïsmc wat waarskynlik doelbewus gekies word. Sinar het assosiasies vir die geïmpliseerde lesers opgeroep. Dit is die land wat verbind is aan Nimrod, die groot jagter en "eerste maghebber oor die aarde" (Gen 10:8). Sinar was ook die plek waar die toring van Babel opgerig is (Gen 11:1-9). Dit bring assosiasies van boosheid, soos wat Babel in apokaliptiese literatuur dikwels dieselfde ondertone toegedig word. Sagaria 5:5-11 noem Sinar die land van sonde.⁷⁸ Babel is simbool van die mens se poging om haarself in 'n aardse paradys te vestig (Hammer 1976:18).⁷⁹ Die stad was geleë aan die Eufraatrivier, sowat tagtig kilometer suid van die moderne Bagdad.⁸⁰

⁷⁶ Die woord 'adon verwys na "heer" of "meester". Dit staan deurgaans in verband met subjekte of onderdane. Daarom word dit hoofsaaklik gebruik saam met 'n opvolgende genitief of pronominale suffiks, soos *le*. Die woord kom ses keer in die Daniëlboek voor, terwyl die ekwivalente Aramese *mare'* vier maal voorkom (Jenni 1997a:23-24). 'Adon is 'n aanspreekvorm van eerbewys en betoning van respek (Jenni 1997a:25). Wanneer JHWH 'adon of 'adonai genoem word, hou dit verband met die profane aanspreekvorm. Israel spreek JHWH as die meerdere, die Here, aan. Of hulle praat van Haar in analogie tot die aardse heer-slaafverhouding. Naburige volke het hul prominente godhede ook so genoem. Deuterojesaja praat ook van Israel as *ebed jhwh*, die dienskneg van JHWH. Die betekenis ontwikkel mettertyd as 'n absolute geskikte ontologiese beskrywing van God as "lord *par excellence*, lord of all" (Jenni 1997a:26). In die na-eksiliese periode vervang dit selfs die *Tetragrammaton*. 'Adonai verwys na "my Here". Dit word deur onderdane gebruik as hulle die koning aanspreek, soos in Daniël 1:10 as die paleisampenaar van sy koning praat. Daniël 10:16 en 17 beskryf die engele met die term. Die eretitel word ook deur die Jode gebruik as sy met haar God praat. In die Daniëlboek kom die term elf maal voor. Teen die derde eeu v.C. gebruik Jode 'adonai, om die naam van God, JHWH, te vermy. Die term verloor sy oorspronklike vokatiwe karakter om al meer parafrasties gebruik te word (Jenni 1997a:29).

⁷⁷ Die Jode het *el* as Godnaam gebruik, terwyl *ha'elohim* as 'n beskrywende term gedien het ("die gode"). Mettertyd verkry 'elohim die status van 'n eienaam, sodat dit sonder die lidwoord gebruik word. Nou funksioneer die term as vokatief, as 'n manier waarop God aangespreek word. Die meervoud is abstrak, intensiverend, majestueus en verwysend na die Heer se heerskappy (Schmidt 1997a:116). Tog benut die Ou Testament die term gelyktydig om ook steeds na "die gode" te verwys (soos in Dan 11:37-39 gebeur).⁷⁷ Wanneer Israel haar God as 'elohim aanspreek, word die term as 'n enkelvoud beskou, alhoewel die term by geleentheid ook met 'n meervoudsattribuut gebruik word.⁷⁷ Die term word dikwels in verband met die *ruag* van God gebring. So verwys Daniël 2:28 en 47 asook 4:6 na droomuitleg in die verband van 'elohim se Gees.

⁷⁸ אֲדֹנָי kom agt keer in die Ou Testament voor (Gen 10:10, 11:2 en 14:1,9; Jos 7:21; Jes 11:11; Sag 5:11 en Dan 1:2).

⁷⁹ Jesaja 14:4, 8, 22 en 23 vertel hoe die koning van Babel deur God gestraf sal word. Veral verse 13 en 14 het apokaliptiese ondertone.

⁸⁰ Nebukadnesar leef in dieselfde tyd as wat Boeddha in Indië bekend word. Zoroaster in Persië sy boeke skryf, Epimenides in Griekeland en Pythagoras in Solon beroemd word, en Rome uitgebou word van 'n gehuggie tot 'n stad wat op sewe heuwels lê. Confucius oorheers die toneel in die Verre Ooste. En Nebukadnesar deel die groot oomblik in die geskiedenis deur as wêreldheerser sy invloed oor 'n groot deel van die bestaande wêreld uit te brei. Die Griekse historikus, Herodotus, besoek in 450 die beroemde stad, Babel. Wat hom die meeste beïndruk, is die *Ziggurat* wat agt verdiepings hoog is, met 'n pad aan die buitekant wat in 'n spiraalvorm oploop tot by die boonste punt. In die tempel wat bo-op gebou is, is daar slegs 'n bank met 'n goue tafel. Die naam van die tempeltoring was *Etemeninki*, wat "Die huis van die fundamente van hemel en aarde" beteken. Dit het 'n honderd meter bokant die plat plein van Babel uitgetoring, en kon na bewering tot veertig kilometer ver gesien word. Meer as agt en vyftig miljoen stene is in die konstruksie gebruik. Herodotus vertel dat dit deel van die Babiloniese godsdiens is dat vroue hulle daar aanmeld vir die genietinge van Marduk, wat soms vanuit die hemel neerdaal. Dit is die plig van elke Babiloniese vrou om ten minste een maal in haar lewe in dié tempel te kom prostituer. Hulle daag daar

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die woorde “na die huis van sy god” lyk na dittografie, ‘n repetisie te wyte aan die afskrywer. Dit word ook deur meeste van die moderne vertalings weggelaat.⁸¹ As die skrywer se voorliefde vir herhaling in ag geneem word, is die woorde eerder ‘n doelbewuste poging om klem te plaas op die plek waar die koning Jerusalem se tempelskatte geplaas het. Die god waarna verwys word, is Marduk of Bel, die staatsgod van Babel en die hoof van die Babiloniese pantoon (Helberg 1994a:22).⁸²

in hul fynste klere op en wag vir ‘n man wat ‘n silwer muntstuk in hul skoot gooi en sê: “Mag die godin Ishtar jou voorspoedig maak”. Hy merk ewe droog op dat die mooiste en rykste vroue in ‘n kort rukkie geholpe raak omdat hulle hul reëlins met ‘n geskikte man goed tref, maar dat die lelikes en onaansienlikes vir jare kan wag voor iemand in hulle belang stel (Holroyd & Lambert 1979:104). George Smith ontdek in 1876 ‘n Babiloniese tablet met die dimensies van die sogenaamde Toring van Babel. Na sy dood verdwyn die tablet, en duik jare later onder misterieuse omstandighede op in die Oosterse versameling in die Louvre in Parys. Dit stel die dimensies van die basis van die toring as honderd meter by honderd meter, en die hoogte was ook honderd meter. Nabopolassar (626-605) herbou die tempel van Babel wat waarskynlik in Hammurabi se tyd reeds gebou is, maar deur Sanherib se magte in 689 afgebreek is. Sanherib het die inwoners van Babel doodgemaak, die geboue met die grond gelyk gevee en die waters van die Eufraat afgekeer om die ruïnes te oorspoel en die rommel weg te was. Nadat Nineve op dieselfde wyse vernietig is, herstel Nabopolassar Babel weer tot sy vorige eer. Nebukadnesar herbou die *Ziggurat* en muur rondom die stad. Om die muur te herbou moes Nebukadnesar die rommel verwyder, wat op sommige plekke tot vyf en twintig meter diep gelê het. Die bou van die muur was ‘n ingenieursprestasie. Dit het uit drie mure bestaan, van bakstene. Die eerste en tweede was agt meter dik met ‘n spasie van dertien meter tussen die mure wat met grond opgevul is. Twee waens kon op die muur bymekaar verbyry, soos Herodotus beweer het. “Ek het met ‘n magtige muur Babel omring. Ek het sy grag gegrawe, en sy steilwande het ek met gebakte stene gebou. Op die punt van die grag het ek ‘n magtige muur gebou, so hoog soos ‘n heuwel. Ek het wye hekke geïnstalleer en daarin deure van sederhout gebou wat met koper versterk is. Sodat die vyand wat die bese beplan, Babel nie van enige kant kan bedreig nie, het ek die stad omring met ‘n magtige vloedwater soos die golwe van die see die land oorspoel. Tussen die waters het ek ‘n groot hoop grond opgeberg en dit met sterk mure van steen omring. Ek het die bastion met sorg versterk en van die stad van Babel ‘n fort gemaak”, skryf Nebukadnesar. Langs die hekke is reliëfs van die Babiloniese draak, *Sirrush*, gevind. Dit was ‘n dier wat heilig voor Marduk sou wees. Die veelvoud van dié reliëfs is met silwer en brons oorgetrek, teen ‘n helder blou agtergrond. Die Hek van Ishtar moes ‘n indrukwekkende gesig vir die aanbidders van Marduk gewees het. Dit was ook die koning wat vir die hangende tuine verantwoordelik was, een van die sewe wonders van die antieke wêreld. Die tuin was drie en dertig meter lank en net so wyd, en gebou op pilare sodat dit soos ‘n teater gelyk het. Hierop is ‘n gewelf opgerig wat op sommige plekke so hoog as vyf en twintig meter was, met terrasse. Die dak van die gewelf is met steenbalke ondersteun, wat vyf meter lank was (Diodorus Siculus se beskrywing). Die ingangstraat na die stad was vyf en twintig meter wyd, en aan weerskante was mure wat sewe meter hoog was. Dit het van die straat ‘n soort kloof gemaak wat van die buitewyke na die hart van die stad gaan, en dit was ‘n doodstrik vir enigiemand wat beplan het om die stad daarlangs in te val. Langs die mure was die reliëf van Iccus in helder kleure aangebring, waarvan sommige bewaar gebly het – ‘n totaal van honderd en twintig Iccus. Die bakstene wat vir die straat en mure gebruik is, het almal ‘n inskripsie op: “Nebukadnesar, koning van Babel, seun van Nabopolassar, koning van Babel is ek. Die *Balestraat* het ek met *Shadublokke* geplavei vir die optog van die groot heer Marduk. Marduk, heer, skenk ewige lewe”. Alexander die Grote verower die stad in die vierde eeu. Die Griekse generaal, Seleukus, wat oor dié deel van die ryk regeer na Alexander se vroeë dood, besluit om die stad sewentig kilometer na die noorde te herbou. Hy noem die stad Seleukus, en bou dit deels met die stene van Babel. Die ou stad bly daarna vir ‘n periode van belang vir godsdienstige feesvierings, met die tempel van Marduk wat goed bewaar bly. Teen die tyd dat die Romeinse Diodorus Siculus leef, in 50 v.C., is slegs ‘n klein deel van die stad bewoon, terwyl die res vir landboudoeleindes benut word. Die Griekse geograaf en tydgenoot van Diodorus, Strabo, skryf dat die *Ziggurat* vernietig is, en dat slegs die mure nog die vorige eer van die stad weerspieël. Die meeste kennis van die stad is deur die opgrawings van Robert Kaldewey verkry. Hy werk van 1898 tot 1917 in sy opgrawings.

81

Die woorde word ook deur die Griekse vertalings weggelaat.

82

Bel is ‘n Akkadiese woord wat “heer” of “meester” beteken. Dit kom taalkundig ooreen met die Ou Semitiese Baäl. Bel is die naam van ‘n god wat as skeppergod opgetree het. Sy gemalin is die moedergodin, Belet (wat “meesteres” beteken). Bel is later deur Marduk oorskadu, en nog later is met Bel na Marduk verwys. Die kultussentrum vir Bel was die stad Nipooer in Suid-Mesopotamië, wat die teenswoordige ruïneheuwel Noeffar in

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die tempelgereedskap is hoofsaaklik van goud, silwer en brons. Dit vorm waardevolle oorlogsbuit wat die bankreserwes van die oorwinnaar aanvul.⁸³ Maar dit het ook simboliese waarde, omdat die oorwonnes se middele om hul god te dien, op dié manier weggevoer word en in die huis van die oorwinnaar se god geplaas word. Die wegneem van oorlogsbuit en bates was 'n wyse van ontmagtiging. Die verslane god is nou in die mag van die oorwinnaargod. Nebukadnesar plaas die kosbare buit met hoë godsdienstige betekenis in die skatkamer van sy god. Daarmee erken hy met dankbaarheid dat dit Marduk se mag en bystand is wat hom tot die suksesvolle ekspedisie in staat gestel het. Die Joodse God se mag is gebreek. Du Toit (1953:5) sien hierin 'n doelbewuste aanslag tot denasionalisering en vervreemding van die God van Israel.⁸⁴ Israel se Here word 'n gevangene van Marduk (C le Roux 1995:2). Vir die oomblik lyk dit asof die God van Israel niks beter as die Joodse volk gevaar het nie. Marduk het gewen. Hierdie beskrywing van gebeurte is ironies. Nebukadnesar gee die erkenning aan sy god, maar die verteller gee die ironiese perspektief dat dit eintlik die Here is wat alles laat gebeur. Dramatiese ironie is volgens Fewell (1991:14) die mees kenmerkende eienskap van die eerste verhaal. Nebukadnesar glo dat hy in eie krag die oorwinning behaal: hy kom, hy beleër, hy plaas (in aldie gevalle כב).⁸⁵ En na sy oorwinning gee hy erkenning aan sy god vir sy hulp. Die beeld wat die skrywer aan die koning as 'n suksesvolle aggressor gee, word oorskadu deur die verteller se siening van hom, naamlik dat hy niks anders as 'n passiewe ontvanger is nie. Die Here gee Jerusalem in Nebukadnesar se hand. Die verteller en leser weet iets wat die koning nie weet nie.

Die verteller se gesigspunt rangskik die karakters op so 'n wyse dat 'n dinamiek in die eerste verhaal ontstaan, wat selfs meer prominent in die daaropvolgende verhale word. Volgens die verteller is die saak nie tussen Nebukadnesar en sy god aan die een kant en Jojakim en sy God aan die ander kant nie. Twee van die karakters in die verhaal, Jojakim en Nebukadnesar se god, vervaag gou in die agtergrond. Vir alle praktiese

Irak is (Van Reeth 1994:41). Robinson (1892:13) verwys ook na 'n gebruik wat tot in die middelleeue in Ierland voorgekom het. Op die feesdag van Beltein, of die Vuur van Bel, is vure op die heuwels aangesteek. Dan is die vee deur die vuur gejaag om hulle van alle aansteeklike siektes te bevry. Hy bring dit in verband met die Babiloniese Bel. Dit is egter onmoontlik dat 'n gebruik oor twee millennia, en oor duisende kilometers oorgedra kon word. Kühlewein (1997a:247) wys ook daarop dat daar 'n verband tussen *ba'al* en *bel* bestaan, asook met die Akkadiese *belu*. Wat betekenis betref, vertoon dit ooreenkomstige met die Hebreëuse *adon* en Aramese *mare*. *Bel* word in die Ou Testament gebruik as goddelike naam vir Enlil en Marduk, terwyl *Belet* vir Ninlil en Sarpanitu gebruik word. *Bel* word ook soms in uitdrukkings gebruik, soos in *bel pi/ahati*, wat na "vertegenwoordiger of kommissaris" verwys, en in Hebreëus en Aramese as *peha* "goewerneur" oorgedra is, en *bel temi*, as amptelike aanduiding (sien Esra 4:8, 17).

⁸³ Sien Esra 1:7, 8 en 11 wat tel dat Nebukadnesar 5400 goue en silwer voorwerpe uit die tempel verwyder het, wat volgens enige telling 'n waardevolle skat is.

⁸⁴ Vergelyk hierteenoor Archer (1958:20) wat in die tempelgereedskap die dogmas van die waarheid sien. In al die filosofiese stelsels van die wêreld sal jy sekere gedeeltes van die werktuie van God vind. Dit is dan wat van Juda gesteel sou word: hul dogmas!

⁸⁵ Dié werkwoord kom die vierde meeste van alle werkwoorde in die Ou Testament voor, naas *'mr* ("om te sê"), *hjh* ("om te wees") en *'sh* ("om te doen of te maak") - vgl Jenni (1997a:201). Dit is dus die werkwoord wat beweging aandui, wat die gereeldste gebruik word. *lllk* ("om te gaan") is sesde, en *ntn* ("om te gee") is negende. Die drie belangrike betekenis is "om in te gaan", "om te kom" en "om af te gaan" (saam met *shemesh*). Die werkwoord kom in die Daniëlboek in die *qal*-vorm 33 keer, en in die *hithpa'el*-vorm 10 keer voor.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

doeleindes sterf hulle in die verhaal. Nebukadnesar en die verteller se God kom na vore as die enigste twee karakters wat die verhaal oorleef. So word die skrywersperspektief op die verhaal afgedwing, wanneer die verteller die Here se krag en handeling met Nebukadnesar se aktiwiteite in verband bring. Die skrywer konstrueer 'n wêreld waarin die Here soewereïn regeer. Hier is Sy in beheer van gebeurte. Sy is selfs in beheer van vreemde regeerders wie se dade deur Haar bepaal word. Die skrywer doen dit deur die ballingskap, wat een van die mees beslissende gebeurte in Israel se lewe is, direk in verband met die Here se wil en besluit te bring (Fewell 1991:15).

3.3.2 Die koning soek jongmanne wat in sy hof kan dien - verse 3-7

Die koning gee opdrag dat jongmanne uit die Israeliete gesoek word wat bekwaam en geskik is vir tempelhofdiens. Hulle moes aan sekere vereistes voldoen, en vir drie jaar opleiding ontvang.

Die vereistes waaraan die jongmanne onderwerp word, het twee kante. Aan die een kant moes hulle uit die **מְבֵרֵי יִשְׂרָאֵל וּמִנְּהַרְפָּרָיִם** (uit die koninklike geslag en uit die geslag van vername mense) wees.⁸⁶ Alhoewel daar nie 'n historiese wegvoering was in die jaar wat deur die skrywer aangegee word nie, weet ons uit die ander wegvoerings dat die koningsgeslag en adellikes voorkeur gekry het. Hulle is eerste weggevoer. Die Jood weet dat slegs die armstes in die land agtergelaat is (2 Kon 24:24; 25:12).

Die tweede vereiste was dat hulle fisies en verstandelik bo hul tydgenote moes uitblink. Hulle moes **sonder liggaamsgebrek en mooi van voorkoms wees, slim en verstandig, bekwaam** en in staat om in die koning se diens te staan. Die room word gekeur om voor die koning te dien.

Die **opleiding** word ook tweeledig beskryf. In die eerste plek moes die opleiding in die **Chaldeese taal en skrif** wees. Dié woorde dra 'n geladenheid. Dit vertel van die Babiloniese godsdienst, van magiese kunste en sterrewiggelary en townary (wat bevestig word deur בְּכַל-מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּכַל-מַלְכוּתוֹ in v 20, waar die Jode vergelyk word met die ander wyse manne). Chaldeese wysheid het die konnotasie van magiese wysheid gehad, vanweë die verbintenis met כַּשְׁדִּים ("Chaldeërs").⁸⁷ Hierdie beskrywing was nie so onskuldig as wat

⁸⁶ Dat Daniël van priesterlike afkoms sou wees, is moontlik gebaseer op die priester met dieselfde naam van wie in Nehemia 10:7 asook Ester 8:2 gepraat word. Die drie vriende se name kom ook in Nehemia 8:4 asook 10:3, 24 voor as die tydgenote van Daniël, die priester. Hieronimus (Braverman 1978:70) aanvaar nie dat Daniël 'n priester was nie, maar sien hom as 'n direkte afstammeling van koning Dawid. Hy gee egter geen rede vir sy bewering nie.

⁸⁷ Die Chaldeërs was aanvanklik onafhanklike stamme wat in Kaldû woon. Hulle het geleef deur vis te vang in die moerasgebiede ten noorde van die Persiese Golf. Die oudste spoor word in die benaming van die stad Ur van die Chaldeërs gevind, in Genesis 11:28 en 31. Een van die seuns van Nahor, Abraham se broer, se naam is *kesed*, en sy nageslag is die *kasdijm* (Keil 1975:74). Geen verband met die latere Chaldeërs kan bewys word nie. Charles (1929:14) noem dat inskripsies so ver terug as 1100 moontlik na die Chaldeërs verwys, terwyl inskripsies van 880 en daarna versker dié groep noem. Vir die etniese gebruik van die term "Chaldeërs", sien Jesaja 43:14; 48:14 en 20; Jeremia 21:9; Esegïel 23:14-15 en 2 Kronieke 36:17. Die koning van Babel word slegs in 2 Kronieke 36:17 beskryf as die koning van die Chaldeërs; daar word eerder van hom gepraat as die koning van Babel, of die koning van Babel, Sumer en Akkad. In Esegïel 23:23 word die term Chaldeërs in 'n meer omvattende sin gebruik om ook

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

'n nie-Joodse leser dalk mag dink nie.⁸⁵ Die skrif en taal van die Chaldeërs verwys na die neo-Babiloniese hoftaal, of moontlik die Sumeriese taal met sy hoogs gekompliseerde spykerskrif. Daarin is die heilige mites en rituele asook omentekste geskryf, wat kenmerkend van die Babiloniese godsdiens is.⁸⁹ Deur die Chaldeese taal aan te leer, het die vier Jode dit mag daarvan erken. Die opvoeding van die jongmanne is volgens Burden (1993:1223) 'n heropvoeding in die Babiloniese kultuur. En godsdiens is nou verweef met en vorm 'n integrale deel van die Babiloniese kultuur, soos gesien word in die dicte en naamsveranderings wat dit begelei. Die nuwe name van die jongmanne bevat ook elemente van die name van die gode van Babel.

Russell (1989:24) meen die jongmanne se opvoeding het vir die geïmpliseerde tweede eeuse lesers 'n assosiasie gehad wat in verband met Antiochus IV Epifanes se pogings om die Joodse volk in hellenisme op te voed gesien sou word. Russell dink veral aan Antiochus IV wat 'n gimnasium en atletiekstadia in Jerusalem laat bou het. Die gimnasium was tegelyk die antieke universiteit en teknikon. Fisiese fiksheid en goeie denkvermoë het volgens Grickse denke hand aan hand gegaan. Die skrywer gebruik die verwysing na die jongmanne se opleiding aan 'n vreemde hof om teen die agtergrond van haar tweede eeuse lesers te funksioneer. Haar geïmpliseerde lesers het die gevaar van assimilasië deur 'n heidense kultuur beleef.

Die skrywer van die Daniëlverhale het geen beswaar teen die vier se bestudering van die wyses se wetenskap nie. Die wyses se wetenskapsbeoefening het uit politeïstiese materiaal met 'n sterk magiese element bestaan. Geestesbeswerdery, astrologie en towery was prominent. Hoe kan dit in lyn gebring word met die verbodinge wat in Deuteronomium 18:10-12 asook 1 Samuel 28 uitgespel word? Indien die verhaal

Pekod, Shoa en Koa in te sluit. Die term Babiloniërs word slegs in Esra 4:9 gebruik. Hulle was Semitiese afstammelinge wat uit die Siriese woestyn gemigreer het. Mettertyd het hulle met die gevestigde stadsbewoners, die Babiloniërs, vermeng geraak. Die Chaldeese afstammelinge het onafhanklikheid gesoek. Dit was waarskynlik grotendeels aan hulle te danke dat die Assiriërs se juk afgegooi is toe Nabopolassar, met behulp van die Meders, Nineve in 612 verower het.⁸⁷ Nabopolassar se seun, Nebukadnesar, hoort tot die Chaldeese dinastie – 'n geskikte naam wat na hierdie periode verwys (Baldwin 1978:78-80). Davies (1985:38) meen dat tien uit elke twaalf keer dat die term Chaldeërs gebruik word, dit na voorspellers verwys. Dit is egter eers laat dat die term algemeen so aangewend is. As die boek in die sesde eeu sou ontstaan het, sou die term na 'n ras verwys het, omdat die gebruik dat dit na 'n groep wyse manne verwys, eers later inslag gevind het. Die Chaldeërs was die kundiges in magiese kunste, sodat die term "Chaldeër" mettertyd die assosiasie verkry het van 'n wyse, towenaar of beswerder wat aan die priesterklas verwant is (Dan 2:2). Hulle vorm die intellektuele elite van Babel (Helberg 1994:a23). Uit antieke literatuur is daar boeke met voortekens, magiese inkantasies, gebede en liederes, mites en legendes, wetenskaplike formules vir vaardighede soos om glas te maak, asook om wiskunde en astrologie te bedryf. In die Daniëlverhale word die term gebruik om na dié groep te verwys, naamlik die kundiges in astrologie, magie en wiskunde (vgl. Jes 47:9, 12). Aan die koningshof het hulle volop geleentheid gehad om die toekoms te voorspel aan die hand van voortekens, drome en visioene. Die wyse manne se mag het daarin gelê dat hulle beheer oor kennis van die toekoms uitgeoefen het.

⁸⁵ Koehler & Baumgartner (1958:458) beklemtoon dat die woord na die Babiloniese volk verwys, en dat dit laat gebeur het dat die term na 'n "Standesbezeichnung" verwys - 'n groep met besondere vaardighede. Dié groep is die wyses en astroloë.

⁸⁹ So het daar 'n werk van Berossus, 'n Babiloniese priester uit die derde eeu v.C., bewaar gebly. Hy noem homself 'n Chaldeese wyse – hy is astronoom, astroloog, mitograaf, historikus. Sy hoofwerk, opgedra aan Antiochus I, is *Babyloniaka*, in Grieks geskryf en gewy aan kosmogonie, antieke mites en chronologie (Collins 1977:31).

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

in die tyd van die Antiochus IV-krisis op skrif gestel is, is daar alle rede om te vermoed dat die tweede euse geïmpliseerde leser sou verwag dat die vier jongmanne weier om die opleiding te ondergaan. Die opleiding was immers op die kulturele beleid van die heidense koning geskied. Dit was juis Antiochus IV se kulturele beleid wat vir die gelowige Jood 'n steen des aanstoets was. Ek meen dat die skrywer 'n ou verhaal oortel en herinterpretceer, en dat haar verwysing na die kwekling-wyses nie doelbewus in verband met Antiochus IV se opvoedingsbeleid gebring kan word nie.

In die tweede plek het die opleiding ook met kos te doen gehad. Dit bring 'n verrassende element in die verhaal. Die koning bepaal self dat hulle van sy tafel moet eet. Hoekom word dit gespesifiseer? Die jongmanne sou in elk geval vir hul kos van hom afhanklik wees. Die skrywer wil beklemtoon dat die opleiding om meer as net die ontwikkeling van diplomatieke en politieke vaardighede gegaan het. Die koning het van die eerste dag af geëis dat die jongmanne van hom afhanklik moes wees. Hulle moes hul trou aan hom alleen toesê. Om van iemand se tafel te eet, dra die assosiasie dat jy van die persoon afhanklik is vir jou lewe, en jou lojaliteit aan hom toesê. Die skrywer beklemtoon dat die kwekling-hofamptenare gedwing word om aan hul Babiloniese veroweraar en sy Babiloniese gode ondergeskik te wees.

Alle kos en wyn wat daagliks vir die koning bedien is, is eers aan die Babiloniese gode geoffer (Cho 1990:15).⁹⁰ Dit het 'n dilemma vir die Joodse jongmanne geskep. Die heidene het die kos met heidense aanbidding van afgode geassosieer. Dit is ook nie in ooreenstemming met die Joodse wetgewing voorberei nie (byvoorbeeld dat die bloed eers moet uitloop). Dit kon ook gebeur dat diere wat volgens die Wet vir die Jood onrein was, deel van die dieet was.⁹¹

As die Jood van dié kos eet, sou sy haar eksklusiewe trou aan die God van die verbond - wat 'n jaloesie God is en haar volk vir Haarself opeis - kompromitteer. As jy aan iemand se tafel aansit vir 'n maaltyd, het dit die sakramentale betekenis gehad dat jy daardeur jou vriendskap en verbintenis met die persoon (en waarvoor sy staan) verklaar. Die maaltyd spreek van 'n onderneeming van trou en lojaliteit.⁹²

Die koning se bepaling rakende die dieet van die jongmanne het te doen met sy bepaling dat hulle in volmaakte fisiese toestand moes wees. In dié toestand wil hy hulle hou. Maar Fwell (1991:16) wys daarop dat die dieet ook politieke assosiasies het. Om van die koning se tafel te eet simboliseer 'n politieke

⁹⁰ Die woord wat gebruik word vir die toelaag van "kos en wyn" beteken letterlik "'n porsie van die dag in sy dag". Die woord vir "vleis" kan vertaal word, soos RSV doen, met "ryk kos". Die woord vir "kos en wyn" is מִשְׁתֵּי הַמֶּלֶךְ וּמִיַּיִן מִשְׁתֵּי. Dit is 'n oud-Persiese leenwoord wat verskeie kere in die hoofstuk gebruik word, sowel as in 11:26. Die woord vir vleis, פֶּתִיבָה, is ook 'n Persiese leenwoord van die Sanskrit *pratibagha* (Hebreeus *pathbagh*). Die woord dra die nuwebetekenis in oud-Persies van "eregawes van die koninklike tafel" (Baldwin 1978:81). Kochler & Baumgartner (1958:786) meen dit het die alledaagse betekenis gekry van "Kostbare Speise" of "delicacies".

⁹¹ Vergelyk Tobias 1:10-11 asook 1 Makkabeërs 1:62-63 vir Joodse lojaliteit aan voedselwette wat in die tweede euse 'n saak van lewe en dood vir vroom Jode geword het. Vir 'n vollediger weergawe van die staat se inmenging in sake van Joodse godsdienstige praktyke, en die gepaardgaande vervolging, vergelyk 1 Makkabeërs 1:56-61 asook met waarskynlike optoerings, 2 Makkabeërs 6:1-11.

⁹² Die verbondswaarde van 'n maaltyd word onderstreep in Genesis 31:54; Eksodus 24:11 en Nehemia 8:9-12; vergelyk ook Matteus 26:26-28.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

verbintenissen en kompromis.⁹³ Meer nog: die koning eis godsdienstige onderdanigheid. Die onderrig in die wysheid van die Chaldeërs suggereer dat die jongmanne deeglik in die Babiloniese godsdiens onderleg is. Die verwysings na die koning se kos en die Chaldeese skrif en taal het godsdienstige assosiasies, en vorm simbole van vreemde oorheersing en onderdrukking.

Fewell (1991:17) wys daarop dat wat op die jongmanne afgedwing word, niks minder is as 'n oorgangsritus nie. 'n *Rite de passage* is 'n ritueel wat ontwerp is om die oorgang van een fase na 'n ander te fasiliteer. Die persoon wat aan die ritueel onderwerp word, gaan deur drie stadia in die proses. In die **eerste stadium** word sy afgeskei van die gemeenskap en in afsondering geplaas (so Nebukadnesar se eerste bevel in vers 3). As **tweede stadium** word die persoon in 'n tydlike bestaan tussen twee wêreldes gedwing, waarin spesiale kennis oorgedra word wat die persoon in staat sal stel om in die nuwe wêreld in 'n nuwe rol te funksioneer. As teken van 'n nuwe bestaan kry sy spesiale kos wat verskil van dit wat sy voorheen gebruik het. Wat gebeur, is dat sy deur die proses van ontworteling gaan. Instruksies, aan wie sy haar totaal en al moet onderwerp, moedig die persoon aan om alle vorige lojaliteite af te lê (aan vader en moeder, politieke trou aan die Judiese koningshuis asook trou aan die nasionale God). Die doel is om vir die persoon 'n nuwe bestaan te skep, en dus 'n nuwe identiteit. Hieruit kom die simboliese nuwe naam. Die **derde stadium** is dan herintegrasie in die samelewing, wat nou die nuwe wêreld geword het.

Die opleiding van drie jaar ruk die jongmense uit hul bestaande wêreld. In die interim-wêreld word 'n nuwe waardestelsel saam met die nuwe kennis gevorm. Ná vers 18 word hulle in die nuwe wêreld opgeneem. Dit gaan dus nie slegs om opleiding wat die persoon kwalifiseer vir 'n professionele taak nie. Die jongmanne moet die Babiloniese lewenswyse aanleer sodat hulle aan Babilonië trou kan sweer. Fewell se beskrywing van die *rite de passage* is 'n betekenisvolle manier om die vier jongmanne se opleidingsproses te beskryf. Aan die een kant is die oorgangsritus (*rite de passage*) bevordering vir die jongmense – van gevangenes tot professionele manne. Aan die ander kant is dit verlagings – van koninklike saad tot slaafskap. Die leser word die ruimte gebied om self te oordeel wat gaan gebeur. Dit skep ook spanning.

Wat is die funksie van die skrywer se mededeling dat die opleiding drie jaar duur? Die skrywer leef in die intertestamentêre periode waarin getallessimboliek 'n al groter rol vir Jode speel. Die getal “drie” dui op 'n nuwe begin. Die opleiding het 'n nuwe tydperk in die vier Jode se lewensingelei. Die geïmpliseerde leser

⁹³ As Dawid ophou om aan Saul se tafel te eet, meen Saul dat hy besig is om 'n opstand teen hom te stook (1 Sam 20:30-34). Moontlik om sy houvas op die troon te verstewig, reël Dawid dat die laaste nasaat van Saul se familie, Mefiboset, altyd van sy tafel eet (2 Sam 9:9-13). Jojabin eet ná die val van Juda aan die Babiloniese koning se tafel (2 Kon 25:27-29). Gegewe dié patroon word afgelei dat Nebukadnesar politieke trou afdwing deur die dieet wat hy aan die jongmanne toeken. Die ballinge is van hom afhanklik en aan hom hul hele bestaan verskuldig, en so ook hul sosiale sukses. Vergelyk Wouk (1959:25) se opmerking as hy oor die merkwaardige oorlewing van die Jode deur alle eeue skryf: “Almost all living Jews stem, at a remove of no more than four or five generations at the most, from observant Jews. Historically, Israelites who have discontinued the practice of the law of Moses have faded into the environment and lost their identity within a century or two”.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

het verstaan hoekom die verteller noem dat die opleiding drie jaar lank was. Die getal drie verwys ook na volledigheid of volheid, en wil aandui dat die opleiding volledig was, en alle aspekte ingesluit het.⁹⁴

Die koning spesifiseer dat die jongmanne "sonder liggaamlike letsel" (אִסֵּר אֶת־בָּנָיָם כָּל־מִיּוֹם וְשׁוֹבֵי מְרָאָה) moet wees. Dit roep die assosiasie op van wetgewing wat vereis het dat die offers wat 'n mens bring, asook die mens wat voor Haar diens doen, onberispelik moet wees, sonder liggaamlike letsel (Lev 22:17-25 en 21:16-24). So word die koning se opdrag dat die jongmanne sonder liggaamsgebrek moet wees, op subtiel wyse in verband gebring met die Grootkoning se wet. En die koning se eis word téén die Grootkoning se eis gestel. So word die spanning wat in vers 2 begin – Nebukadnesar dink hy vat, maar dis God wat gee – verder uitgebou. Nebukadnesar eis dat jongmanne wat onberispelik moet wees aangestel word, terwyl die Jode weet dat God alleen dié eis kan stel.

Die opleiding duur drie jaar. Suksesvolle kandidate word daarna aan die hof aangestel. Alhoewel verse 3-5 nie van die eksaminering praat nie, vorm dit 'n essensiële element in die verhaal. Die koning bou die element van kompetisie in sy opdrag tot opleiding in. Hierbinne speel die volgende episode af (vv 8-16). Daniël weier om sy lojaliteit aan die koning toe te sê. Hy doen dit deur te weier om die koning se kos en wyn te gebruik.⁹⁵

Die vier Jode se name word verander (v 7). So word die proses van ontkulturering en denasionalisering voltoer. Om 'n nuwe naam te kry, dui op 'n nuwe lewe. Naamsverandering dui ook daarop dat 'n persoon in iemand anders se mag beland.⁹⁶ Die jongmanne beland nie alleen in 'n nuwe vaderland nie, maar kry 'n nuwe tuiste. Hul ou kennis word verruil vir nuwes, en hul hele lewenswyse word daarby aangepas. En hul identiteit word weggeneem en met 'n nuwe verruil. Die nuwe name span die kroon op 'n proses van totale ontmagtiging. Dit is die voorwaarde van 'n nuwe bemagtiging, indien die kwekeling-hofamptenare hul lojaliteit bewys.

Die gebruik van eiename sowel as plekname in 'n verhaal is selde toevallig. Skrywers gebruik die name om assosiasies by lesers op te roep, omdat dit met betekenis gelaai is (Bar-Efrat 1989:40). Eiename word gebruik om die karakters se houding en belangrikste kenmerke te beklemtoon.⁹⁷ Die vier Joodse name is

⁹⁴ "Drie dae" verwys op verskeie plekke in die Ou Testament na die aanbreek van 'n nuwe tydperk. Vergelyk Eksodus 15:22 wat na die nuwe lewe in die woestyn verwys; Eksodus 19:1 wat na die periode by die Sinaïberg verwys en Eksodus 19:16 wat na die openbaring van JHWH by Sinai verwys. Dieselfde motief kom ook voor in Josua 1:11 wat verwys na die nuwe tydperk wat ingelui word met die intog deur die Jordaan. Hosea 6:2 wat na die volk se voorneme verwys om in nuwe toewyding aan JHWH te leef en Jona 1:17 wat meld dat die vis ná drie dae vir Jona uitgespoeg het. Die geïkete uitdrukking, "drie dae", word ook gebruik om na Jesus se opstanding te verwys (Matt 27:63).

⁹⁵ "The Jewish diet discipline cuts sharply across general manners and ideas. It is one of the stress points where observance tends first to break down, and so it is a sore subject" (Wouk 1959:115).

⁹⁶ Die Egiptiese koning gee aan Josef 'n nuwe naam (Gen 41:45). Vergelyk ook Eljakim (2 Kon 23:34) en Mattanja wat nuwe name kry (2 Kon 24:17).

⁹⁷ Veldkamp (1940:8) se opmerking tydens die Tweede Wêreldoorlog is relevant dat in elke Duitse stad daar skielik 'n Hitlerstrasse is, terwyl St Petersburg se naam na Leningrad verander is (na die val van kommunisme in die

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

teofories.⁹⁸ So beteken Daniël דניאל “God is my regter”⁹⁹, Gananja גנניה beteken “JHWH was genadig”, Misaël מיסאל “wie is soos God is?” en Asarja אסרחה “JHWH het gehelp”. Dieselfde geld van die vier nuwe name, wat sinspelings op Babiloniese gode bevat. Alhoewel die betekenis deur sommige navorsers met groot sekerheid weergegee word¹⁰⁰, is die betekenis daarvan onseker. Beltsasar is vroeër in verband gebring met die god Bel (4:8), maar dit is dalk waarskynlik dat die naam eerder “beskerm sy lewe” beteken.¹⁰¹ Feit is: Daar bestaan nie sekerheid oor wat die nuwe name beteken nie (Keil 1975:79; Anderson 1984:37 en Ward & Ward 1995:27).

Nomen est omen. Wanneer ‘n maghebber jou naam verander, het sy jou bestemming beïnvloed. Duff (s.a.:16) meen die Babiloniërs glo dat die verandering van ‘n mens se naam jou toekomstige lewe direk beïnvloed. Die nuwe naam dui ‘n nuwe begin aan.¹⁰² Clarke (1967:693) wys daarop dat slawe dikwels nuwe name gekry het nadat hulle aangekoop is. Die simboliese betekenis daarvan is dat die nuwe naam ‘n teken word van die nuwe gesag en heerskappy waaronder die slaaf staan. Die gebruik om ‘n nuwe naam te kry wanneer ‘n persoon in ‘n nuwe posisie aangestel word, kom ter sprake in Genesis 17:5; 41:45; 2 Samuel 12:24-25; 2 Konings 23:24; 24:17 en Ester 2:7. As JHWH aan ‘n mens ‘n nuwe naam gee, dui Sy daardeur haar mag oor en besitreg op die persoon se lewe aan. So verander Sy Abram se naam na Abraham, en Jakob se naam na Israel.¹⁰³

Fewell (1991:137) meld dat die moontlikheid bestaan dat die name ‘n perversie van die name van die Babiloniese gode, Bel, Marduk en Nebo bevat.¹⁰⁴ Sou dit so wees, is die verteller besig om ‘n grap agter die rug van die Babiloniese heersers met haar leser te deel. Ongelukkig lag die moderne lesers nie saam nie,

vroeë negentigs is die naam St Petersburg herstel). In Suid-Afrika is daar Verwoerdburgstad wat om politieke redes Centurion geword het.

⁹⁸ Om hierin baie vroom, soos Walvoord (1971:36), die invloed van godvresende ouers te sien, wat aan hulle kinders ‘n goeie godsdienstige grondlegging gebied het, wat hulle in staat stel om getrou in die vreemde aan hul godsdiens te bly, is vergesog. Dit is om in die verhaal dinge in te lees wat nie daar staan nie, en duidelik ook nie deur die verteller geïmpliseer is nie. Dieselfde geld sy opmerking (Walvoord 1971:35) dat daar slegs van die vier Jode sprake is omdat die ander Joodse jongmanne voor die versoeking van die heidense hof geswig het, en hulle daarom nutteloos in God se hande geword het.

⁹⁹ As die *jod* ‘n *compaginis* is (met ander woorde, verbindende *jod*), dan beteken die naam “God is besig om te oordeel” of “God sal oordeel”, eerder as “Regter van God”, wat dan beteken dat die middelste *jod* as eerste persoon suffiks gesien word (Wood 1973:14 en Keil 1975:1).

¹⁰⁰ So Monsma (1957:29) wat meen Beltsasar beteken “prins van Bel”, Sadrag “verlig deur Rag (songod),” Mesag “wie is gelyk aan Sag (godin van wellus)?” en Abednego “kneg van Nego”. Greene (1964:29) se verklaring vir Mesag is “wie is soos Venus?”. Vergelyk ook Lattey (1948:60) en Haag (1983:24) se voorstelle, wat weer verskil.

¹⁰¹ Daar is ‘n voorstel (in Baldwin 1978:81) dat die naam afgelei is van *Belet-shar-usur*, wat sou beteken “dame, beskerm die koning”. *Belet* is dan die titel vir die vrou van Marduk of Bel, die beskermgod van Babel. Baldwin stel ook voor dat Sadrag sou beteken “ek is baie bang (vir god)” en Mesag “ek is van min belang”.

¹⁰² Dit is jammer dat sulke stellings dikwels genuak word sonder om bronne aan te dui. Dit laat die vermoede ontstaan dat dit die skrywer se konjektuur is, en dat die waarde daarvan vir die rede beperk is. Dit is opvallend dat skrywers uit fundamentalistiese kringe dikwels hul werke sonder ‘n publikasiedatum publiseer.

¹⁰³ Ek stem nie met Bultema (1988:44) se opmerking saam dat die naamsverandering ‘n set van Satan was om die jongmanne op die plek te bring waar hulle die Naam en Wese van JHWH sou vergeet nie. Hy sien dit as ‘n diaboliese teenvoet vir die verandering van Abram, Sara, Jakob en Simon (die apostel) se naam deur God.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

omdat hul Hebreuse taal- en agtergrondkennis beperk is. Die eerste lesers het egter verstaan, en die ironie raakgesien.

Die skrywer gebruik die naamsveranderings ironies. Die hoofpaleisbeampte verruil die Jode se teofore name om aan te pas by hul nuwe identiteit. Hul nuwe name vertel van 'n nuwe lewe in 'n vreemde land, hul nuwe tuiste. Maar in vers 19 gebruik die skrywer die Joodse name, en dit nogal as die koning met sy eksaminering van die kwekeling-wyse manne besig is. En die rede daarvoor is in vers 17 te vind: die Jode se God het ingegryp. Deur die teofore name te gebruik bevestig die skrywer die wysheid wat God aan haar kinders gee. Dis weer eens ironies.

“In the situation of exile in Babylon, it was ‘self-evident’ that the Babylonian gods had triumphed, that Yahweh had failed, either because of weakness or because of indifference. Either way, the evidence suggested that loyalty to Yahweh no longer worked or was worth practising, because other powers could give more reliable and immediate payoffs” (Brueggemann 1997:20). Baie Jode in ballingskap se persepsie was dat hul God teen die Babiloniese gode verloor het.¹⁰⁵ Die verteller van Daniël I beklemtoon dat die teenoorgestelde waar is. En sy gebruik die teenstelling van teofore ciname, en ciname met ondertone wat verwys na Babiloniese gode om dit te demonstreer. Die koning se verteenwoordiger vernoen die vier Jode, maar die verteller weet beter: die teofore name vertel die waarheid. God is steeds Regter. Sy help steeds. Want Sy is genadig. Wie is soos Sy? Geen God nie, ook nie die Babiloniese gode nie.

Verskeie tweede eeuse Jode het hul name helleniseer. So het beide Jason en Menelaus hul name verander. Staan dié verhaal ook teenoor hierdie agtergrond? Ek meen nie so nie. Die verteller maak nie met haar vertelling 'n opmerking oor dié twee helleniserende hoëpriesters wat Antiochus IV wou beïndruk met hul keuse van Griekse ciname nie. Die verhaal het eerder buite die konteks van die Antiochus IV-krisis ontstaan, en die skrywer herinterpreteer dit in die tweede eeu (Porteous 1979:29).¹⁰⁶ Tog sou die verteller se gebruik van die vier Jode se Joodse en Babiloniese name ironies vir inense voorgekom het wat hul name in die tweede eeu verander het.

Trouens, dit is opvallend dat daar geen probleem by die vier Jode is om die vier name te aanvaar nie. Dieselfde geld van hul klakkelose aanvaarding van die opcliding wat aan hulle gebied word, wat ten minste

¹⁰⁴ Vergelyk Daniël 4:8-9: Beltsasar is genoem na die naam van Nebukadnesar se god.

¹⁰⁵ Klaagliedere se tema word in die woorde saamgevat waarmee die boek eindig: “Waarom sou U ons dan bly vergeet, ons vir altyd verlaat? Bekeer U ons tot U, Here, dat ons bekeer kan wees. Of het U ons heeltemal verwerp? Is u toorn oor ons so groot?” (Klaagl 5:20-22). Dit word ook in die eerste hoofstuk van Klaagliedere verwoord: die stad Jerusalem is 'n weduwee wat verwerp en verstote is (v 1), niet niemand om haar te troos nie (vv 2, 9, 16, 17). Sy het geen rusplek nie (v 3), geen weiding (v 6), met niemand om haar te help nie (v 7).

¹⁰⁶ Dit is teen Charles (1929:18) se opinie dat hoofstuk I 'n duidelike polemiek is teen die gebruik van sommige Jode in die tyd van die outeur om hul Hebreuse name vir Griekse name te verruil in 'n poging om hul steun aan Antiochus IV se helleniseringsbeleid te demonstreer. Die verhaal self bevat geen polemieke eenskappe nie. Dat naamsverandering wel in Antiochus IV se tyd voorgekom het, is duidelik te sien in die Griekse naam wat die hoëpriester Jason aanvaar, in die plek van die Hebreuse Josua of Arameuse Jesus (2 Makk 4:7).

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

teologies in die politeïsme van die Babiloniese wêreld begrond moes gewees het.¹⁰⁷ Dit mag wees dat die skrywer so die magteloosheid van die vier wil beklemtoon. Watter mens kan hom teen die Babiloniese koning verhef? Dalk het hulle nie die nuwe name aanvaar nie. Dit is op hulle afgedwing. Dat die koning deur sy verteenwoordiger hulle met nuwe name noem, druk die mag en besitreg van die koning uit. Ook dit is ironies in die verhaal.¹⁰⁸

Die naamsverandering vervul 'n belangrike funksie in die verhaal. Dit word ironies aangewend om die mag van die koning teenoor die almag van God te stel. Die naamsverandering figureer teen die agtergrond van die koning se opdrag dat die jongmanne in mantiese wysheid opgelei moet word, en van sy tafel gevoed moet word. Vir die leser word dit duidelik dat die vier Jode in die dilemma geplaas word waar hul godsdienstige trou aan die God van hul vaderland bedreig word. Hulle sal 'n keuse moet maak.

'n Belangrike rolspeler in die res van die verhaal is die hoofpaleisbeampte. Hy verteenwoordig die koning, en dien as skakel tussen die jongmanne en die koning. Baldwin (1978:79) noem dat רב קרפיו 'n Akkadiese leenwoord is, met die betekenis "hoof van die hofdienaars".¹⁰⁹ Die ekwivalent daarvoor is שר הקרסים, wat in verse 7, 8, 9, 11 en 18 voorkom. Die beskrywings dui op 'n lid van die koninklike huishouding, 'n amptenaar wat in die paleis diens doen.¹¹⁰ Dit is nie bekend of die woord wat dikwels as 'n

¹⁰⁷ Vergelyk ook Josef se beker, wat gebruik word om voorspellings te doen (Gen 44:15).

¹⁰⁸ Montgomery (1927:121) wys daarop dat dit aanvanklik nie 'n probleem was nie, maar wel vir latere uitleggers in die Middeleec hoofbrekens verskaaf het tot hoe 'n mate Daniël en sy vriende aan heidense kunste van magie en toewary deelgeneem het, soos die Chaldeërs waarmee hulle geassosieer is. Collins (1977:33) verseker te gemaklik en selfversekerd dat alhoewel die Jode besig was met dieselfde aktiviteite as die Chaldeërs, hulle die Chaldeërs se godsdienstige voorveronderstellings geheel en al verwerp het. Dalk is Baldwin (1978:81) reg as hy die naamsverandering vir niks anders sien nie, as vir die gerieflike rede dat onbekende Hebreeuse name vervul word vir bekende en maklik uitsprekbare Babiloniese name. Dit handel dus om 'n gerieflikheids- eerder as vir 'n ideologiese rede. Hierteenoor staan Larkin (1929:22) se opinie dat dit 'n doelbewuste set was om die jongmanne te indoktrineer sodat hulle sal vergoet van hul vaderland en God, en die nuwe godsdienste en vaderland sal aanvaar wat hulle so gul ontvang het.

¹⁰⁹ Die hoofpaleisbeampte se titel kan suggereer dat hy 'n gekasteerde was. Beteken dit dat die hofamptenaar wat aangestel is, gekasteer sou moes word? Of die woord "cunug" letterlik na 'n gekasteerde verwys, is sterk te betwyfel. Vergelyk byvoorbeeld die Targum wat Jesaja 39:7 met "adellikes" eerder as "eunuge" (of "gekasteerdes") vertaal (Walvoord 1971:33). Reeds Potifar is so genoem, al was dit sy vrou wat Josef probeer verlei het (Gen 39:1). Die vroeë rabbynse tradisie het wel vir Daniël en sy vriende as cunuge voorgestel, gebaseer op Jesaja 39:7. Anderson (1984:4) meen dat die frase in vers 4 wat dui dat die jongmanne geen liggaamlike letsel het nie, daarteen getuig. Hieronimus (Braverman 1978:53) noem dat Abba Arika die woorde letterlik opgeneem het, teenoor Rab Ganina wat dit figuurlik gesien het as dat "die aanbidding van afgode gesteriliseer was" in die dade van Daniël. Daarmee bedoel Rab Ganina dat dit nie Daniël was wat gekasteer is nie, maar die potensiële aanbidding van afgode deur die Jode. Daniël se invloed was so groot dat dit die Joodse volk beïnvloed het om nie voor vreemde gode te buig nie. Die Talmoed noem dat die drie gekasteer is maar op wonderbaarlike wyse gences is nadat hulle deur die vuur gegaan het (Dan 3). Hierna het hulle na die land Israel teruggekeer, getrou en kinders verwek. Dit geld egter nie van Daniël nie. Geen tradisie bestaan dat hy ooit getrou of kinders gehad het nie (Hieronimus volgens Braverman se vertaling 1978:54). Die latere patristiese tradisie lê klem op Daniël se kuisheid, en vermy die oorheersende rabbynse tradisie dat die vier gekasteerdes was.

¹¹⁰ Die woord *rab saris* kom op 'n koniese steen voor wat in die Britse Muscum bewaar word en in Babel opgegrawe is (Larkin 1929:13). Hartmann (1997c:1198) wys daarop dat *rab* in die oorgelewerde Aramese gebruik as 'n aanduiding van 'n persoon dui, of as titel dien: die opperste heer. Koehler & Baumgartner (1958:668) sien die

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

cienaam vertaal word, "Aspenas", werklik 'n cienaam is nie. Die sinskonstruksie dra wel die moontlikheid daarvoor.¹¹¹ Haag (1983:24) is moontlik korrek as hy in die woord 'n titel sien wat 'n funksie beskryf, soos "paleisminister". Die woord wat vir adellikes gebruik word, אֲשֵׁנַס, is weer 'n Persiese leenwoord, wat slegs hier en in Ester 1:3 en 6:9 voorkom (Hammer 1976:19). Met die gebruik van leenwoorde beklemtoon die skrywer die egtheid van haar verhaal, en bevorder sy die geloofwaardigheid daarvan.

Die koning kies jongmense van die koninklike afkoms en uit die adelgeslag. Is dit nie riskant om die kinders van die maghebbers, wie se mag ontnem is, op te lei om mag oor te neem nie? Sal hulle nie as die gelcentheid hom voordoen, die mag probeer gryp ten gunste van hul eie volk nie? Dit is immers die adellikes en koninklikes wat die grootste belang by politieke outonomie het. Die koning se plan is dubbelsinnig, twyfelagtig, duister en gelaai met spanning. Dit skep die klimaat waar verraad kan voorkom.

3.3.3 Daniël neem hom voor om hom nie te verontreinig nie - verse 8-16

Verse 1-7 verskaf inligting aan die leser oor die verhaal se milieu. Dit is belangrike inligting waarsonder die verhaal nie sin maak nie. In vers 8 begin 'n volgende episode wat 'n verhaal binne die verhaal vorm. Dit vorm die kern van die verhaal in terme van wat die skrywer wil sê. Sy wil die Jood aanmoedig om getrou aan haar God te bly deur aan te toon dat God getrouheid beloon.

Daniël spreek die voorneme uit om hom nie met die kos van die koning se tafel te verontreinig nie. Sy probleem met die voedsel en drank van die koning is nie dat hy vegetaries was nie. Die woord אֲשֵׁנַס ("verontreinig") wys eerder op 'n kulturele probleem. Dit het gegaan om die Mosaïese voedselwette oor rein en onrein kos.¹¹² Streng onderhouding van voedselwette is deur die eeue beproef as een van die beste metodes waardeur Jode (en Moslems) hul onderskeid met die res van die wêreld behou.¹¹³ Die vier Jode is streng in hul onderhouding van die *Tora* (Clarke 1967:692).¹¹⁴

betekenis van "eunuch" slegs in Jes 56:3, Ester 2:3, 14:4:4 en Ben Sirag 30:20. Waar die Daniëlboek die woord gebruik, word gekies vir die betekenis "Hofbeamter"

¹¹¹ Sien so die eienaam Askenas in Genesis 10:3. Charles (1929:11) meen dat die woord korrupt is, soos Aschnappar (of Osnappar) in Esra 4:10. Die Septuaginta (*textus Graecus ex recensione Origenes*) vertaal met *Abiesdri*, terwyl Theodotion weer *Asphanes* het. Spence & Exell (1950:11) se teorie is dat dit moontlik afgelei is van die Hebreeuse *ashed*, wat na die koord verwys wat die testikel aan die blaas verbind, en dat die afgeloide betekenis dan na eunug verwys. Hulle kan egter nie verklaar waar die LXX dan aan *Abiesdri* kom nie.

¹¹² Baldwin (1978:83) stem nie hiermee saam nie. Hy beskou die verontreiniging eerder in morele as rituele terme, waar die koning deur sy gawes die lojaliteit van die jongmense probeer koop. Ek meen hy neem nie genoeg kennis van die rituele gebruik van "verontreinig" nie.

¹¹³ 2 Makkabeërs 7 vertel van die wrede teregstelling van die ma met haar sewe seuns as hulle weier om die Wet te versak. Dit word terug deur Porcius (1979:30) as die ewebeeld van hoofstuk 1 beskryf word.

¹¹⁴ "The great problem for exiles is cultural assimilation. The primary threat to those ancient Jews was that members of the community would decide that Jewishness is too demanding, or too dangerous, or too costly, and simply accept Babylonian definitions and modes of reality" (Brueggemann 1997:41).

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die voedselwette word onder andere in Eksodus 34 beskryf. In Antiochus IV se tyd was dit die voedselwette wat die vroom en getroue Jood van die ander onderskei het. Dat dié wette getrou in 'n heidense omgewing uitgeleef is, dikwels teen 'n hoë prys, kan gesien word in Tobit 1:10 en 11: 4 Makkabeërs 5:3 en 14: Judit 12:1 en 2 asook Vita Josef 3. Sedert die ballingskap, wat 'n einde aan die offerstelsel gemaak het, het die Jode al sterker gekonsentreer op die **onderhouding** van die res van die Wet. Deel hiervan was die onderskeid tussen rein en onrein kos, as teken van hul afskeiding en afgesonderdheid van die heidene.¹¹⁵

Die Jood het gewet hoe ryk en heerlik die koningskos aan enige hof was. Slegs die beste is voorgesit. Dat die jongmanne bereid is om dit ter syde te stel ter wille van hul trou en geloof, dwing bewondering af. Vir 'n jongman is kos belangrik. Dat dié jongmanne alles in hul vermoë doen om nie die kos te eet nie, spreek van toewyding aan 'n saak wat groter as die mens self is.

1 Makkabeërs 1:65-66 vertel van die omstandighede in die tyd van Antiochus IV, toe Jode as gevolg van hul opstandigheid verplig was om onrein kos te eet. Vromes het die hoogste prys betaal as hulle geweier het.¹¹⁶ Antiochus IV helleniseringsprogram was duidelik daarop gemik om alles wat die Jode van ander mense onderskei onwettig te verklaar. So wou hy die groep se identiteit aftakel, en daardeur ook hul opstandigheid teenoor die Siriese oorheersers.

Die gebruik van wyn word nêrens in die *Tora* verbied nie, behalwe vir iemand wat die nasireërgelofte afgelê het. Die Rekabiete het uit eie keuse die gebruik van wyn afgesweer (Jer 35:1-10). Vir watter rede sou Daniël die wyn geweier het? Dit het moontlik met die afgodiese assosiasie te doen, of dan met die verbintenis aan dit waarvoor die kos van die koning staan, naamlik totale politieke en godsdienstige trou en lojaliteit aan die vreemde oorheersers.¹¹⁷

Hoekom gee die verteller Daniël se besluit weer? Dié vraag is belangrik, omdat die vertelling nie 'n historiese gegewe weergee nie. Argumentasie hieroor kan beperk word tot die funksie wat die besluit in die

¹¹⁵ Dat rituele suiwerheid van primêre belang vir die gelowiges in die periode van die Tweede Tempel geword het, vergelyk Fewell (1991:137) in Jubilees 22:16; Judit 10:5; 2 Makkabeërs 5:27 en Tobit 1:10. Fewell noem verder dat kos 'n simbool is van kultuur. So bewaar immigrante hul nasionale dieet as die band wat hulle met die vaderland het. Dit is moontlik dat die koning se vleis by geleentheid onrein diere sou insluit, soos varkvlies. Die wyse waarop dit geslag is, het ook nie met Joodse bepalinge ooreengekom vir soverre dit die aftapping van bloed betref nie (Lev 11:3, 7-9, 12, 46-47; 17:10-14).

¹¹⁶ "Baie van die volk het nogtans geweier om onrein voedsel te eet, daaraan het hulle nie geraak nie: dan liever dood as onrein, en so moes hulle sterwe omdat hulle nie Gods heilige Wet wou verbreek nie. Baie, baie groot was die verdoemenis wat oor Israel ghang het".

¹¹⁷ Die verhaal het niks met die onderwerp van onthouding van alle sterk drank te make nie. Exell (s.a.:20) se opmerking dat dit die beste preek oor die gevare van alkoholisme is, asook van ongesonde kos, is ter sake. So ook sy opmerking (s.a.:30) dat Daniël 'n voorbeeld vir alle tieners is as hy beginselvas is en met moed getrou aan sy God bly. Die storie rig hom nie tot tieners nie, en die feit dat Daniël dalk nog in sy tienerjare was, is nie genoeg rede om 'n hele preek uit te werk asof die hoofstuk spesifiek/eksklusief vir tieners geskryf is nie. Dieselfde geld van die gewilde lied, wat dikwels in evangeliese en Pinksterkringe gesing is: "Wees jy ook 'n Daniël, al staan jy alleen" (Evangelic-liedere 384, oorspronklik "Dare to be a Daniel" deur P P Bliss, in Glorious Gospel Hymns, Ed H Cillenas, Nazarene Publishing House).

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

verhaal vervul. Dit lyk my dat die verteller 'n godsdienstige motief agter die besluit sien: om Nebukadnesar se opdrag teenoor Daniël se God se opdrag te stel. Die besluit oor die voedsel bring onmiddellik die twee hoofrolspelers, Nebukadnesar en God, teenoor mekaar te staan. Wat sal gebeur as Daniël ter wille van sy God weier om hom aan die duidelike opdragte van die koning te onderwerp? Sal Sy hom beskerm?

Baldwin (1978:84) sê selfs 'n klein, niksseggende daad van selfdissipline en gehoorsaamheid wat nie dramatiese invloed uitoefen nie, versterk die karakter van die gelowige. Dit sit haar opsy van die res van die wêreld. Die daad van gehoorsaamheid aan die bepalings van die Wet word die handvatsel waardeur 'n greep op geloof verkry word. Dade toon geloof.

Daniël se besluit om hom nie met die koning se kos te verontreinig nie, is belangrik. Die vier Jode kon besluit het om slegs dié kos te nuttig wat nie met hul wetsbepalings bots nie. Hulle kon ook redeneer dat die afgode aan wie die die kos gewy is, afgode is (en daarom 'n nie-god, soos die profete demonstreer - vgl Jes 40:19-20). Maar die keuse rondom die voedsel omvat meer. 'n Nuwe lewenspatroon, wat op subtile wyse die hart van die gelowige kan inneem, moet weerstaan word.¹¹⁸ Ter wille van sy godsdienstige verbintenisse word Daniël se besluit oor die kos 'n simboliese teken om sy verbondstrou aan sy God te demonstreer.¹¹⁹ Nêrens word die suggestie gemaak dat 'n groentedieet gesonder is as enige ander kos nie, of dat die godsdienstige waarde daarvan meer is nie (Helberg 1994a:26).¹²⁰

Vers 8 vorm so die spilpunt van die verhaal. Dat Daniël nie die kos eet nie, is beide die toetssteen van sy godsdienstige toewyding en die sleutel tot sy buitengewone opgang in die koninklike hof (Anderson 1984:6).¹²¹ Die vier Jode word regdeur die eerste verhaal gesigloos en stemloos gehou, behalwe vir die transaksie van Daniël rondom die kos en wyn (v 12-13). Op die oomblik dat die jongmanne nuwe name kry, word die saak van die koning se kos op die tafel geplaas. Hier word die pas van die verhaal vertraag, sodat die klem op Daniël se plan en die gevolge daarvan kan begin fokus. Nadat die hoofpaleisbeampte nuwe name aan hulle gee (עֲדָיָה - v 7), sit (חֲדָיָה - v 8) Daniël sy hart daarop om hom nie met die koning se kos en drank te verontreinig nie. Die ooreenkoms van werkwoorde is nie toevallig nie. Die skrywer benut dit om die twee episodes direk in verband met mekaar te bring.

¹¹⁸ "The incident in our passage is a noble example of religious principle applied to small details of daily life, and shows how God crowns such conscientious self-restraint with success" (MacLaren 1938:41).

¹¹⁹ Wouk (1959:67) skryf oor die brood van Egipte wat vir die ongesuurde brood van die woestyn verruil word. "Jews give up during Passover the soft breads that leavening makes possible, and subsist for a week on flat hard cakes baked of nothing but flour and water ... The bread of freedom is a hard bread. The contrast between bread and matzo possibly points the contrast between the lush Nile civilization that the Jews left behind them on the first Passover and the grey rubble desert in which they came into their identity". In Daniël se geval is dit omgekeerd: Daniël het die brood van ballingskap geëet, en kry nou die geleentheid om dit vir die ryk kosse van die oorheersers te verruil.

¹²⁰ Sien egter ook Esegël 4:9, waar die profeet slegs sê dat as kos mag eet vir 'n vasgestelde periode, soos Daniël en sy drie vriende vrywillig kies om te eet.

¹²¹ Die besluit om nie van die koning se tafel te eet nie, het die geïmpliseerde lesers by wyse van assosiasie ook herinner aan die opdrag dat die mens nie van die boom in die tuin van Eden mag eet nie (Gen 2-3). God seën steeds gehoorsaamheid.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die verteller maak nie bekend wat die innerlike motiewe agter Daniël se besluit en versoek is nie. Sy suggereer dat die toekenning van 'n nuwe identiteit deel mag wees hokkom Daniël die gulle aanbod van die wyn en kos weerstaan (Fewell 1991:18). Ek stem saam met Fewell se afleiding, op grond van die gebruik van dieselfde werkwoord wat die nuwe name en kos aan mekaar verbind. Daniël is met ander woorde besig om op 'n manier die alles-verterende proses van indoktrinasië en onderwerping te beperk.

Die politieke dimensie, redeneer Fewell (1991:19), ontken nie Daniël se godsdienstige motivering nie. Dit suggereer eerder dat sy religieusiteit kompleks van aard is. Die skrywersperspektief is dat sy vroomheid verder as kultiese en rituele belange strek. Nêrens is enige aanduiding dat Daniël weet dat dit die Here is wat Jerusalem in Nebukadnesar se hand gegee het nie. Hoe kan hy dan politieke trou sweer aan die koning wat vir die vernietiging van sy God se tempel en stad verantwoordelik was? Daniël se mengsel van politieke en godsdienstige motiewe is verstaanbaar – hy is na alles 'n Joodse edelman, indien nie 'n afstammeling van Juda se koninklike familie nie. Deur sy daad van weerstand word min in die politieke geskiedenis van die verhaalwêreld van die verhaal 1 verander, maar Daniël oefen tog 'n mate van beheer in 'n skynbaar onbeheerbare situasie uit.

Die hoofpaleisbeampte met wie Daniël onderhandel, is 'n hofmeester, huismeester, opsigter of opsigter.¹²² Hy aanvaar die veronderstelling wat deur sy meester gemaak word, dat ryk kos die beste gesondheid asook optimale werksverrigting vir die mens verseker (Baldwin 1978:84). Die hoofpaleisbeampte is bang die koning sal sien die vier Judeërs se gesigte is donker, somber of droefgeestig.¹²³ “Ek vrees my heer die koning wat jul kos en drank toegeken het”, sê die hoofpaleisbeampte (v 10). Sy benoeming van sy koning, אָרְנִי, eggo die verteller se gebruik van אָרְנִי וְרוּחַ in die verhaal vir God (v 2). Die eerste lesers het dié twee gebruike van die woord aan mekaar verbind, sodat die verhaal 'n innerlike samehang vind. Die leser besef dat dit oor heerskappy en lojaliteit aan God of Nebukadnesar gaan. Vir die hoofpaleisbeampte behoort die heerskappy aan sy koning, en so ook sy lojaliteit. Vir die verteller behoort die heerskappy aan God. Die gebruik van 'adonai (vv 2, 10) reflekteer die kern van Daniël se dilemma – aan wie behoort soewereiniteit, en aan wie behoort die gelowige sy lojaliteit te betuig? Aan wie moet onderdanigheid betoon word?

“As die koning dan jul voorkoms (בְּיָכֶם וּפְנֵיכֶם) sou sien, in vergelyking met die jongmanne saam met julle, sal julle skuld op my hoof bring” (v 10). Dié woorde, בְּיָכֶם וּפְנֵיכֶם, kan op verskeie maniere vertaal word. Dit kan verwys na die hoofpaleisbeampte se siening van die verband tussen die kos en 'n gesonde voorkoms: “As hy jul voorkoms of gesondheidstoestand sou sien en dit is swakker in vergelyking met die ander

¹²² Dit is die maontlike betekenis van מַסְלִיחַ, maontlik afgelei van die Akkadiese *massaru* en wat slegs hier in die Ou Testament voorkom.

¹²³ Walvoord (1971:39) vertaal met “worse looking, poor in comparison”. Dit verwys nie daarna dat die manne siek sal lyk nie, meen hy, maar eerder dat hul voorkoms anders sal lyk – hulle sal bleker of maerder wees, is sy voorstel. Die woord word ook in 2 Kronieke 26:19 en Spreuke 19:3 gebruik. Die Septuaginta kies vir 'n woord wat “swak” beteken. Charles (1929:20) vertaal die frase met: “lest he should see your faces meaner (or worse-looking) than the youths of your own age”.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

jongmanne”. Die woord vir פִּיִּסָּה kan egter ook verwys na ‘n mens se gesigsuitdrukking eerder as voorkoms (soos in 3:19). Dan beteken זַעֲפִים “kwaad of ontevrede”. Die antwoord van die hoof spel politieke implikasies uit: “Ek vrees my heer die koning ... sal sien dat jul gesigsuitdrukkings ontevrede is in vergelyking met die jongmanne saam met julle en dan sal ek skuldig wees voor die koning (omdat ek nie sy opdrag stiptelik uitgevoer het nie)”. So vermeng die skrywer die saak van ‘n gesonde voorkoms met die saak van gesindheid. Om die koning se kos te weier, hou die implikasie van politieke andersdenkendheid in. Dit impliseer selfs opstand.¹²⁴

God het reeds die paleisbeampte se hart gunstig teenoor Daniël gestem. God se aandeel in die ontwikkeling van die verhaal word al groter. God het hom לַחֶסֶד וְלִרְחֻמִּים (“gunstig en simpatick gesind”) gemaak. Dit is God se werk in die verhaal. Sy gee (חן - vv 2, 9 en 17). Die skrywer gee die perspektief om vir die Jood te wys dat haar God agter die skerms aan die werk is. Die gelowige kan vertrou dat Sy in beheer is, en dat Sy selfs in ‘n amptenaar van die Babiloniese hof se hart kan werk. Dieselfde God wat beginselvastheid vra, beskerm haar kinders. En Sy kan, omdat Sy in beheer is. Deur die lidwoord saam met God te gebruik, word benadruk dat juis Sy God is en dat alles in haar mag is, ook in Babel of Sinar (Helberg 1994a:25). God maak die hoofpaleisbeampte goedgesind teenoor Daniël.¹²⁵

Ten spyte van God se ingrype weier die hoofpaleisbeampte. Dit is die skrywer se wyse om spanning in die verhaal op te bou. God gryp in, maar nie eens dit help om Daniël sy sin te laat kry nie. As die beampte wat verantwoordelik vir die jongmanne is, nie kan help nie, en as God nie kan help nie, wat kan Daniël doen? Dit lyk of hy nie suksesvol gaan wees nie. Die spanning bou in die leser op. Is God se ingrype regtig magtiger as die masjinerie van die Babiloniese ryk waarteen Daniël te staan gekom het? Die hoofpaleisbeampte verduidelik dat hy bang vir die koning is. Die koning het self bepaal wat die jongmanne se dieet moet wees. En as hy sien dat die jongmanne nie goed lyk nie, sal die vinger direk na hom as hoofpaleisbeampte wys.

Hierna wend Daniël hom tot die onmiddellike opsiener, die amptenaar wat deur die hoofpaleisbeampte oor die Joodse jongmanne aangestel is. Die indruk word geskep asof hy vir die voorbereiding van hul kos verantwoordelik was. Ná Daniël se gesprek met die hoofpaleisbeampte weet hy wat om voor te stel. Hy lê klem op hul voorkoms. Hy kies wel ‘n ander woord as die hoofpaleisbeampte. Die hoofpaleisbeampte lê klem daarop dat die koning aan die פִּיִּסָּה (“julle voorkoms”) van die drie Joodse jongmanne sal agterkom dat

¹²⁴ Dit was immers hoekom die vier in Babel beland het – omdat die Joodse volk in opstand gekom het teen die Babiloniese grootkoning. In die opinie van die hoof sou so ‘n gesindheid duidelik sigbaar wees as die koning kennis sou neem van hul weiering om sy kos te eet. En die hoof sou beskuldig kon word dat hy opstand ooglopend onder die koning se oë geduld het, selfs gevoed het deur tot die versoek toe te stem. Die amptenaar kan nie verantwoordelikheid vir nie-konformiteit aanvaar nie (Fewell 1991:20).

¹²⁵ Die woord wat vir “guns” gebruik word, רַחֲמִים, kom van die woord רַחַם, wat “baarmoeder” (“womb, viscera” – Stoebe 1997c:1226) beteken. Die woord is ‘n abstrakte meervoud, wat as “genadevolle mededelings” (“mercies”)

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

hulle nie sy goeie kos geëet het nie. Daniël stel voor dat sy kos, 'n dieet van groente en water, hul קראים ("ons voorkoms") sal verbeter. Hy skets die prentjie sodat die opsiener dink dat hyself munt uit die situasie gaan slaan. Die manne vir wie hy verantwoordelik is, sal beter lyk as die ander jongmanne. En dit sal die opsiener goed laat lyk voor die koning. Daniël toon dat hy wys is.

Daniël kom nie met 'n direkte versoek dat die kos uitgekakel word nie. Hy weet dat die opsiener die toestemming van die hoofpaleisbeampte nodig sal hê om dit te doen. En dié toestemming is reeds geweier. Daarom maak hy 'n voorstel. Doen 'n eksperiment vir 'n periode om te bepaal wie die beste lyk – ons wat die groente eet of die jongmanne wat die koningskos eet. Die risiko aan die eksperiment verbonde is baie klein. Die opsiener stem in, en die leser slaak 'n sug van verligting. Die Jood kan sy eie identiteit as gelowige en toewyding aan God bewys.

Die eksperiment duur tien dae. Dit getal "tien" het in apokaliptiese literatuur simboliese betekenis. Dit dui die grootste getal aan. Die verteller gebruik die getal in Daniël 1 as 'n hiperbool (LaCocque 1979:31). "Tien" is 'n segswyse om aan te toon dat die eksperiment vir 'n baie lang tyd geduur het, so lank geduur as wat nodig was om die verskil raak te sien. Die getal is nie bedoel om letterlik opgeneem te word nie.¹²⁶

Wat sal die uitslag van hierdie eksperiment wees? Reeds hier (v 15), sê die skrywer wat in vers 17 voltooi word. God sien hul toewyding raak. Sy seën en beloon hulle deurdat hulle beter as die ander jongmanne vertoon. En die bewys daarvan is dat die opsiener die koningskos permanent wegneem. Hulle kry slegs groente.

Die spanning bereik sy hoogtepunt as die eksperiment toegelaat word. As die proefneming slaag, vind die ontknoping plaas. Alhoewel die verteller nie noem dat God die oorsaak van die positiewe gevolg van die eksperiment nie, sien die leser raak dat net Sy dit kon doen.

Die tweede eeuse Jood het hierin die bemocdiging gehoor dat God getrouheid aan Haar beloon. Die versoeking waarvoor die Jood te staan gekom het, was assimilasie aan Antiochus IV se aantreklike beleid van hellenisering. Talke Jode het in die tweede eeu geredeneer dat goeie samewerking tussen Jode en Helleniste 'n wedersydse verryking vir Jood en Hellenis sou wees. Antiochus IV het aanvanklik ook nie groot eise aan die Jode gestel nie. Hy wou slegs hul lojaliteit tenoor hom verseker. Die Joodse stand vir hul godsdienstige beginsels, wat tot die Makkabese opstande gelei het, het egter belangrike gevolge ingehou om die Joodse volk te help oorleef (Porteous 1979:31).¹²⁷

vertaal kan word. Dit word hier gebruik om te verwys na liefde of empatie, wat volgens die antieke mens in die ingewande van die mens gesetel is (Wood 1973:39). Walvoord (1971:39) vertaal met "diepe simpatie".

¹²⁶ In Rut 4:18-22 meld die skrywer tien name vanaf Peres tot Dawid as sy die geslagsregister van Dawid beskryf, om die indruk van volledigheid weer te gee. Psalm 83:6-9 noem tien name van vyande wat Israel skade berokken, as 'n wyse om die totaliteit van vyande uit te beeld. En die digter van Psalm 150 roep haar lesers op om die Here volledig en met alles in hulle te loof, deur tien maal die term, "Prys God!", te gebruik. Die getal "tien" dui volledigheid in die Ou Testament aan.

¹²⁷ Hellenisme het wyd verspreide immoraliteit gekweek. Atletiese kompetisies en openbare baddens, waar naaktheid beklemtoon is, het dit versterk. Sommige Jode het operasies ondergaan om hul besnydenis te bedek omdat die

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

3.3.4 God beloon Daniël se getrouheid – vers 17

God skenk die gawe van wysheid, verstand en insig aan die vier Jode (v 17). Met uitsondering van twee woorde waarmee "wysheid" in vers 4 aangedui word, kom al die ander woorde weer in vers 17 voor. Die fokuspunt van wysheid omsluit die kosepisode by wyse van *inclusio*.¹²⁸ Die skrywer laat val die klem op God se ingrype wat die aanstelling van die vier Joodse jongmanne aan die Babiloniese hof bepaal.

God beloon Daniël se lojaliteit wat in gehoorsaamheid realiseer. Die beloning word aan al vier Jode gebied (v 11 impliseer dat die drie vriende ook lojaal aan die Here bly). God beloon Daniël spesifiek deur aan hom 'n verdere gawe te gee. God gee aan hom הבין בכל-היון והלמות ("begrip in alle visioene en drome"). In die res van die verhaal word daar nie weer na die vermoë om drome uit te lê verwys nie. Hierteenoor vorm "wysheid" die fokuspunt van die opleiding en aanstelling van kwekeling-wyse manne. Daniël se vermoë om drome uit te lê dui egter die verband met Daniël 2 aan.

Vir die geïmpliseerde leser van die Daniëlverhale het wysheid 'n spesifieke assosiasie. "Wysheid" gaan om politieke vernuf om drome, gesigte en visioene uit te lê, toekomsvoorspelling wat aan astrologie, uitleg van voortekens, bestudering van diere se ingewande, ensovoorts gekoppel is, en politieke vernuf om te regeer of advies te gee (v 20).¹²⁹ As die gebruik van die woord "wysheid" met dié van Spreuke, Prediker en Job vergelyk word, is dit duidelik verskillend. Die wysheidsliteratuur van die Ou Testament is didakties en reflektief van aard, terwyl die wysheid van Daniël en sy vriende nie in een van dié twee cienskappe geteken word nie (Anderson 1984:7). Vir Daniël gaan dit nie om lering of refleksie nie. Alhoewel daar spore van

Helleniste dit as mutilasie beskou en daarop neergesien het (1 Makk 1:15). Plattelandse Jode, wat in baie gevalle minder opgevoed was, het weerstand teen die helleniseringsbeleid gebied. Die Seleukiede het in Jerusalem hoofsaaklik gesteun op die groep wat bestaan het uit lede van die priesterlike en aristokratiese klasse, onder leiding van die Tobiade-familie. Dié familie het gemeen dat die weg van samewerking die beste (en enigste) manier was om vreemde oorheersing te oorleef. Ten nünste wou hulle die oorheersing soveel as moontlik neutraliseer (LaCocque 1988:19). Die Oniade-familie, wat ook invloedryk was, staan die Selukiede teë. Hulle steun die Ptolemeërs wat in Egipte regeer. Hulle is die konserwatiewe groep wat veral op die platteland groter steun geniet. Wanneer Antiochus IV sy maatreëls teen die Jode instel, is dit deels omdat 'n sekere groep Jode sy helleniseringspogings teengestaan het. Maar andersyds is Antiochus se maatreëls polities van aard. Die Oniade-familie, wat hellenisering teenstaan, ondersteun immers Antiochus se primêre teenstaander, Egipte.

¹²⁸ Die struktuuranalise het aangetoon dat die verhaal as volg in 'n ringskomposisie saamgestel is:

- A1 tydsaanduiding van begin van ballingskap
- B1 jongmanne uitgesoek vir paleisdiens
 - C1 Daniël se besluit oor kos, proefneming en uitslag
 - C2 God gee wysheid
- B2 toets voor koning, jongmanne in paleisdiens
- A2 tydsaanduiding van einde van ballingskap (vgl 3.2.2.10).

¹²⁹ Dat "wysheid" 'n belangrike rol speel, word beklemtoon deur die woordgebruik: die Aramese *hakkim* kom veertien keer in die boek voor, terwyl die Hebreeuse *gogma* sewe keer gebruik word. Dit verwys volgens Sørbó (1997a:420) na menslike "*cunning and skill*", as iemand 'n meesterlike begrip van 'n onderwerp vertoon. Dit word ook in verband met magie gebring, en die meeste verwysings in Daniël word so gebruik: na iemand wat onderleg is in toekomsvoorspelling en die verklaring van tekens.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

die wysheidsbeweging in die boek is, is Daniël se wysheid eerder polities en manties van aard.¹³⁰ Dit kom ooreen met die gebruik in die Josef- en Esterverhale.

Vers 17 sluit by verse 2 en 9 aan as dit die hand van God agter die gang van die geskiedenis sien. Die antieke mens het geglo dat die god van die land oor die grondgebied heers. Hierteenoor toon die verteller aan dat God in beheer is oor die omstandighede van mense, ook op vreemde grondgebied.

3.3.5 Die Jode slaag die toets – tien maal beter! – verse 18-20

Die koning het bepaal dat die jongmanne drie jaar in opleiding moet bly.¹³¹ Die koning praat met die jongmanne. Hy toets hulle persoonlik, want hulle gaan in sy diens staan. En die uitslag is dat niemand met die vier Jode kan vergelyk nie.

Die koning vind mettertyd uit dat hulle in enige saak waarin hy hul advies vra, tien maal beter as sy ander adviseurs is. Die skrywer beklemtoon dat die Jode beter is as die gevestigde wyse manne, die כְּלֵי-הַחַרְטוּמִּים הָאֲשֵׁר בְּכֹל-מְלָכּוֹתוֹ.¹³² En nie net beter nie – tien maal beter! Weer kom die simboliek van die getal "tien" na vore in Nebukadnesar se beoordeling van die vier Judeërs se vermoëns. Die getal tien is 'n ronde getal, wat wil sê: "heeltemal" (Helberg 1994a:27).¹³³ Hul beloning is יַעֲמִדוּ, "om voor die koning te staan", wat na 'n slaaf verwys wat voor sy meester staan om diens te doen, om sy meester se behoeftes te dien en opdragte uit te voer.¹³⁴

¹³⁰ Die ooreenkoms tussen die Daniëlverhale se wysheid en dié van die wysheidsliteratuur van die Ou Testament lê in die benutting van die vergeldingsleer. Die vergeldingsleer bepaal dat beloning op 'n goeie lewe, en vergelding op 'n sondige lewe volg. "The dominant assumption about exile in the Old Testament, propounded especially in the Deuteronomic tradition, is that exile is punishment (2 Kings 17:7-23; see even Isa 40:2)" (Brueggemann 1997:22).

¹³¹ Die verhaal in Daniël 2 speel af voor die opleidings tyd verby is. Dit skep die probleem hoe om die eerste en tweede verhale se besonderhede met mekaar te versoen. "Drie" word ook hier simbolies gebruik, om die volledige tydperk aan te dui, eerder as 'n letterlike periode van drie jaar.

¹³² חַרְטוּמִּים (townaars) word gebruik vir die waarsêerpriesters van Egipte. Die woord word van die Egiptiese parallel afgelei (Baldwin 1978:85). Anders is die woord afgelei van חָרַח, "stilus" of "skryfstug", wat sou dui op diegene wat geskryf het, of die "skrywers". Koehler & Baumgartner (1958:333) meen dat die Babiloniese woord na 'n "Wahrsage-Priester" verwys. 'n priester wat in magie spesialiseer. אֲשֵׁר word gebruik vir "voorspellers" of "bekoorders". Die woord kom van 'n Akkadiese wortel wat in Sirees oorgegaan het. Daar het dit die betekenis van 'n slangebeseerder of -bekoorder. Die terme wil op die breë groep van geleerde wyse dui wat 'n belangrike rol as adviseurs aan die koninklike hof vervul het. Sien Bultema (1988:57) wat die wyses as astroloë vertaal, en dit kwalifiseer as die manne wat in die gang van die sterre meen om ware wysheid oor die toekoms en die verloop van sake te vind. Die Vulgaat vertaal die twee benamings met "sophiste" (of wyses) en "filosowe" (Archer 1958:23). Die twee terme het egter nie te doen met die Griekse filosofie en sofie as geleerdheid en retoriek nie, maar eerder met kennis van die mitologie en die bestudering van voortekens, wat die Chaldeërs as 'n filosofie bestudeer het.

¹³³ Tien maal is die vertaling van tien *jadot*, "hande". Dit beteken dat elkeen van hulle gelyk aan tien hande was, of dan vyf persone (so meen Wood 1973:46).

¹³⁴ Die begrip kom ook in 1 Samuel 16:21; 1 Konings 12:6-8; Lukas 1:19 en Matteus 18:10.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die enigste werkwoord wat in die verhaal aan God as subjek gebind word, is "om te gee".¹³⁵ Die Here gee (v 2, 9 en 17). So bepaal Sy die gang van die geskiedenis waarvan Daniël se lewe 'n klein onderdeel vorm.

Dit is dieselfde Jode wat hul onafhanklikheid van Nebukadnesar aantoon deur nie sy kos te eet nie. Hulle betoon so hul getrouheid aan God. Die verteller gebruik nou hul Hebreeuse teofore name, דָּנִיֵּאל מִסָּאֵל וְשׁוּרְיָה, om aan te toon dat hulle tien maal beter is omdat hul God hulle beloon het vir hul getrouheid. Die gebruik van die Joodse name is ironies, want die leser verwag dat die vier Judeërs in die teenwoordigheid van die koning met hul Babiloniese name aangedui sou word.

Hoe ironies dat die vier Joodse jongmense die mees uitsonderlike blyk te wees wanneer hulle in die toets voor die koning staan. Dieselfde manne kon van opstand en rebellic verdink word omdat hulle ongehoorsaam aan die opdrag van die koning was en sy kos geweier het. En nou dien hulle hom. Juis hulle, die opstandelinge, word die koninklike adviseurs! Die volk wat vir hul opstand teen die Babiloniese koning in ballingskap weggevoer is, staan nou voor die koning om hom van raad te bedien.

Die indruk word geskep dat die vier manne polities eensgesind met die koning is. Die ironie is dat hulle deur hul diens aan die Babiloniese koning God verteenwoordig. Wat sal gebeur as die manne geroep word om politieke trou aan die koning alleen te bewys? Dit sal nie lank neem voor die vraag in Daniël 3 beantwoord word nie.

3.3.6 Daniël dien die konings tot Kores aan bewind kom – vers 21

Die verhaal sluit af soos dit begin het. Daniël bly in paleisdiens tot die eerste jaar wat Kores aan bewind kom. Die diensaanvaardingsjaar van Kores vind in die jaar 550 v.C. plaas. Die datum kan egter ook verwys na die eerste jaar wat hy oor die verowerde Babiloniese ryk regeer (in 540). C le Roux (1995:7) meen die datum in vers 21 verwys na die jaar, wat oorloop in die jaar wat die Persiese koning 'n edik uitvaardig dat Jode na hul tuisland mag terugkeer (539). Dan beteken dit dat Daniël vir sestig of vyf en sestig jaar in diens van verskillende koningshuise was. Daniël was dus vir die volle tydperk van die ballingskap in Babel. Daniël is verteenwoordigende simbool van die Jood-in-ballingskap.

Daniël moes hoogs bejaard gewees het teen die eerste regeringsjaar van Kores. Dit is egter nie vir die verteller van belang nie. Met die datums wil sy iets heel anders demonstreer as hoe oud haar karakter sou geword het. Sy maak van Daniël 'n simbool van die ballingskap. Haar karakter vertrek saam met die eerste

¹³⁵ Die werkwoord, wat die vyfde meeste van werkwoorde in die Ou Testament gebruik word, dui die proses aan waardeur 'n objek of saak in beweging gestel word. Hieruit kom twee basiese betekenis: die een dui op die in beweging stel of plasing van 'n objek (om iets in beweging te stel in die rigting van), en in terme van persone, om te veroorsaak dat iets na iemand kom. Die ander dui op 'n saak wat in beweging kom in die sin van "om te veroorsaak" of "om te doen" (Labuschagne 1997b:776).

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

ballinge en bly onder vreemde oorheersing tot met die edik van Kores. Daniël word die figuur waarmee die verdrukke Jood haar kan assosieer.¹³⁶

Daniël oorleef die ryk wat hom gevange geneem het. Vir die tweede eeuse Jode wat deur die helleniseringsbeleid van Antiochus IV geraak word is hy 'n toring van sterkte en 'n ster van hoop (King 1954:32). Die slotvers klink na 'n ironiese lag uit die hemel. Die Babiloniese koning lei Daniel op om voor hom te staan, maar uiteindelik staan Daniël voor die Babiloniese koning se oorwinnaar, Kores (Veldkamp 1940:14).¹³⁷

Vers 21 weerspreek Daniël 10:1, wat na die derde regeringsjaar van Kores verwys. Hieruit is dit duidelik dat Daniël 1 op 'n vroeë stadium apart van ander dele van die Daniëlboek kon funksioneer.

Ten slotte, waarin bestaan die ooreenkomste tussen die sesde eeuse ballingskapsituasie wat die veronderstelde *Sitz im Leben* van die Daniëlboek is, en die werklike tweede eeuse historiese *Sitz im Leben*? Die situasie is in die tweede eeu tot 'n klimaks gedryf deur die Siriese heerser, Antiochus IV, se opdrag dat 'n beeld van sy god in die tempel van Jerusalem geplaas word. Hy beveel ook dat offers vir sy god op die brandofferaltaar voor die tempel geoffer moet word. Getroue Jode was bereid om te sterf om dié opdragte teen te staan. Vir vroom Jode wat getrou aan hul gewete leef, het 'n tyd van wrede vervolging aangebreek – die eerste volskaalse Joodse *pogrom*. Die eerste Daniëlverhaal roep in dié konteks onmiddellik assosiasies op met die tempelgereedskap wat in die skatkamers van Marduk se tempel beland het, asook die analogie van Daniël se keuse om die koning se kos te weier op.

Die belang van die verhaal lê daarin dat dit die waarde van lojaliteit aan 'n beginsel onderstreep (Porteous 1979:32). Die beginsel handel dus nie oor kos nie, soos wat Porteous impliseer as hy dit in verband bring met Paulus se uitspraak in 1 Korintiërs 10 oor kos wat aan 'n afgod gewy is.¹³⁸ Daniël 1 is nie direk binne die konteks van die Antiochus IV-vervolging geskryf nie. Dit kan gesien word uit die vier Jode se positiewe ingesteldheid teenoor die heidense konings. Humphreys (1973:211) het reeds daarop gewys dat die tweede eeuse skrywer van die Daniëlverhaal 'n lewenstyl vir die *Diasporajood* wou voorstel. Dit het daarin bestaan

¹³⁶ Volgens die struktuuranalise dink die tydsaanduiding (in vv 1 en 21) as omringing of *inclusio* van die storie.

¹³⁷ Monsma (1957:34) en Bultema (1988:58) beweer dat Daniël vir die edik van Kores (2 Kron 36:23) verantwoordelik is. Indien die Daniëlfiguur as 'n legende beskou word wat deur 'n tweede eeuse skrywer geskep word, is dié mening irrelevant. In dieselfde trant meen Exell (s.a.:xiii) dat die vrylating van die koning van Juda tydens die regering van Amel-Marduk (of soos 2 Kon 25:27 hom beskryf, Ewil-Merodak) na sewe en dertig jaar se gevangenskap, aan Daniël se voortgaande invloed te danke is. Dié spekulasies maak slegs sin as die historisiteit van die Daniëlfiguur erken word.

¹³⁸ Paulus gee 'n duidelike riglyn: kos wat in die slaghuis te koop aangebied word nadat dit aan afgode gewy is, mag deur gelowiges gebruik word omdat die afgod in elk geval 'n nie-entiteit is, en die gelowige haar nie daaraan hoef te steur nie. Die enigste uitsluitel op die beginsel is dat die jong gelowige wat swak mag wees, nie tot struikeling gebring mag word nie. sien ook De Haan (1947:30) se opmerking dat die verhaal die belang wil onderstreep dat die vrome hom weerhou het van die "soul-damning and body-wrecking concoction of hell, intoxicating drink", en dat die verhaal die moderne gelowige wil waarsku dat God se seën daarvan afhanklik is dat sy in Daniël se voetspore volg! Vergelyk ook die lied wat vroeër aangehaal is: "Wees jy ook 'n Daniël, al staan jy alleen."

dat die Jood die welsyn van die stad waarin sy bly, moet sock en bevorder, terwyl sy ook getrou aan die *Tora* bly (vgl Jer 28:7, 28). So word 'n wêreld geskep waarin God die getroue gelowige wat deur krisis en lyding gaan, beloon. In dié wêreld kan die Jood die spanning tussen die verwagtinge van die heidense hof en die eise van die *Tora* hanteer (Collins 1984a:46).

3.4 Narratologiese sintese

In die struktuur-analitiese bespreking sowel as die detail-analise van die teks het narratologiese aspekte ter sprake gekom. Hier bied ek 'n sintese van die belangrikste aspekte waarvoor narratologiese kritiek in die teks oplet.¹³⁹

Die Daniëlverhale maak 'n onderskeid tussen die werklike en geïmpliseerde skrywer noodsaaklik. Historiese kritiek toon dat die werklike Daniëlskrywer in die tweede eeu leef, as redakteur wat die onderskeie verhale (Dan 1-6) in lyn met mekaar bring, en dit in 'n bundel byeenvoeg. Die werk ontstaan in reaksie op die Antiochus IV-vervolginge, wat tot die Makkabese opstande lei. Die geïmpliseerde skrywer, Daniël, leef egter in die eeu(c) tydens en na die Babiloniese ballingskap. Hy word geteken as 'n belangrike amptenaar aan die wêreldheersers se koningshof. Die werklike skrywer skep die fiksie van 'n geïmpliseerde skrywer, en skuil dan agter dié figuur om haar verhaal historiese beslag te gee.

Die geïmpliseerde skrywer word van die verteller onderskei. Die verteller vertel wie op watter stadium wat doen, of sê. Die lesers herken die geïmpliseerde skrywer slegs deur wat die verteller sê – deur die gesprekke van die karakters, en deur die organisasie en aanbidding van die intrige en agtergrondgegewens. Die verteller is as't ware die stem wat die geïmpliseerde skrywer gebruik om haar verhaal te vertel.

3.4.1 Verteller

Die verteller speel 'n belangrike rol in dié verhaal. Dit is haar teologiese uitkyk wat beslissend vir die verhaal is.¹⁴⁰ God gee Jerusalem en die tempelvoorwerpe in Nebukadnesar se hande. God gee aan die hoofpaleisbeampte goeie guns jeens Daniël se versoek. God gee aan die vier Judeërs wysheid en insig. Sonder dié inligting, wat nie aan die karakters bekend is nie, sou die verhaal min vir die lesers vertel het. Dit

¹³⁹ Struktuur-analise en narratologiese kritiek gebruik dieselfde terminologie (intrige, karakters, agtergrond, ens), en bedoel dieselfde daarmee. Die verskil kom voor by die invalshoek wat die onderskeie benaderings gebruik. Struktuur-analise beskryf die karakters, agtergrond, intrige en so meer aan die hand van die teksstruktuur. Narratologie beskryf dieselfde temas aan die hand van die organisering en aanbidding van die verhaal.

¹⁴⁰ Ek aanvaar dat die geïmpliseerde skrywer/verteller van die Daniëlverhale vroulik kon wees, omdat dit in die Semitiese wêreld gebruiklik was dat vrouens, net soos mans, verhale vertel het.

is 'n kenmerk van bybelse verhale, dat dit vanuit 'n teologiese oogpunt beskryf word. God speel 'n belangrike rol in bybelse verhale.¹⁴¹ Die verteller bepaal die teologiese gang van die verhaal.

Die verteller se historiese uitgangspunt vorm die evaluerende gesigspunt van God. God se evaluerende gesigspunt verteenwoordig 'n etiese standpunt, wat bepaal wat reg en verkeerd is. Die geïmpliseerde skrywer gebruik God se perspektief om haar verhaal te struktureer. Wanneer sy na God verwys, vorm dit elke keer 'n draaipunt in die verhaal. Die gesigspunt van God bepaal ook die leser se vercenselwiging met die karakters en die gang van die verhaal. Die leser beleef simpatie (en empatie) met Daniël, omdat hy getrou aan God bly. Sy sien die ironie van Nebukadnesar se gedrag (v 2) raak, naamlik om die tempelvoorwerpe in sy tempel te plaas, omdat sy dit kontrasteer met die perspektief van die verteller. Die verteller het reeds Nebukadnesar se oorwinning aan die Here toegeskryf (v 1). Die feit dat Nebukadnesar (en sy amptenare) teenoor God gestel word, lei daartoe dat die leser hulle met antipatie beskou.¹⁴²

Die verteller gebruik God se evaluerende gesigspunt as 'n kragtige retoriese instrument. Die verteller hou die evaluerende gesigspunt as normatief voor. Sy bied duidelike leiding aan lesers hoe hulle die verhaal moet verstaan. Die evaluerende gesigspunt vorm die standaard wat die interpretasie van die verhaal bepaal. Die verteller skuil as't ware agter God se gesag om haar etiese standpunt te regverdig.¹⁴³ Die evaluerende gesigspunt vorm die perseptuele gesigspunt, in Chatman (1990:78) se klassifikasie, of die ideologiese vlak in die gesigspunt, volgens Uspensky (1973:134). Die perseptuele gesigspunt is die perspektief wat die verteller gebruik om die gebeure te vertel.

Die evaluerende gesigspunt bepaal ook die verhaal se belange-perspektief. Die geïmpliseerde leser sien raak dat die koning se *bona fide*-besluit oor die kwekeling-wyse manne se daaglikse voedselvoorsiening Daniël se belange direk raak. Sal Daniël (en sy vriende) bereid wees om te kompromitteer? Reinheids- en kultiese tradisies is vir Jode in die gebruik van kos baie belangrik.

Die beslissende draai in die verhaal kom voor as Daniël sy belang met dié van God identifiseer. Die verteller noem dit nie eksplisiet in die verhaal nie. Maar die geïmpliseerde leser het dit onmiddellik raakgesien. Die verteller beklemtoon dat Daniël se belange met dié van God vereenselwig word deur die godsdienstige assosiasie van Daniël se besluit oor die kos te verswyg. In dié geval dien Daniël se belange-gesigspunt ook die verhaal se belang.

Die verteller stel twee gesigspunt langs mekaar. Aan die een kant staan die koning se gesigspunt, as hy bepaal dat die jongmanne wat as aspirant-howelinge gekies word, aan streng kwalifikasies moet voldoen.

¹⁴¹ Vir een van die mees konsekwente en bevooroordeelde teologiese uitkyke kan die Kronis se beoordeling van die konings van Israel en Juda vergelyk word – dit is die priester wat vanuit 'n teinpeeloogpunt na die politieke situasie kyk.

¹⁴² Op fraseologiese vlak verrai die verteller haar gesigspunt deur drie verwysings na God (vv 2, 8 en 17). Op temporeel-spatiale vlak gebruik die verteller die kontras tussen Jerusalem en Babel, met die assosiasies wat dit vir geïmpliseerde lesers inhou.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Hulle moet sonder liggaamsgebrek, mooi, toggerus met kennis, **verstandig**, bekwaam en in staat om in die paleis diens te doen, wees (v 4). Hulle moet ook vaardig in die Chaldese skrif en taal wees. Daardeur erken hulle die koning se gesag, sowel as die gesag van die gode wat deur die koning vereer word. Die koning se bydrae tot die aspirant-howelinge se toerusting is die opleiding wat hy aan hulle laat gee, en die kos en wyn wat van sy tafel kom. Aan die ander kant staan Daniël se **gesigspunt**, as hy kies om aan sy God getrou te bly. Hy erken die gesag van sy God. Die risiko wat hy in die oë staan, is dat sy besluit die koning se argwaan op die hals kan haal.

Die verteller gebruik meer as een gesigspunt vir ironiese en dubbelsinnige doelcines. Dubbelsinnigheid kom in Daniël 1 voor as onderskeie karakters albei gesigspunte, God s'n en die koning s'n, as die waarheid voorhou. Hieruit ontstaan 'n stryd tussen konfliktierende gesigspunte. In Daniël 1 is dit 'n oneweredige stryd. Wie kan immers teen die wêreldheerser, Babel, stand hou? Dit is die element wat spanning in die intrige van die verhaal opbou. Hoe kan Daniël dit waag om aan die koning ongehoorsaam te wees? Sy optrede sou selfs as rebellie geïnterpreteer kon word. Wie waag dit om in opstand teen die Babiloniese koning te kom?

Die verteller breek die raamwerk van haar verhaal ("*breaking frame*") wanneer sy na God verwys. Sy gaan staan bokant haar verhaal om iets vir die leser te sê. Die leser kan nie uit die verhaal aflei dat God Jerusalem en Jojakim in Nebukadnesar se hand gegee het, of die hoofpaleisbeampte gunstig gemaak het, of aan die vier Jode wysheid gegee het nie. As die verteller dit nie vir haar sê nie, sal die leser dit nie weet nie. As sy dit nie geweet het nie, sou die verhaal min sin gemaak het. Dan was dit 'n verhaal van vier Jode wat die koning se kos weier, en steeds in die eksamens suksesvol is. Nou kry die verhaal toegespitste betekenis: omdat Daniël aan God getrou bly, sien en beloon God hom deur aan hom die nodige wysheid te gee. Dit bring die perspektief dat God so groot is dat Sy die gang van nasies bestuur. Vir dié rede is Daniël 'n belangrike figuur aan die Babiloniese (en Persiese) hof.

Gegewens in Daniël 1:1-2 is histories onjuis. Wanneer die verhaal as 'n literêre produk beskou word, verskaf dit geen probleme vir die leser nie. Die leser onderneem om die verteller te vertrou. Die verteller span 'n historiese gebeurtenis in om haar verhaal tyd-ruimtelik te lokaliseer. Die historiese plasing is wel van belang ter wille van die assosiasies wat dit oproep. Dat die presiese gegewens nie met die werklikheid ooreenstem nie, is vir die literêre kritikus en dus vir die narratologiese lees van die verhaal nie van belang nie.

Die verteller se gesigspunt kom ook na vore in die wyse waarop sy die karakters se name gebruik. Daar word slegs twee maal na Jojakim verwys (in vv 1 en 2). Hy word elke keer as "koning" beskryf. Die eerste keer word dit met die byvoeging "van Juda" presiseer. Die beskrywing van Jojakim as koning staan in direkte kontras met Nebukadnesar, wat ook as koning beskryf word. Nebukadnesar word as "koning" aan

¹⁴³ "The right way of thinking ... is aligned with God's point of view" (Powell 1990:24). Wat God dink, is per definisie waar en reg (Kingsbury 1984:4-7).

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

die begin en einde van die vertelling beskryf (in vv 1 en 18). Verder word hy net as "Nebukadnesar" (in v 2) en as "koning" (vv 10, 20) aangedui. Die verhaal leen hom nie tot verwarring oor wie dié koning is nie. Jojakim is immers uitgeskakel. Die Here het hom in die hand van die koning van Babel gegee. Dit lyk na magsoorname en –oorgawe, maar die verteller se gesigspunt bevestig 'n ander magsoorname. Die verteller se gesigspunt dui op die kontras wat in haar wêreld funksioneer: tussen Jojakim en Nebukadnesar, Jerusalem en Babel, die Jood en Babiloniër, en JHWH en Marduk.

Die hoofpaleisbeampte word by die naam aangedui, as 'n karakter wat 'n belangrike rol vervul. Die opsieners speel 'n kleiner rol en vervul 'n minder belangrike funksie – hy is naamloos.

Die koning verander die vier Jode se teofore name in name met Babiloniese ondertone. Dit het doen met ontmagtiging en dekkultivering. Dit kan selfs verband hou met die name van Babiloniese gode. In die verhaal vervul die naamsverandering (vv 6-7) nog 'n funksie: dit dui op die Jode se opname in 'n nuwe wêreld, waar die vreemde koning mag en besitreg oor hulle uitoefen. Die verteller beklemtoon hierdeur haar gesigspunt dat die Jode maklik in die Babiloniese kultuur en godsdiens opgeneem kon word, as hulle nie doelbewus daarteen gewaak en maatreëls ingestel het om dit te keer nie.

Dat die vier Jode wel daarteen gewaak het om nie in die vreemde hof opgeneem te word nie, sien die leser in die verteller se gebruik van die Jode se name in die res van die verhaal. Die Hebreuse name word konsekwent gebruik (vv 8, 10, 11, 17, 19 en 21). Daniël neem hom voor om hom nie met die koning se kos te verontreinig nie, en in verse 11 en 19 word hulle as Hebreuse getroues beskryf. Die poging van die koning om nuwe name te gee sou 'n poging tot kapitulasie aan die nuwe wêreld uitbeeld. Die verteller verrai deur die gebruik van die teofore name by die voedsel episode dat die Jode nie hul identiteit sal wegdoobtel terwyl hulle aan 'n vreemde hof diens doen nie.

Die verteller se gesigspunt kom baie duidelik na vore in haar teologiese uitsprake. Daniël 1 se uitsprake oor God vervul 'n ironiese funksie. Nebukadnesar beleër Jerusalem. As hy dit oorweldig, voer hy 'n gedeelte van die tempelgereedskap weg. Hy plaas dit in die tempel van sy god. So vier hy sy god se oorwinning oor die God van die Jode. Maar, sê die verteller, dit is juis dié God, die Here, wat vir koning Jojakim en 'n gedeelte van die tempelgereedskap in die koning van Sinar se hand gee. God se mag word beklemtoon.

Die tweede verwysing na God is problematies. God maak die hoofpaleisbeampte gunstig teenoor Daniël se versoek (v 9). Tog maak dit nie 'n verskil nie. Die beampte weier steeds om aan Daniël se versoek toe te gee. Die skrywer gebruik dit as 'n stylelement om spanning te laat oplaai en die vraag te stel of God werklik so magtig is. Wil die verteller die klimaat skep, wat deur God se ingrype bepaal word, sodat die opsieners tot die proefnemings instem?

Die laaste verwysing na God is in vers 17. Sy gee wysheid en insig aan die vier Jode wat beginselvas deur die opleiding gebly het. Daniël kry die vermoë om gesigte en drome uit te lê. Die verteller verskaf die

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

inligting om te verduidelik hoekom die Judeërs beter as enige van die wyse manne is. Dit is nie 'n natuurlike gawe wat hulle ontvang het nie. God gee dit. Die verhaal se teologiese betekenis is in 'n groot mate in dié verteller-gesigspunte te vind. Daarsonder sou die verhaal nie eens belangrik genoeg gewees het om te vertel nie.

'n Opvallende verwysing kom in vers 3 voor: מְבֵנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּרַע הַמְּלִיכָה וּמִן־הַפְּרִיחִים, "van die seuns van Israel, van die koning se saad, en van die adellikes". Israel is al vir meer as 'n eeu in ballingskap. Wat bedoel die verteller as sy na Juda as "Israel" verwys? Weet sy moontlik nie wat die verloop van die geskiedenis van die noordelike en suidelike ryk is nie? Sy het tog pas van Jojakim as die koning van "Juda" gepraat? Ek meen die verteller kyk doelbewus uit die gesigspunt van Nebukadnesar. Dit is die manier waarop die verteller op Nebukadnesar se onkundigheid wys. Nebukadnesar is volgens dié perspektief nie eens bewus van die onderskeid tussen Judeërs en Israel nie! Die verteller skets so die koning as onsensitief teenoor die ballinge. Dieselfde gebeur as die verteller meld dat die koning aan die ballingkweklinge uitstekende kos verskaf, sonder om in ag te neem dat dit met hul oorgelewerde godsdienstige gebruike bots.

Die verteller dig die vereistes wat aan kweklinge gestel word aan die koning se gesigspunt toe. So skets die verteller die ydelheid van die koning (vv 4-5). Slegs die beste, slimste, gesondste en mooiste jongmanne moes diens doen. Nebukadnesar is immers die koning wat oor die hele bewoonde wêreld regeer. Die koning se vereistes vorm 'n ironiese kontras met die gegewens van verse 15 en 17. 'n Groente-en-waterdieet sorg dat die Jode beter en mooier en gesonder as die ander kweklinge lyk. En God sorg dat hulle slimmer en gesonder is. So dryf die verteller die spot met Nebukadnesar: sy kos en opleiding is nie in staat om te doen wat God en haar kinders se toewyding aan Haar kan doen nie.

Ek aanvaar dat Daniël se besluit om nie die koningskos te gebruik nie, vir godsdienstige redes gencem word. Hy (en sy vriende) wy hulle ten volle aan God. Hulle verkoop nie hul siele aan die nuwe meester nie. Die verteller skets Daniël in die verhaal as 'n toegewyde, beginselvaste en getroue mens wat nie sy God of Jood-wes verrai nie.

Die oordrywing van die Jode se wysheid en insig – die koning vind niemand onder die kweklinge so goed nie, en hulle vaar tien maal beter in alle sake as die ervare wyse manne – verrai ook die verteller se gesigspunt. Dit is 'n ideologiese of konseptuele gesigspunt. God maak die Jode die beste.

3.4.2 Agtergrond

Agtergrondgegewens dien 'n verskeidenheid van funksies. Die gegewens kan simbolies, of ironies aangewend word. Dit kan die manier wees waarop die verteller karakters aan die leser voorstel, of waardeer sy konflik bepaal. Agtergrond skep ook die stemming vir die vertelling, en sluit temporele, ruimtelike en sosiale gegewens in. Verder verskaf agtergrondgegewens die konteks waarteen die karakters se aksies

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

beskryf word. Die verteller verrai ook deur die agtergrondgegewens wat sy verskaf, iets oor haar gesigspunt.

3.4.2.1 Temporele gegewens

Geen vertelling kan sonder 'n tydsaanduiding bestaan nie. Die verteller gee aan Daniël 1 'n historiese plasing: "in die derde regeringsjaar van Jojakim, koning van Juda" (v 1). Dit is die jaar waarin Nebukadnesar Jerusalem beleër. Die verteller gee nie 'n verdere datum om aan te dui wanneer Nebukadnesar die stad oorwin en inncem, of 'n deel van die tempelgereedskap na Babel terugvoer nie.

Wanneer die koning in Babel terug is, gee hy opdrag dat jongmanne uit die ballinge gesoek moet word wat voor hom kan staan. Dit vul die ontbrekende inligting in: die koning het nie slegs tempelgereedskap weggevoer, soos vers 2 kan impliseer nie.

Die jongmanne se opleiding is drie jaar lank (v 5). Die getal "drie" het 'n funksie in die verhaal. Dit beskryf die opleiding van die kwekelinge as volledig en omvattend. Gedurende die opleidingstyd vind Daniël se gesprek tussen Daniël met die hoofpaleisbeampte (vv 8-10), asook met die amptenaar (vv 11-16) plaas. Die amptenaar doen die eksperiment wat in verse 14-15 beskryf word. Vers 15 verskaf die tydsaanduiding van die eksperiment: "na tien dae". Die eksperiment waartoe die amptenaar instem, is geslaagd. Die resultate is na tien dae sigbaar. Vir moderne lesers klink dit onmoontlik dat die diët na tien dae reeds tot resultate sou lei. Die verteller gebruik egter die getal "tien" om vir haar geïmpliseerde lesers te verduidelik dat die periode waarin die proefneming gedoen is, omvattend genoeg was. "Tien" dui op 'n volledige periode.

Die volgende tydsaanduiding kom in vers 18 voor: "op die tyd wat Nebukadnesar bepaal het dat die jongmanne voor hom gebring moet word". Dit is die dag van verantwoording. Die tydsaanduiding word gebruik om te beklemtoon dat die koning beheer oor die kwekelinge uitoefen, en die tydstip bepaal waarop die jongmanne geëvalueer word.

Die laaste tydsaanduiding kom aan die einde van die verhaal voor: "tot in die eerste regeringsjaar van Kores".¹⁴⁴ Dit dui die lengte van Daniël se dienstyl aan vreemde howe aan. Die verwysings na tyd aan die begin en einde van die verhaal vorm 'n *inclusio*. Dit is funksioneel tot die inleidende funksie van Daniël 1. Vers 1 dui aan wat die vier Jode in Babel doen, en vers 21 dui aan hoe lank Daniël in Babel bedrywig was. Dit omsluit Israel se geskiedenis van 'n krisiserfaring. Die verteller dui aan dat Daniël vir die volle duur van die ballingskap in vreemde oorheersers se diens was. So maak sy van Daniël 'n simbool van Jode in ballingskap.

¹⁴⁴ Die diskrepansie van Daniël 1:21 met Daniël 10:1 is vir historiese kritiek van belang.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Die verwysing na die beleg en val van Jerusalem, en die Judese ballingskap, vorm in Ricocur se terme monumentale tyd. Dit verwys nie slegs na 'n historiese gebeurtenis nie. Vir die (Joodse) geïmpliseerde leser vertel die ballingskapsverwysing van 'n eindpunt en 'n beginpunt. Die ballingskap was die einde van Juda se onafhanklike bestaan as 'n nasie-in-eie-reg, soos deur Dawid se regering geïdealiseer. Dit was die beginpunt van 'n nuwe bestaan, sonder die tempel en onafhanklikheid.¹⁴⁵ Die ballingskap lui die tyd in dat die Mosaise Tora opgeskryf word, en die Joodse samelewing om die sinagoge en *yeshiva* (skool) gebou word.

Tyd staan nooit in Daniël 1 stil nie. Die verhaal verloop vinnig. Die krisis wat deur Daniël se besluit in vers 8 veroorsaak word, lei tot 'n komplekse situasie. Dit bou spanning by die leser op. Die krisis skep ook vinnige psigologiese tyd. Psigologiese tyd is die spoed waarteen die vertelling volgens die leser se subjektiewe gevoelens verloop.

Wanneer Genette (1980:113-160) se aanduiding van tydsverloop op Daniël 1 toegepas word, dui dit die belangrikste deel van die vertelling aan.¹⁴⁶ Die belangrikste deel van enige vertelling kom voor wanneer vertelde en vertellingstyd naastenby met mekaar ooreenstem. Vertelde en vertellingstyd kom naastenby ooreen in verse 8-16. Dié verse vorm die intrige van die verhaal: dit sentreer rondom Daniël se voorneme om nie die koning se kos te gebruik nie, en die gelukkige afloop daarvan in vers 17. Daniël se voorneme lei daartoe dat God haar gawes aan hom en sy vriende skenk.

3.4.2.2 Ruimtelike gegewens

Daniël 1 speel in Jerusalem en Babel af, wat geopolitieke agtergronde vorm.¹⁴⁷ Die enigste ander spatiale verwysings is na die tempel van Nebukadnesar se god (v 2) en die paleis (v 3). Die tempelgcreedskap wat in die Babiloniese god se tempel beland, hou met die verwysing na die twee tempels verband. Die diens wat die jongmense na hul opleiding moet verrig, word ook aan die tempel gekoppel. Verwysings na Jerusalem en Babel, en die Jerusalemtempel en Marduktempel skep godsdienstige assosiasies.

Melding van ruimte skep 'n kontras tussen Jerusalem en Babel (v 1) wat die geïmpliseerde leser dadelik sou raaksien. Jerusalem het die assosiasie van "vaderland", "geliefde stad" en "tuiste van God se tempel". Babel dra die assosiasie van "veroweraar", "wrede vyand" en "afgodstempel". Asof die verteller die assosiasie wat Babel oproep, wil versterk, gebruik sy die argaïese naam vir die stad, Sinar (v 2).¹⁴⁸ Sinar dra die assosiasie van die oorsprong van geweld, die land van sonde en simbool van mense se pogings om hul

¹⁴⁵ Vergelyk byvoorbeeld Psalm 137 vir Jode se persepsie van die ballingskap, veral vers 5: "As ek jou sou vergeet, Jerusalem, mag my regterhand dan verlam raak".

¹⁴⁶ Die tydsaanduiding in vers 1-2 dui op uitgestrektheid, in vers 5 op opsomming, in verse 8-13 op bedryf, in verse 14-15 op uitgestrektheid en in vers 21 op uitgestrektheid.

¹⁴⁷ Vergelyk Malbon (1986:141) se beskrywing van tipes agtergrondgewens.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

die paradys op aarde te vestig. Die twee plekname vervul ook 'n dinamiese funksie as die geïmpliseerde leser die kontras tussen vryheid en gevangenskap, en sekuriteit en vernedering daarin lees (Bal 1985:94). Daar bestaan 'n duidelike grens tussen die twee plekname. Verandering van plek het simboliese betekenis. Die Jode word uit Jerusalem weggevoer en leef in die vreemde wêreld van Babel.

Die tempel van die koning se god en die koning se paleis dien as kwalifisering van "Babel". Die verteller gebruik tempel en paleis as plekaanduidinge in 'n ironiese sin. Daniël se God wat deur voorwerpe verteenwoordig word, word in die god se tempel geplaas, en Daniël in die paleis (vv 3 en 21). Die leser kom agter dat Juda se neerlaag volledig is, behalwe vir die mededeling in vers 2: die Here is steeds in beheer. Sy reger soewerein, al lyk alles hopeloos verlore.

Die verteller is skraap in haar beskrywing van ruimte. Sy bied geen besonderhede oor Jerusalem of Babel, die tempel of die paleis nie. Sy laat die inkleding daarvan aan die verbeelding van haar lesers oor. Die beskrywing is slegs utilitaristies, om assosiasies op te roep en die verhaal "histories" te plaas. Die rede hoekom die verteller min gegewens verskaf, is om die verhaal vinnig te laat verloop. Die ruimte word staties en onveranderd geteken.

3.4.2.3 Sosiale gegewens

'n Verdere aspek van agtergrondgegewens is die sosio-ekonomiese en politieke gebruike en instellings wat die verhaal ten grondslag lê. Moderne lesers is moontlik soms nie van die betekenis van dié gegewens bewus nie, en word gediskwalifiseer om die verhaal (ten volle) te begryp, omdat hulle nie kennis van die antieke gebruike en instellings het nie.

Die persepsie het in die antieke wêreld van die ou Nabye Ooste bestaan dat die god(e) van nasies wat verslaan is, saam met die volk in ballingskap weggevoer is. Deur die Jerusalemtempel se voorwerpe in sy god se tempel te plaas, neem Nebukadnesar die Jode se God gevange. Altans, so dink hy. Die leser weet van beter, omdat die verteller haar inlig dat dit juis dié God is wat Jerusalem in Nebukadnesar se hand gegee het.

Dat hofamptenare as wyse manne opgelei is, wat verantwoordelik is om die koning van advies te bedien, is bekend uit buite-bybelse literatuur (Aalders 1962:42). Die wyse manne het 'n belangrike funksie aan die koninklike hof vervul: hulle was sowel adviseurs as toekomsvoorspellers. Dit het aan wyse manne 'n hoë sosiale status verleen.

Voedsel speel 'n belangrike rol in die vertelling. Die koning beveel dat die kwekelinge sy kos en wyn gebruik. Om van die koning se tafel te eet, het die assosiasie dat die persoon deur die koning begunstig is, in sy diens staan en aan hom lojaal is. Dawid het die nagedagtenis van Absalom geëer deur goed aan sy

¹⁴⁸ Vergelyk die bespreking van Sinar by 3.3.1.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

gebreeklike seun, Mefiboset, te doen (2 Sam 9). Hy doen dit deur Mefiboset van sy tafel te laat eet (2 Sam 9:7). Daniël besluit om nie van die koning se tafel te eet nie, om sy lojaliteit aan God te toon.

3.4.3 Karakters in die verhaal

Die verteller beskryf nie haar karakters in Daniël 1 direk nie. Sy skryf min oor hul gevoelens, motiewe en gedagtes.¹⁴⁹ Sy beskryf slegs die gebeure, soos enigeen wat van buite na die gebeure kyk, dit sou raaksien. Sy verwys na hul voorkoms (vv 10, 13 en 15), maar beskryf nie enige besonderhede nie.

Ek het in die eerste hoofstuk (1.5.3.2.3.2) na Berlin (1983:23) verwys, wat nie slegs die onderskeid tussen plat karakters en ronde karakters maak nie. Sy onderskei eerder tussen die volledige ("full-fledged") karakter (dit is die ronde karakter), die tipe of stereotipe (dit is die plat karakter), en die agent wat as funksionaris optree.

Die verhaal in Daniël 1 is baie kort, en laat min ruimte vir karakterisering. Tog kom 'n redelike aantal karakters daarin voor: koning Jojakim van Juda, koning Nebukadnesar van Babel, die hoofpaleisbeampte en opsiener, Daniël en die drie ander Jode, 'n groter groep Judeërs wat vir opleiding geworf is, die ander jongmanne wat die opleiding ondergaan het en die wyse manne aan die hof (in v 20 word na hulle as "townaars" en "voorspellers" verwys – NAB se vertaling).

Belangrik in die kortverhaal is die konflik wat tussen karakters ontstaan. Dit bou die spanningslyn waaruit die intrige bestaan. Daar is reeds in die struktuur-analise daarop gewys dat werkwoorde in dié verhaal meer met aksie of transformasie as toestand te doen het. Dit is die rede hoekom baie min van die gemocdstoestand of innerlike ervaring van die koning (en die ander karakters) gesê word.

In die eerste verhaal word baie van die aksies en woorde van die **koning** (en sy twee verteenwoordigers wat as skadubeelde van hom dien) en **Daniël** (wat verteenwoordigend vir sy drie vriende optree) gemaak. Vir dié rede kan die twee karakters as volledige karakters dien. Die hoofpaleisbeampte en opsiener, en drie vriende dien dan om dié twee karakters verder uit te bou.

Koning Jojakim word slegs kursories in verse 1 en 2 genoem, as deel van die historiese plasing. Die verteller skets hom as 'n stereotipe (of simbool). Hy verteenwoordig die Joodse volk wat deur die Babiloniese magte oorwin en weggevoer word.

Koning Nebukadnesar is 'n hoofrolspeler. Hy is die oorwinnaar wat die Here se volk en tempelvoorwerpe wegvoer.

Daniël speel die hoofrol in die verhaal. Hy is met sy voorneme (v 8) verantwoordelike vir die intrige, sowel as vir die oplossing daarvan (met die hulp van God – v 9). As protagonis tree hy as dubbeltanger vir

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

God op. Dit is moontlik een van die redes hockom die geïmpliseerde skrywer nie die religieuse assosiasie van sy voorneme om hom nie met die koningskos te verontreinig, uitspel nie. Die geïmpliseerde leser sou die assosiasie dadelik raaksien omdat sy Daniël met sy God identifiseer. Dat Daniël as dubbelganger optree, maak sy optrede vir 'n JHWH-gelowige voorspelbaar. Net soos die leser God se optrede antisipeer, omdat Sy volmaak goed en reg is, so antisipeer sy korrek hoe Daniël optree. Die Daniëlkarakter is 'n statiese figuur in Daniël 1 (Powell 1990:55).

Soos Daniël dubbelganger van God is, is Nebukadnesar dubbelganger van Babel se gode. Dié afleiding word gemaak uit die rol wat die verteller aan God en Nebukadnesar toeken. Dit kom ooreen met die waardes of oortuigings wat struktuur-analise in die verhaal uitgewys het, naamlik God se soewereiniteit wat ook oor Babel se gode en konings strek, en die gelowige se verantwoordelikheid om aan God getrou te bly.

Die hoofpaleisbeampte, wat moontlik die naam Aspenas het,¹⁵⁰ speel 'n belangrike rol.¹⁵¹ So ook die opsiener. Hul rolle word egter deurgaans in verband met die koning se opdragte gebring. Die uitsondering is as die opsiener die proefneming toelaat, maar die argument is reeds gevoer dat hy dit doen omdat Daniël hom oortuig dat dit die uitvoering van die koning se opdrag die beste sal dien. Vir dié rede word hier nie veel aandag aan hul karakterisering gegee nie. Hierdie karakters is bloot agente wat nodig is om die intrige sy gang te laat gaan.

Van die groter groep **Judeërs** wat vir opleiding geselekteer is, weet ons niks meer as dat die vier vriende uit hul geledere gekom het nie. Die vier vriende word van die groter groep onderskei omdat hulle deur hul getrouheid God se guns geniet. Dat hulle God se guns geniet, het met Daniël se keuse te doen om hom nie met koningskos te verontreinig nie. Die groter groep wat die kwekelinge uitmaak, speel ook 'n kontrasterende rol: die vier Jode lyk na tien dae beter as die jongmanne wat voorkoms en gesondheid betref. En die Jode vertoon tydens die eksaminering baie beter as hulle (vv 15 en 19). Dié twee groepe vervul die funksie van agente.

Dieselfde geld van die **wyse manne** wat reeds aan die koningshof diens doen. Daar is slegs 'n sydelingse verwysing in vers 20 na hulle (in teenstelling met hoofstuk 2, wat rondom wyse manne gkonstrueer is). En weer eens dien hulle om die kontras tussen die vier Jode en die algemene klas van wyse manne aan die hof aan te dui: die Jode vertoon tien maal beter as hulle in hul werk.

Daar is nog twee karakters in die teks: die **god van Nebukadnesar** wie se tempel in Sinar is, en die **God van die Jode** wie se tempel in Jerusalem van die tempelvoorwerp beroof word. Waar pas hulle in? Die

¹⁴⁹ Alhoewel die verteller van Daniël se voorneme om hom nie met die koning se kos te verontreinig vertel, verduidelik sy nie wat sy motief(we) was nie. Was sy besluit godsdienstig, polities of godsdienstig-polities gemotiveer?

¹⁵⁰ Die Nuwe Vertaling van die Nederlandse Bybelgenootskap vertaal "Aspenas" met "hofmaarschalk" (Aalders 1962:42).

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

enkele verwysing na die god van Nebukadnesar word in direkte verband met die feit gebring dat dit die God van Israel is wat die stad en tempelvoorwerpe in Nebukadnesar se hande gee. Die Babiloniese koning meen dit is die werk van sy god, en hy eer sy god deur die tempelvoorwerpe in sy god se tempel te plaas. Dis ironies dat dié god deur Israel se God geneutraliseer word. Die Here het die tempelvoorwerpe in Nebukadnesar se hande gegee.

Dat die verteller na die god van Nebukadnesar verwys, staan moontlik in verband met die naamsverandering van die vier Jode. So word in die struktuur-analise betoog. Dit kom ooreen met die verbintenis van die Jode se God met hul teofore name.

Die god van Nebukadnesar dien in Berlin se terme as 'n agent. Die agent is die uitvoerder van aksies wat noodsaaklik vir die ontwikkeling van die intrige is. Die verteller bied egter so min inligting aan dat die agent nie as 'n karakter geteken word nie (Berlin 1983:27).

In dié verhaal speel God 'n aktiewe rol. Daar is reeds na die funksie van die werkwoord הָיָה met God as handelende subjek verwys. Daar word min van God as karakter in Daniël 1 gesê. Wat wel gesê word, is egter bepalend vir die gang van die verhaal. Die skrywer hoef nie meer te sê nie. Deur wat sy gesê het, het sy die gang en uitkoms van die verhaal bepaal. Sy het gesê: die Here gee Jerusalem in Nebukadnesar se hand (v 2). God maak die hoofpaleisbeampte gunstig gesind teenoor Daniël (v 9). God gee aan die vier Jode verstand, wysheid en insig (v 17). God gee ook aan Daniël die vermoë om drome en visioene uit te lê. Dit is die krag wat die verhaaldeure aan mekaar bind.

Die res van die verhaal vertel hoe Nebukadnesar die tempelgereedskap van die Jode se God in sy god se tempel plaas. Hy is onder die indruk dat dit sy god is wat aan hom die oorwinning oor Jerusalem gegee het. Nebukadnesar gee opdrag dat jongmanne gesoek moet word wat as wyse manne opgelei kan word. Hy eksamineer die jongmanne, en stel die bestes onder hulle as hofamptenare aan. Weer eens is hy onder die indruk dat dit sy opleiding (en kos) is wat wysheid vir die jongmanne bring. So gebruik die skrywer die karakter van God om die ironie te skets tussen Nebukadnesar se gewaande idees en die werklikheid wat deur God bepaal word. En dit terwyl die skrywer slegs drie maal na God verwys. Dié drie verwysings bepaal die hele verhaal.

As Daniël sy besluit neem om hom nie met die koning se kos te verontreinig nie, gaan dit ook om God. Die intrige rondom die onaanvaarbare voedsel en die groentedieet staan in diens van Daniël se lojaliteit aan God.

Die verteller skets haar karakters deur die effektiewe gebruik van kontrastering. Sy kontrasteer die God van Juda met die god van Nebukadnesar, die hoofpaleisbeampte met die amptenaar, en Daniël (en sy vriende) met die ander jongmanne (v 19), asook met die ander wyse manne (v 20). Verder kontrasteer die

¹⁵¹ Vergelyk Berlin (1983:143) se opmerking dat naamgewing altyd 'n belangrike merker in die diskoers is. Die feit dat dié karakter moontlik met 'n eienaam geïdentifiseer word, dui daarop dat hy 'n belangrike figuur is. Of

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

verteller die optrede van die koning met die aanvaarbare norm, wat deur die verteller se evaluerende gesigspunt bepaal word. Sy deel die aanvaarbare norm met haar geïmpliseerde lesers, die Jode in krisis. Sy hoef niks by te voeg by die inligting dat die koning die tempelvoorwerpe in sy god se tempel geplaas het, of die kos en wyn van sy tafel aan die jongmense beskikbaar gestel het nie. Die koning se optrede vorm onmiddellik 'n kontras met die aanvaarbare norm, en word deur die geïmpliseerde lesers herken.

Die karakters dra die verteller se sin en waardes aan die leser oor. Dit gebeur sonder dat die waardes in woorde uitgedruk word. In Daniël 1 gebeur dit deurdat die verteller God se gesigspunt as normatief, die aanvaarbare norm, aanvaar. Die waardes waaraan haar verhaal onderdanig is, is die waardes wat Jode aan God toegeskryf het. Die geïmpliseerde leser aanvaar dié waardes onvoorwaardelik omdat dit aan God verbind word. Sy glo wat die verteller sê omdat die verteller se teologiese uitgangspunt die verloop van die verhaal bepaal.

Dit is ook die verteller se gebruik van God se gesigspunt wat die leser daartoe lei om met Daniël (en sy vriende) simpatie te hê. Dié simpatie word gedeel met enigemand met wie Daniël simpatie het. Die leser is bly oor die amptenaar wat Daniël se versoek tot 'n eksperiment toestaan, maar ongeduldig met die hoofpaleisbeampte wat dit nie doen nie.

3.4.4 Intrige

In die bespreking van die teks is telkens na elemente van die intrige verwys. Hier word die gegewens slegs saamgevat.

Uit die struktuur-analise het na vore gekom dat die verhaal 'n intrige-binne-'n-intrige, of 'n storie in 'n storie bevat.¹⁵² Die sentrum van die intrige sentreer rondom die koning se verskaffing van kos en wyn vir die kwekelinge, en Daniël se besluit om dit nie te gebruik nie. Die verhaal word vertel sonder om direk aan te toon wat die verband met die agtergrond is waarteen dit vertel word. Dié agtergrond is die opleiding en aanstelling van hofamptenare. Die vereistes vir hofamptenare sluit (mantiëse) wysheid in, wat met die uitleg van drome en visioene verbind word.

Die implikasies van die intrige (vv 8-16) is dat getrouheid aan God tot Daniël en sy vriende se beloning lei. Getrouheid word gesimboliseer in die besluit om ter wille van kultiese reinheid die koning se kos te weier. Die vier Jode kry wysheid en insig as beloning vir hul getrouheid aan God. En Daniël ontvang verder ook die gawe om drome en visioene uit te lê.

Daar bestaan 'n duidelike verband tussen die voedselintrige en die seleksie van die koning se hofamptenare. Die verband word slegs geïmpliseer sonder dat dit uitgespel word. Daar word nie duidelik

moontlik is "Aspenas" 'n titel, wat ook op sy belangrikheid aan die hof dui.

genoem dat Daniël se weiering van die koning se kos en wyn tot die beloning in die vorm van aanstelling as hofamptenaar lei nie.

Die rol van dialoog in die ontwikkeling van die intrige is belangrik. Daardeur word die aksie vertraag, en die spanning laai op. Dialoog vind plaas tussen Daniël en die hoofpaleisbeampte (v 8c), tussen die hoofpaleisbeampte en Daniël (vv10a), en tussen Daniël en die amptenaar (v 11a).¹⁵³

Die volgende vraag is: hoe word die gebeure deur die geïmpliseerde skrywer aangebied? Wat probeer sy met haar organisering van haar verhaal sê? Die verteller se verwysings na God se ingrype, wat op strategiese plekke in die verhaal voorkom, is beslissend in die ontwikkeling van die intrige. Nie alle gebeure in die verhaal is ewe belangrik nie. Die verwysings na gebeure wat met God te doen het, is kernbelangrik. Deur Juda se God en Nebukadnesar se god met mekaar te kontrasteer, bepaal die verteller die toonaard waarin die verhaal afspeel. Dit gaan in die vertelling om God se almag wat aan die hand van gebeure in een van haar kinders se lewe gedemonstreer word.

Intrige bevat konflik en oplossing. Die konflik in Daniël 1 handel oor kos, en ontstaan tussen Daniël en die koning. Daniël is egter so ver van die koning verwyder dat hy met die koning se verteenwoordigers moet onderhandel. Hulle tree as middelgangers op. Die konflik word veroorsaak deur Daniël se voorneme om hom nie met die kos te verontreinig nie. Dié besluit bring Daniël in direkte konflik met die hofgebruik sowel as die koning se eksplisiete opdrag. Die implikasies van die konflik is verreikend. Indien die koning oor Daniël se besluit ingelig was, sou hy dit as opstandigheid beoordeel het. En Daniël sou met sy lewe daarvoor betaal.

Daniël se voorneme verander hom in die verhaal se protagonis. Die protagonis is die karakter wat hom aan God se kant skaar. Die protagonis identifiseer haar met God se gesigspunt.

Die intrige kan skematies soos volg voorgestel word:

¹⁵² Hierteenoor die Proppiaanse analise, wat ander kategorieë gebruik en doelwitte dien, wat slegs in verse 8-16 'n funksie vind. Verse 1-7 en 17-21 word slegs as inleidende en informatiewe agtergrondmateriaal beskryf.

Hoofstuk 3: God beloon getrouheid

Ek meen nie dat die Daniëlverhale (Dan 1-6) in die ware sin van die woord episodies verloop nie. Die een verhaal is nie van 'n ander afhanklik nie. Tog is dit nodig dat die navorser al ses verhale saamlees, om die betekenis van die verhale in breër perspektief te plaas.

3.5 Slot

Ten slotte, die Daniëlverhaal (Dan 1) sê: God is in beheer van wat met haar volk gebeur. Sy regeer soewerein. Waar haar kinders is, is Sy. En haar kinders is daar omdat Sy hulle daar plaas. Haar volk het 'n verantwoordelikheid om Haar te dien en te eer, selfs in 'n vreemde land van ballingskap. Sy gebruik hulle daar. En Sy sien hulle daar. Sy is die groot God!

¹⁵³ Vir teksaanduiding, vergelyk indeling in leeseenhede, addendum 3.1.